

Återrapportering av medelsanvändning och resultat för skydd och åtgärder för värdefull natur 2019–2021

Redovisning av ett
regeringsuppdrag (RB2022)

Återrapportering av medelsanvändning och resultat för skydd av och åtgärder för värdefull natur 2019–2021

Redovisning av ett regeringsuppdrag (RB2022)

Beställningar

Ordertel: 08-505 933 40

E-post: natur@cm.se

Postadress: Arkitektkopia AB, Box 110 93, 161 11 Bromma

Internet: www.naturvardsverket.se/publikationer

Naturvårdsverket

Tel: 010-698 10 00

E-post: registrator@naturvardsverket.se

Postadress: Naturvårdsverket, SE-106 48 Stockholm

Internet: www.naturvardsverket.se

ISBN 978-91-620-7041-0

ISSN 0282-7298

© Naturvårdsverket 2022

Tryck: Arkitektkopia AB, Bromma 2022

Omslagsfoto:

Överst: Naturnära jobb utför lie-slåttring utanför Jönköping. Foto: Marcus Rejnevik

Nederst: Fjällräv i Jämtland. Foto: Tero Niemi/Johnér bildbyrå

Förord

Den här rapporten är en sammanställning av hur anslagen för skydd av och åtgärder för värdefull natur användes under 2021. Den utgör Naturvårdsverkets redovisning till regeringen och visar utvecklingen under de senaste tre åren. Naturvårdsverket har en nationellt samordnande roll för dessa mycket viktiga anslag för det svenska statliga arbetet med naturvård.

Även 2021 präglades till stor del av coronapandemin och dess effekter på samhället. Antalet besökare i skyddade naturområden är fortsatt högt och naturens allt större betydelse för många människor i vardagen är fortsatt tydligt. Det är alltmer uppenbart att tillgång till natur är viktigt för hälsan, både på individ- och samhällsnivå.

Även under 2021 genomfördes omfattande insatser för att bevara och utveckla värdefull natur runt om i hela landet. Anslagen för värdefull natur är centrala när det gäller genomförandet av de nationella politiska målen som rör biologisk mångfald, friluftsliv och viltförvaltning. De leder också till ökad social och ekonomisk hållbarhet genom att bidra till sysselsättning runt om i hela landet, vilket vi också redovisar i rapporten. Regeringens särskilda satsningar kommer också till uttryck i rapporten och redovisas i särskilda teman – såsom satsningarna på våtmarker, vilda pollinatörer, naturnära jobb och upprustningen av statliga ledsystemet. Under 2021 ökade anslagens storlek vilket också syns genom motsvarande ökning av till exempel antal markägaravtal om skydd av skog, antal genomförda skötselåtgärder i skyddad natur och mängden investeringar och underhåll av anläggningar för tillgänglighet. Effekterna av åtgärderna är inte mätbara samma år som de genomförs men vi vet att anslagen har långsiktigt mycket stor betydelse för både människor och biologisk mångfald.

Många personer har bidragit till innehållet i denna rapport. Hilda Klingvall och Peter Dalin har samordnat hela arbetet och Anne-Li Maurin, Vesna Miljevic, Anette Karlsson, Christer Benktsson och många andra medarbetare på både Naturvårdsverket och landets länsstyrelser har gjort stora insatser i sammanställningen av det omfattande underlaget.

Till alla er som ser till att anslagen för värdefull natur används på ett effektivt sätt med god miljö- och samhällsnytta vill jag rikta ett varmt tack.

Stockholm den 24 mars 2022

Claes Svedlindh
Chef Naturavdelningen

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	7
Inledning	10
1 Skydd av värdefull natur	11
1.1 Övergripande om 1:14 anslaget	11
1.2 Planering inför skydd av områden	13
1.3 Nya och utvidgade nationalparker	15
1.4 Beslut om naturreservat	16
1.5 Bidrag till länsstyrelserna för beslut	21
1.6 Öppna ärenden hos länsstyrelserna	22
1.7 Naturvårdsavtal	23
1.8 Ersättningar till markägare	24
1.9 Skydd av tätortsnära natur	26
2 Åtgärder för värdefull natur	27
2.1 Övergripande om 1:3-anslaget	27
3 Tema naturskötsel	30
3.1 Skötsel av skyddade områden	30
3.1.1 Skötsel av arter och naturtyper i skyddade områden	31
3.1.2 Resultat av skötsel av arter och naturtyper	33
3.1.3 LIFE	35
3.1.4 Inmätning av områdesskyddsgränser	39
3.2 Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper	40
3.3 Invasiva främmande arter	42
3.4 LONA	45
3.5 Miljösamverkan Sverige	48
4 Tema våtmarker	49
4.1 LONA våtmarker	49
4.2 Skogsstyrelsens uppdrag om återvätning	51
4.3 Åtgärder för våtmarker i skyddade områden	52
4.4 Våtmarkssatsningen	53
5 Tema pollinering	55
5.1 Arbete med förutsättningar för vilda pollinerare (RU)	55
5.2 LONA pollinering	55
5.3 ÅGP pollinering	56
6 Tema tillgänglighet till naturen	59
6.1 Friluftsliv och allemansrätt	59
6.1.1 Utveckling av friluftslivet	59
6.1.2 Allemansrätt	63
6.1.3 Naturvägledning	63
6.1.4 Fjällsäkerhet	64

6.1.5	Statliga ledsystemet	64
6.1.6	Terrängkörningsplaner	66
6.2	Naturumverksamhet	67
6.3	Friluftslivsarbete i skyddade områden	68
6.3.1	Friluftslivsarbete i nationalparker	72
6.4	LONA – friluftslivsprojekt	74
7	Tema fastighetsförvaltning	75
7.1	Fastighetsförvaltning	75
7.2	Investeringar för byggnader och anläggningar	76
8	Tema kunskapsstöd och uppföljning	77
8.1	Grön infrastruktur med mera	77
8.1.1	Kunskapsunderlag för grön infrastruktur och ekosystemtjänster	77
8.1.2	Pilotprojekt åtgärder för grön infrastruktur	78
8.2	Genetiska resurser och traditionell kunskap	79
8.2.1	SLU Centrum för biologisk mångfald – expertstöd	79
8.2.2	Stöd till Sametingets nya uppdrag som fokuspunkt för traditionell kunskap	81
8.3	Inventering och kunskapsstöd	81
8.3.1	Biogeografisk uppföljning	81
8.3.2	Fynddatahantering	82
8.3.3	SLU Artdatabanken – kunskapsstöd	83
8.3.4	Nationella marktäckedata	85
8.3.5	NNK – Natura-naturtypskartering	86
8.3.6	Arktiska rådets arbetsgrupp för biologisk mångfald, CAFF	86
8.3.7	Konventionen för biologisk mångfald, CBD	86
8.3.8	Bernkonventionen	87
8.4	Övrigt	87
8.4.1	Åtgärder mot översvämningsmygg	87
8.4.2	Projekt IT-utveckling länsstyrelserna	88
8.4.3	Informationshantering inom naturområdet	89
9	Tema rovdjur och annat vilt	91
9.1	Rovdjursförvaltning	91
9.2	Övrig viltförvaltning	93
9.3	Rovdjursinventering och annan kunskap	94
9.3.1	Inventeringar och metodutveckling	94
9.3.2	Resultat och rapporter	96
9.3.3	Rapportering av observationer	96
9.3.4	Ökad rapportering från allmänheten	96
9.3.5	Användning av inventeringsresultat	97
9.3.6	Viltförvaltning kunskapsunderlag	97
10	Insatser som gynnar kulturarvet	99
10.1	Skötselåtgärder som gynnar kulturarvet	99
10.2	Världsarv	99
10.3	Biosfärområden	100
11	Naturnära jobb	101
11.1	Resultat	101

12	Sysselsättningseffekter	103
12.1	Bakgrund	103
12.2	Sakanslagen	104
12.3	Syfte	104
12.4	Metod	104
12.5	Beräkningsresultat – hur har medlen använts år 2021?	104
12.6	Branschfördelning	105
12.7	Regional fördelning	106
12.8	Sysselsättningseffekter	107
12.9	Jämförelse över flera år	109
	Bilaga 1. Tabell- och figurförteckning	110
	Bilaga 2. Nya naturreservat 2021	113
	Bilaga 3. Naturvårdsverkets regleringsbrev för 2021	115
	Bilaga 4. Friluftslivssamordning	119
	Bilaga 5. Länsstyrelsernas arbete med vilda pollinatörer	128

Sammanfattning

Anslagen för skydd och åtgärder för värdefull natur omfattade för år 2021 drygt 3,6 miljarder kronor. I denna rapport redovisas hur medlen har använts och vilka resultat som åstadkommits. Både Naturvårdsverkets och länsstyrelsernas disposition redovisas. Totalt beräknas anslagen ge upphov till cirka 2 850 helårsarbetskrafter.

Verksamheten har även under år 2021 i många delar präglats av coronapandemin. Antalet besökare i naturen har varit högt och ökat på vissa ställen. Naturvårdsverket har vidareutvecklat 2020 års extra kommunikationsinsatsning *Ta hand om varandra och naturen* för att nå ut med information om allemansrätten och visa på exempel på anpassningar av verksamheten för att möta det ökade besöksstrycket. Fler besökare har även lett till ökat behov av skötsel. Andra verksamheter, som innebär samarbete och dialog, har även under 2021 fått bedrivas i form av digitala möten. Konsekvenserna av digitala möten är skiftande; många fler kan delta utan att behöva lägga tid, kostnad och miljöbelastning på resor, samtidigt som viktiga funktioner vid fysiska möten förloras. I många fall har deltagarna varit mycket nöjda med genomförda webinarier och andra digitala möten.

Skydd av värdefull natur

Anslaget för skydd av värdefull natur finansierar förvärv, intrångsersättningar och avtalslösningar av värdefulla naturområden och har under året omfattat 1 685,5 miljoner kronor, varav länsstyrelserna disponerade 4,8 miljoner kronor för arbete med tätortsnära natur. Av anslaget användes 1 488,8 miljoner kronor till markersättningar. Under året säkrades genom dessa medel 32 200 hektar mark, vilket är en tydlig ökning jämfört med 2020.

Under året fattades 150 beslut om bildande, utökning eller förstärkning av naturreservat. Alla nya naturreservat finns förtecknade i bilaga 2. 20 naturvårdsavtal tecknades, vilket är mer än en fördubbling jämfört med 2020. Antalet öppna ärenden om bildande av naturreservat på länsstyrelserna uppgick till 676 vid årets slut, vilket innebär att trenden över tid är ett minskande antal öppna ärenden, med undantag för 2020. Två projekt för bildande av nya nationalparker pågår; för Bästeträskområdet på Gotland och Nämndöskärgården i Stockholms län.

Åtgärder för värdefull natur

Anslaget åtgärder för värdefull natur har under året omfattat 1 972 miljoner kronor, vilket är en kraftig ökning jämfört med både 2020 och 2019. Av dessa har länsstyrelserna själva disponerat 128 miljoner kronor, samt även fördelats 1 394 miljoner kronor. Totalt motsvarar dessa medel till länsstyrelserna 79 % av de totala kostnaderna för anslaget under året. Åtgärderna omfattar både naturskötsel och insatser för friluftslivet.

Till naturskötsel i skyddade områden användes ungefär 511 miljoner kronor, främst genom länsstyrelsernas och andra förvaltares insatser i nationalparker och statliga naturreservat. Anslaget medfinansierade sex pågående LIFE-projekt (BushLIFE, Life Taiga, SemiAquaticLIFE, LIFE Bridging the Gap, GRIP och LIFE RestoRED) med 16,2 miljoner kronor under 2021, varav tre av dem avslutades under året (BushLIFE, Life Taiga och SemiAquaticLIFE).

Hotade och invasiva arter

Under 2021 användes knappt 67 miljoner kronor för länsstyrelsernas arbete med åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper (ÅGP). Inom 110 av de gällande 133 programmen har länsstyrelserna genomfört åtgärder. Under 2021 beslutade Naturvårdsverket även fastställa ett ytterligare åtgärdsprogram, för ljunghed. Inom åtgärdsprogrammet för fjällräv visar den senaste inventeringen positiva resultat, det finns 2021 över 471 vuxna individer.

Inom arbetet med invasiva främmande arter (IAS) har en särskild satsning på 50 miljoner kronor till åtgärder för att hindra etablering och vidare spridning av invasiva arter genomförts under 2021. Länsstyrelserna har använt cirka 27 miljoner kronor för arbete med bekämpningsåtgärder, inventeringar, metodutveckling och informationsinsatser. Utöver detta har utrotningsåtgärder, vägledning och informationsinsatser genomförts nationellt. Det rapporteras om ökat engagemang och intresse från allmänheten samt framgångar i arbetet med att bekämpa och hindra etablering av arter på EU:s förteckning över IAS av unionsbetydelse.

Naturvårdsverket finansierar driften av Artportalen och har under 2021 även gett fortsatta uppdrag till Artdatabanken om kunskapsunderlag och utredningar.

Naturnära jobb

Naturvårdsverket har under 2021 fortsatt arbetet med en satsning på naturnära jobb för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden, ett gemensamt regeringsuppdrag som Skogsstyrelsen samordnar. Av de medel Naturvårdsverket disponerade lämnades den största andelen som bidrag till Skogsstyrelsen. På grund av coronapandemin så uppnåddes inte den planerade kapaciteten, men antalet anställda uppgick till totalt 570 personer. Arbetslagen genomförde 2 524 åtgärder under 2021, och länsstyrelserna är generellt sett nöjda med de genomförda åtgärderna.

LONA och särskild satsning på våtmarker

Inom den ordinarie lokala naturvårdssatsningen (LONA) har 71 miljoner kronor använts under 2021, och friluftslivsåtgärder och naturvårdsåtgärder står för nästan 50 % var av åtgärderna. För 2021 beviljades 297 projekt som består av 912 åtgärder bidrag inom ordinarie LONA. Vid slutet av 2021 hade alla kommuner i Sverige någon gång sökt LONA, vilket visar på att bidraget är känt och väl använt runtom i landet.

År 2021 återkom våtmarkssatsningen, denna gång med ett större fokus på våtmarker för minskad klimatpåverkan. Satsningen avses pågå 2021–2023. Cirka 70 miljoner kronor har använts till kommunernas insatser inom LONA våtmarker. Länsstyrelserna och andra aktörer har arbetat med insatser för våtmarker i skyddade områden, cirka 66 miljoner har förbrukats under 2021.

Fortsatt satsning på vilda pollinatörer

En särskild satsning på att stärka förutsättningarna för vilda pollinatörer inleddes under 2020 och har fortsatt under 2021. Förutom arbete med det pågående regeringsuppdraget om vilda pollinatörer har Naturvårdsverket fördelat medel för detta ändamål via LONA och åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper (ÅGP). Länsstyrelserna har även disponerat medel för eget arbete med vilda pollinatörer, se vidare i bilaga 5.

Utveckling av friluftslivet och fastighetsförvaltning

Länsstyrelserna och andra förvaltare av nationalparker och naturreservat har använt cirka 141 miljoner kronor till friluftslivsanordningar, leder i skyddade områden samt information och naturvägledning. Länsstyrelserna har dessutom disponerat medel för friluftslivssamordning, se vidare i bilaga 4. Till detta kommer 40 miljoner kronor som använts till det statliga ledsystemet. Upprustningen har fortsatt och bland annat har 19 nya broar tillkommit och 43 broar har renoverats.

Under 2021 blev även den 19 mil långa Lapplandsleden klar i Västerbotten. Leden tillgängliggör en storslagen del av Västerbottensfjällen och skapar en sammanhängande fjälled genom länet till det statliga ledsystemet i Jämtlands län. Naturvårdsverket driver dessutom en lavinprognostjänst för svenska fjällen. Granbarkborreangrepp har varit en utmaning i många skyddade områden med äldre gran de senaste åren. För att möjliggöra friluftsliv i dessa områden har många insatser genomförts under året för att upprätthålla säkerhet och framkomlighet.

Naturvårdsverket har använt drygt 28 miljoner kronor för investeringar i fastigheter, byggnader och anläggningar. Exempel på investeringsprojekt som genomfördes var nytt utsiktstorn i naturum Dalarna, ny entré i Tresticklans nationalpark och nytt minireningsverk på ön Lacka i Södermanland.

Rovdjur och vilt

Länsstyrelserna har under 2021 fått extra medel till att stärka rovdjursförvaltningen. Bidragen gör att länen kan hålla en hög beredskap för att snabbt vara på plats vid incidenter som rör stora rovdjur. Möjligheten att snabbt vara på plats för att genomföra skadebesiktningar samt skadeförebyggande åtgärder är en viktig del i att minska konflikter med rovdjur.

Inledning

Naturvårdsverket har fått i uppdrag i regleringsbrevet för 2022 att redovisa medelsanvändning och resultat av anslagen för värdefull natur.

Regeringsuppdraget lyder

”Naturvårdsverket ska redovisa medelsanvändning och resultat för naturvård och biologisk mångfald avseende arbetet med skydd av och åtgärder för värdefull natur, statistik om naturreservatsärenden och sysselsättningseffekter samt arbetet med genomförandeplanen för nationalparker. Redovisningen ska vara möjlig att jämföra med tidigare års redovisningar och lämnas till Regeringskansliet (Miljödepartementet) senast den 31 mars 2022.”

Skydd av värdefull natur, i form av förvärv, intrångsersättningar eller avtalslösningar för statens räkning av värdefulla naturområden, finansieras via anslaget 1:14 *Skydd av värdefull natur* och är en förutsättning för att vi på sikt ska kunna nå de naturmiljöinriktade miljö kvalitetsmålen och leva upp till EU:s naturvårdsdirektiv och andra internationella åtaganden.

Förlust eller förstörelse av naturmiljöer är de största orsakerna till hoten mot biologisk mångfald. Återställning är mycket kostsamt i de fall det ens är möjligt. Genom att skydda den värdefulla naturen, det vill säga genom att förhindra förstörelse av kvarvarande värden, bidrar vi till att på ett kostnadseffektivt sätt nå målen.

De skyddade områdena kräver skötsel för att naturvärdena ska kunna upprätthållas och för att områdena på ett bra sätt ska kunna tillgängliggöras. Det statliga åtagandet för att säkerställa detta finansieras via anslag 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*.

I den här återrapporteringen vill vi ge en samlad bild av hur anslagen används och vilken nytta och effekt de ger för arbetet med att nå miljö- och friluftsmålen. Även för att nå målen med viltförvaltningen är anslagen ett viktigt verktyg.

Återrapporteringen för 1:3-anslaget bygger i stora delar på de redovisningar som länsstyrelserna lämnar till Naturvårdsverket. Redovisningen av 1:14-anslaget bygger huvudsakligen på Naturvårdsverkets egna siffror och underlag samt data från VIC Natur. De medel av dessa anslag som länsstyrelserna disponerar redovisas översiktligt.

I kapitel 1 redovisas medelsanvändning och resultat av anslag 1:14 *Skydd av värdefull natur*. Kapitel 2–9 visar detsamma för anslag 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*. Kapitel 10 lyfter fram insatser som gynnar kulturmiljön. Kapitel 11 redovisar den del av 1:3-anslaget som Naturvårdsverket disponerat inom satsningen på *Naturnära jobb*. Sysselsättningseffekter redovisas i kapitel 12 och gäller båda anslagen. Där ges också en kort beskrivning av metoden som ligger till grund för beräkningarna, inklusive en redogörelse för varför ersättningar som ges vid anspråk av mark inte leder till någon beräknad effekt på sysselsättningen.

1 Skydd av värdefull natur

Anslaget 1:14 *Skydd av värdefull natur* används till att skydda värdefull natur så att den bevaras och görs tillgänglig för upplevelser i natur- och kulturlandskap – nu och i framtiden. Den största andelen av anslaget går till att ersätta markägare när nya naturreservat bildas. Naturvårdsverket ersätter markägare när de avstår skogsbruk eller annan markanvändning som påverkar områdets marknadsvärde i skyddad natur eller när de säljer marken till staten. Kringkostnader är bland annat värdering av marken, förhandlingar mellan markägaren och staten samt IT-stödsystem. Naturvårdsverket fördelar också bidrag till länsstyrelsernas arbete. Där ingår bland annat att besluta om naturreservat och genomföra inventeringar. Även kommuner som bildar naturreservat får bidrag från Naturvårdsverket.

1.1 Övergripande om 1:14 anslaget

Tabell 1. Anslaget 1:14 för skydd av värdefull natur 2019–2021 (tkr).

	2019	2020	2021
Kostnader för skydd av värdefull natur (ram). Disponeras av Naturvårdsverket, ap 1	978 000	870 700	580 700
Skydd av värdefull natur, RRF-medel (ram). Disponeras av Naturvårdsverket, ap 3			1 100 000
Skydd av värdefull natur till Länsstyrelsen i Örebro (ram). Disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län, ap 2		4 800	4 800
Summa	978 000	875 500	1 685 500

Källa: Regleringsbrev för Naturvårdsverket 2019–2021. Se även bilaga 3 för 2021 års regleringsbrev.

Anslagspost 2 disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län och fördelas ut till länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län för att genomföra programmen för skydd av tätortsnära natur. Medel för detta ändamål har under tidigare år fördelats av Naturvårdsverket. Se avsnitt 1.9.

Anslagspost 3 får endast användas till avtal och ersättningar enligt 31 kap. miljöbalken till privata fastighetsägare, upp till den angivna nivån. Anslagspost 3 särskiljer därigenom de medel som kan komma att finansieras via EU-medel, hänförlig till EU:s facilitet för återhämtning och resiliens (RRF). Anslagspost 1 kan användas för avtal och ersättningar enligt 31 kap. miljöbalken till resterande privata fastighetsägare samt de offentliga fastighetsägarna. Alla övriga kostnader, såsom kringkostnader, bidrag, IT-kostnader etcetera tas också på anslagspost 1.

Tabell 2. Budget och utfall för anslaget 1:14 åren 2019–2021 (mnkr samt procentandel av förbrukad summa).

Kostnadslag	2019	%	2020	%	2021	%
Budget	976,1		870,3*		1 677,4*	
Markersättningar	822,6	84,2 %	694,4	79,5 %	1 488,8	89,4 %
Kringkostnader	64,9	6,6 %	73,1	8,4 %	54,8	3,3 %
Nationalparksprojekt	2,7	0,3 %	3,5	0,4 %	6,0	0,4 %
Naturtypskarteringar, GIS, IT	25,4	2,6 %	20,4	2,3 %	36,6	2,2 %
Bidrag till länsstyrelser	55,6	5,7 %	56,2	6,4 %	52,8	3,2 %
Övrigt (räntor, GSD**, utredningar, interna löner, avsättningar)	5,3	0,5 %	25,9	3,0 %	25,7	1,5 %
Summa utfall	976,5	100,0 %	873,6	100,0 %	1 664,7	100,0 %

Källa: Agresso.

* Anslaget minus föregående års använda anslagskredit.

** Geografiska SverigeData.

Under 2021 disponerade Naturvårdsverket 1 677,4 miljoner kronor av anslaget för *Skydd av värdefull natur*. Under 2019 och 2020 nyttjades anslagskredit vilket innebär att anslag efterföljande år minskade med samma belopp. Ersättningar till markägare är den absolut största kostnadsposten och uppgår 2021 till närmare 90 % av disponibelt anslag. Kringkostnaderna minskade under 2021 jämfört med 2020, se vidare under avsnitt 1.8. Naturtypskarteringarna är grunden för att Naturvårdsverket ska kunna redovisa Sveriges skyddade natur internationellt, till SCB och i andra sammanhang, till exempel i årsredovisningen och i samband med olika regeringsuppdrag.

Efter att det varit en tillfällig minskning av nationalparksarbetet under ett par år, har nationalparksarbetet återigen tagit fart under 2021. IT-utvecklingsarbetet som drogs ner under 2019–2020 har ökat till nivåer liknande tidigare år. Bidrag till länsstyrelserna som omfattar bidrag för arbete med inventeringar och särskilda satsningar på områdesskydd och reservatsbeslut har legat på ungefär samma nivå under perioden. Kostnadslaget ”övrigt” har ökat (se tabell 2), dels på grund av interna personalkostnader som ökat från cirka 4,4 miljoner kronor 2019 till cirka 9,7 miljoner kronor 2021, dels på grund av avsättningar (se nedan). Denna kostnadsökning över tid hänger samman med de villkor i Naturvårdsverkets regleringsbrev som möjliggjort en satsning på att stärka förutsättningarna att kunna skydda värdefulla naturområden med anslagsmedlen, där personalkostnaderna har använts för bland annat arbete med utredningar, inventeringar, systemförvaltning och etablering av nya nationalparker.

Sedan 2020 gör Naturvårdsverket avsättningar i sitt bokslut för de naturreservatsbeslut som länsstyrelsen tagit och där det finns sakägare som inte fått sin ersättning reglerad. Detta ersättningsanspråk belastar 1:14-anslaget som en kostnad. Under 2021 har cirka 24,7 miljoner kronor avsatts på grund av ersättningsanspråk med anledning av beslut om naturreservat. Under året återfördes även cirka 13,2 miljoner kronor i och med att berörda utbetalningar gjordes.

Med områdesskydd avses i denna återrapportering i första hand statens arbete med att bilda nationalparker och naturreservat samt skydd genom upprättande av naturvårdsavtal. Områdesskydd sker även genom beslut om biotopskyddsområden. Detta görs dock i begränsad omfattning av Naturvårdsverket och länsstyrelserna.

Områdesskyddsarbetet består av flera olika arbetsuppgifter, där markersättningsverksamheten med berörda fastighetsägare är en del och länsstyrelsernas formella beslutsfattande enligt miljöbalken och områdesskyddsförordningen är en annan del. Beslutsfattandet enligt miljöbalken och markersättningsarbetet sker i olika steg. Markersättningsfrågorna löses oftast före det formella beslutsfattandet enligt miljöbalken. Detta arbetssätt har sin grund i förarbetena till naturvårdslagen på 1960-talet, där departementschefen betonar att detta bör vara det normala arbetssättet. Så är det fortfarande. Ett blivande naturreservat berör i genomsnitt 5–6 olika fastigheter, som dessutom ofta ägs av mer än en ägare per fastighet. Att förhandla med var och en av dessa och att komma överens om beslutets utformning och om eventuell ersättning är en tidskrävande process. Ett normalt naturreservatsärende tar cirka 2–3 år från den första kontakten med den enskilde markägaren till dess att naturreservatsbeslutet är fattat och har vunnit laga kraft. För arbetet med värdering av intrång vid områdesskydd, liksom för arbetet med att förhandla fram avtal med berörda fastighetsägare anlitar Naturvårdsverket och länsstyrelserna sedan början av 1990-talet fristående, oberoende konsulter. Det är två olika uppdrag som Naturvårdsverket lägger ut, ett för värdering och ett för förhandling om avtal med fastighetsägare.

Områdesskyddsanslaget uppgick 2021 till cirka 1 685 miljoner kronor från att ha varit på betydligt lägre nivåer 2019 (978 miljoner kronor,) respektive 2020 (cirka 875 miljoner kronor). Områdesskyddet har under 2019–2021 fortsatt arbetet med skydd av värdefull skogsmark. Fram till 2020 gällde ett etappmål som innebar bland annat skydd av ytterligare 150 000 hektar skog nedan gränsen för fjällnära skog under åren 2012–2020. Arbetet med områdesskydd har gjort att vi har kommit långt i förhållande till etappmålets antal hektar, men målet nåddes inte fullt ut och skyddet av värdefull skog behöver fortsätta för att åstadkomma ett ekologiskt representativt, sammanhängande och funktionellt nätverk av skyddade områden. Fokus på skydd av skog liksom marina områden följer också av regleringsbrevet. Under 2021 betalade vi ut drygt 47 miljoner kronor för intrångsersättningar i blivande marina naturreservat jämfört med cirka 5 miljoner kronor 2019 och cirka 40 miljoner kronor 2020.

1.2 Planering inför skydd av områden

I detta avsnitt redovisas översiktligt hur länsstyrelserna använt tilldelade medel till inventeringar. Exempel på uppnådda resultat redovisas.

Samtliga 21 länsstyrelser har under 2021 använt totalt cirka 15 miljoner kronor för att genomföra framför allt olika typer av inventeringar inom ramen för arbete med områdesskydd av värdefulla naturmiljöer. Därutöver har länsstyrelserna också genomfört visst strategiskt arbete.

Tabell 3. Genomförda åtgärder för 1:14-medel, till inventering m.m., arealer i hektar.

Typ av åtgärd	Län som genomfört åtgärder (antal)	Antal funna objekt av reservatsklass	Areal, nya/uppdaterade objekt av reservatsklass, totalt
Inventering områden/naturtyper 2019	21	273 ¹	71 678 ²
Inventering områden/naturtyper 2020	19	594 ³	512 471 ⁴
Inventering områden/naturtyper 2021	21	417 ⁵	92 153 ⁶

¹ Alla län var inte klara med klassning av objekt när siffran redovisades och fler objekt har därför tillkommit senare (efter februari 2020).

² Varav 40 000 hektar i Norrbottens län och 10 050 hektar i Västerbottens län.

³ Varav 388 i fjällänen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Dalarna). Exklusive Värmlands län.

⁴ Varav 500 009 hektar i fjällänen (Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Dalarna). Exklusive Värmlands län.

⁵ Varav största antalen i Norrbottens län med 129 och i Östergötlands län med 60.

⁶ Varav 58 500 hektar i Norrbotten och 10 700 hektar i Dalarna.

Huvudfokus i länsstyrelsernas arbete har under 2021 varit inventeringar av naturvärden i skogsområden som är, eller kan komma att bli, aktuella för områdesskydd. Totalt har länsstyrelserna bedömt att minst 417 nya eller uppdaterade objekt, med en areal om drygt 92 000 hektar av de områden man inventerat, är objekt av reservatsklass. Av de 417 objekten bedömer länsstyrelserna att 19 % av antalet och 14 % av arealen är av nationellt intresse.

RESULTAT

Här presenteras några viktiga resultat som redovisas av länsstyrelserna. Många län lyfter att viktiga resultat av inventeringsinsatserna är ökad kunskap om skyddsvärda områden med höga naturvärden i länen. Ökad kunskap om specifika skogstyper som till exempel kalkbarrskogar och sandbarrskogar är också ett betydelsefullt resultat enligt länsstyrelserna. Även ökad kunskap om arter knutna till äldre skogar, som till exempel svampar. Kunskapsunderlagen som tas fram är viktiga för att kunna prioritera vilka områden som bör skyddas i första hand och också för att kommunicera med markägare samt skapa förståelse för behovet att skydda områden. Underlaget bidrar dessutom till sammanställning av hur mycket oskyddade skogliga värdekärnor som finns och vilka större, skyddsvärda områden som återstår att bevara för att uppnå nationella miljömål och internationella åtaganden. Uppdatering av utpekade värde-trakter, och komplettering med nya, är också viktiga resultat som inventeringarna bidragit till.

Ytterligare exempel på resultat från redovisningarna och nyttor som länsstyrelserna lyft:

- Ökad kunskap om skyddsvärda områden i länet leder till förbättrade möjligheter att inleda en diskussion med berörda markägare för att undvika att avverkningar planeras i värdefulla skogsområden som är potentiella naturreservat.
- Bättre strategiska prioriteringsunderlag utifrån grön infrastruktur, det vill säga i ett landskapsperspektiv, vilket motverkar fragmentering.
- Inventeringsresultatet kan också användas vid utformning av skötselplaner i samband med kommande reservatsbeslut.
- Ett stort antal värdekärnor av ädellövskog har identifierats i ett landskapsavsnitt som tidigare varit dåligt känt.

- Man har inom grön infrastruktur kunnat sammanställa och analysera flera års inventeringar för att få ett bättre underlag till länets värde-trakter. Värde-trakterna skiljer sig en hel del från de gamla från 2006 genom justerad utbredning och tillkomst av nya trakter.
- Inventeringarna har bidragit till underlag för revidering av beslut om natur-reservat i områden där betydande arealer skog saknar skydd för närvarande.
- Ökad kunskap om förekomst av Bechsteins fladdermus i ett Natura 2000-område. Kunskapshöjning om andra arter av fladdermöss i samma trakt. GIS-skikt med fladdermössens hemvist i form av specifika grottors arealer, läge och form har sammanställts.
- Ökad kunskap om kalkbarrskogar både vad gäller utbredning och artförekomster samt hur angrepp av granbarkborre påverkat skogstypen.
- Sammanställning av inventeringsresultat ger en samlad, om än inte komplett, bild av naturvärdena i länets stora naturskogsområden längs fjällkedjan.
- Kunskapsspridning till berörda markägare och markägarorganisationer.

1.3 Nya och utvidgade nationalparker

Arbetet med nationalparksbildning är en del av arbetet med att nå friluftsmålen och de miljö kvalitetsmål som är inriktade mot naturmiljö samt genomföra den samlade naturvårdspolitiken. Arbetet som pågår är i linje med *Nationalparksplan för Sverige*, en långsiktig plan för vilka områden som är lämpliga för nationalparks-bildning eller utvidgning. I en nationalpark ska all mark vara statligt ägd. Arbetet med naturskötsel redovisas i avsnitt 3.1.1 och åtgärder för friluftslivet och varumärket för Sveriges nationalparker redovisas i avsnitt 6.3.1. Arbetet med att ta fram under-lag inför beslut om en ny eller utvidgad nationalpark genomförs i nära samarbete med berörda länsstyrelser, kommuner och övriga parter i området. Detta är en förutsättning för en god lokal delaktighet. Naturvårdsverket har under 2021 fortsatt att arbeta mot målen i Nationalparksplan för Sverige – Genomförandeplanen för 2015–2020.

Under 2021 har vi i samverkan med Länsstyrelsen i Gotlands län, Region Gotland och Havs- och vattenmyndigheten (HaV) fortsatt arbetet med att bilda en national-park i Bästeträskområdet på norra Gotland. Inköp av mark och vatten har inneburit att vi under året köpt 17 fastigheter med en totalareal om 1 034 hektar. Förslag på vision och syfte för nationalparken har formulerats. Arbetet med upplevelsevärden har lett fram till att sju upplevelsevärden har definierats för området. Vi har tagit fram en förstudie om besökaranläggningar. Områdets kulturmiljövärden har samman-ställts översiktligt och en sammanställning över förekomst av invasiva främmande arter har tagits fram. Kommunikation om den planerade nationalparken har fortsatt genom bland annat webb, digitala nyhetsbrev, filmproduktion, enkät och olika möten.

Arbetet med att bilda en nationalpark i Nämndöskärgården har fortsatt under 2021. Vi arbetar med bildandet av nationalparken i samverkan med Länsstyrelsen i Stockholms län, HaV och Värmdö kommun. Vi har under året fortsatt dialogen med samtliga berörda markägare om möjligheter till markköp. Ett markbyte har genomförts med Skärgårdsstiftelsen. Planering av skydd, skötsel och friluftslivs-anordningar har fortsatt i en samverkansprocess. Insamling av ytterligare kunskap

om natur- och kulturvärden inom området har skett under året genom bland annat inventering av fågelliv, fisk och marina miljöer. Vi har startat en ny webbsida på Länsstyrelsens webbplats och information finns också på Instagram. En besökarundersökning har genomförts under 2021 för att bland annat kartlägga vilka som besöker området idag och vad man vill uppleva vid besöken. Inom området som planeras bli Nämndöskärgårdens nationalpark finns redan idag fyra befintliga naturreservat och uppskattningsvis 70 000 besökare kommer hit årligen.

1.4 Beslut om naturreservat

Under 2021 togs det 150 statliga beslut om bildande, utökning eller förstärkning av naturreservat, se tabell 7. Under perioden 2019–2021 var antalet statliga beslut om nybildande av naturreservat 366. Detta var en minskning jämfört med perioden 2018–2020 då antalet statliga beslut om nybildning var 440. Under avsnitt 1.5 diskuterar vi möjliga förklaringar till denna nedgång.

Tabell 5 och tabell 6 visar antalet beslut om bildande och utökning per län och år. Variationen mellan länen och mellan åren är stor. Tabell 5 redovisar statliga beslut. Tabell 6 innehåller kommunala beslut. Tabell 7 visar totalt antal och areal för både kommunala och statliga naturreservat. I bilaga 2 finns en förteckning över de beslut om bildande av naturreservat som har tagits under 2021.

Hur naturmiljöer fördelar sig i de naturreservat som bildats eller utökats under åren 2019–2021 framgår av tabell 8 (statliga naturreservat) och tabell 9 (kommunala naturreservat). Den totala arealen nybildade och utökade skyddade miljöer är betydligt lägre 2021 jämfört med 2019 (tabell 6). Under 2021 tillkom totalt 26 500 hektar jämfört med 185 000 hektar år 2020 och cirka 80 000 hektar år 2019. Av den tillkommande arealen 2021 utgjordes 20 700 hektar av landareal vilket är cirka 70 % av den tillkommande arealen 2020. Tillkommande areal av produktiv skogsmark år 2021 är cirka 12 200 hektar vilket motsvarar 80 % av arealen produktiv skogsmark som tillkom 2020. Den största arealen tillkom under 2021 i Norrbottens län där nybildningen och utökning av naturreservaten var cirka 9 000 hektar vilket är på samma nivå som 2020. I Västerbottens län tillkom cirka 4 800 hektar vilket är mer än en fördubbling jämfört med 2020.

Effekterna av att skydda områden som naturreservat är framför allt bevarande av nödvändigt livsutrymme för biologisk mångfald i form av arter och naturtyper. Naturreservaten underlättar också för människor att få uppleva och lära om värdefulla naturmiljöer av olika slag. Nya och utökade naturreservat bidrar till att ge ytterligare möjligheter till upplevelser, ökad kunskap och förståelse för naturen. Naturreservaten såväl som andra skyddade områden bidrar också till folkhälsan för Sveriges befolkning bland annat genom att det i många områden finns bra möjligheter till olika typer av aktiviteter som promenader och löpning med mera i fin natur.

Tabell 4. Antal beslut och areal (hektar) för nybildade och utökade statliga naturreservat, 2019–2021.

Län	2019				2020				2021			
	Beslut om nybildning		Beslut om utökning		Beslut om nybildning		Beslut om utökning		Beslut om nybildning (uttag 2022-01-25)		Beslut om utökning (uttag 2022-01-25)	
	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal
Stockholms län	6	309			1	56	2	58 332	3	79	1	8
Uppsala län	4	279	1	7	8	547	1	9	2	279		
Södermanlands län	4	177			2	61			3	251		
Östergötlands län	15	551	1	27	6	202	1	6	4	162	1	2
Jönköpings län	3	194							3	343	1	3
Kronobergs län	6	370	1	7	4	434			5	777	3	118
Kalmar län			1	15	4	13 885	1	81				
Gotlands län	6	372	1	41	5	863	1	72	2	244		
Blekinge län	1	42	1	36	2	14 218	1	19	2	160	1	7
Skåne län	11	763	2	466	7	59 016	7	426	7	429	5	127
Hallands län	2	168			5	1 724	2	94	2	287		
Västra Götalands län	7	636	6	256	3	6 956	1	15	7	377	2	108
Värmlands län	4	2 265	1	7	7	4 491	3	358	7	2 379		
Örebro län	6	300	3	23	5	193	2	43	4	276	3	37
Västmanlands län	6	440			4	162			3	452		
Dalarnas län	21	5 735	2	32	4	548	1	19	5	2 205		
Gävleborgs län	11	3 545	1	799	8	2 416	3	26	3	1 333	1	310
Västernorrlands län	7	1 089	1	14	4	150	1	30	1	175	1	24
Jämtlands län	15	5 847	2	2 598	13	8 088			9	1 413	2	51
Västerbottens län	15	8 967	3	1 127	8	1 898	1	39	3	4 760	1	65
Norrbottnens län	16	40 676	5	1 248	16	8 128	2	888	9	8 955		
Totalt	166	72 725	32	6 702	116	124 037	30	60 456	84	25 336	22	858

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25, tidigare år har korrigerats.

Tabell 5. Antal beslut och areal (hektar) för nybildade och utökade kommunala naturreservat, 2019–2021.

	2019		2020		2021			
	Beslut om nybildning		Beslut om nybildning		Beslut om nybildning		Beslut om utökning	
Län	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal
Stockholms län					2	87		
Uppsala län							1	2
Södermanlands län			1	87				
Östergötlands län	1	34						
Jönköpings län			1	33				
Kronobergs län								
Kalmar län								
Gotlands län								
Blekinge län								
Skåne län	3	145	1	21	2	10		
Hallands län			1	54				
Västra Götalands län	1	4			1	19	1	13
Värmlands län					1	147		
Örebro län	2	511						
Västmanlands län			1	75				
Dalarnas län	3	91	4	223	1	28		
Gävleborgs län			1	205				
Västernorrlands län								
Jämtlands län	1	147						
Västerbottens län								
Norrbottens län								
Totalt	11	932	10	698	7	292	2	14

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25.

Tabell 6. Totalt antal och areal (hektar) för nybildade och utökade statliga och kommunala naturreservat, 2019–2021.

Län	2019				2020				2021			
	Beslut om nybildning		Beslut om utökning		Beslut om nybildning		Beslut om utökning		Beslut om nybildning		Beslut om utökning	
	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal	Antal	Areal
Stockholms län	6	309			1	56	2	58 332	5	167	1	8
Uppsala län	4	279	1	7	8	547	1	9	2	279	1	2
Södermanlands län	4	177			3	148			3	251		
Östergötlands län	16	585	1	27	6	202	1	6	4	162	1	2
Jönköpings län	3	194			1	33			3	343	1	3
Kronobergs län	6	370	1	7	4	434			5	777	3	118
Kalmar län			1	15	4	13 885	1	81				
Gotlands län	6	372	1	41	5	863	1	72	2	244		
Blekinge län	1	42	1	36	2	14 218	1	19	2	160	1	7
Skåne län	14	908	2	466	8	59 037	7	426	9	439	5	127
Hallands län	2	168			6	1 779	2	94	2	287		
Västra Götalands län	8	640	6	256	3	6 956	1	15	8	397	3	120
Värmlands län	4	2 265	1	7	7	4 491	3	358	8	2 526		
Örebro län	8	811	3	23	5	193	2	43	4	276	3	37
Västmanlands län	6	440			5	237			3	452		
Dalarnas län	24	5 826	2	32	8	770	1	19	6	2 233		
Gävleborgs län	11	3 545	1	799	9	2 621	3	26	3	1 333	1	310
Västernorrlands län	7	1 089	1	14	4	150	1	30	1	175	1	24
Jämtlands län	16	5 994	2	2 598	13	8 088			9	1 413	2	51
Västerbottens län	15	8 967	3	1 127	8	1 898	1	39	3	4 760	1	65
Norrbottens län	16	40 676	5	1 248	16	8 128	2	888	9	8 955		
Totalt	177	73 657	32	6 702	126	124 735	30	60 456	91	25 628	24	872

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25, tidigare år har korrigerats.

Tabell 7. Antal beslut om statliga naturreservat samt areal för nybildade och utökade naturreservat (hektar), 2019–2021.

Antal beslut om statliga naturreservat	2019	2020	2021
Bildade naturreservat	166	116	84
Utökade och/eller förstärkta* naturreservat	43	53	35
varav utökade naturreservat	32	30	22
Totalt** antal statliga beslut	236	385	150
Areal, bildade och utökningar av reservat, hektar land	75 310	30 220	20 716
Areal, bildade och utökningar av reservat, hektar land, sjöar och vattendrag***	78 715	31 434	22 227
Areal bildade och utökningar av reservat, hektar produktiv skog	40 323	15 472	12 186

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25, tidigare år har korrigerats.

* Med förstärkta naturreservat avses de där det har tagits beslut om utökad beslutssyfte eller nya skäl.

** I totalt antal statliga beslut ingår alla beslut, t.ex. ny skötselplan, ny förvaltare, upphävande etc.

*** Areal exklusive hav.

Tabell 8. Areal marktäckte i nybildade och utökade statliga naturreservat (hektar), 2019–2021.

	2019		2020		2021	
	Nybildning	Utökning	Nybildning	Utökning	Nybildning	Utökning
Produktiv skogsmark	36 423	3 900	14 365	1 107	11 705	481
Improduktiv skogsmark	11 203	640	4 893	254	3 176	53
Öppen våtmark	17 198		5 706	233	3 915	39
Öppen mark	4 273		3 279	151	1 114	61
Odlingsmark (åker)	87		81	22	48	17
Sjöar och vattendrag	2 645	760	854	360	1 494	16
Hav	810		94 718	58 304	3 785	182
Oklassat/bebyggd mark	86	1 402	141	25	99	7
Summa	72 725	6 702	124 037	60 456	25 336	858

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25 och Nationella marktäckedata.

Tabell 9. Areal marktäckte i nybildade och utökade kommunala naturreservat (hektar), 2019–2021.

	2019	2020	2021	
	Nybildning	Nybildning	Nybildning	Utökning
Produktiv skogsmark	440	355	230	6
Improduktiv skogsmark	26	8	5	1
Öppen våtmark	42	7	4	0
Öppen mark	86	48	30	4
Odlingsmark (åker)	6	3	4	0
Sjöar och vattendrag	320	91	19	0
Hav	1	176	0	0
Oklassat/bebyggd mark	11	10	1	2
Summa	932	698	292	14

Källa: Uttag ur VIC Natur, 2022-01-25 och Nationella marktäckedata.

1.5 Bidrag till länsstyrelserna för beslut

Naturvårdsverket har i regleringsbrevet från och med 2016 fått möjlighet att ge bidrag till länsstyrelserna för en tillfällig insats för att slutföra ärenden och fatta beslut om naturreservat i syfte att minska länsstyrelsernas ärendebalanser för skydd av värdefulla naturområden, särskilt för de ärenden där markåtkomsten är helt löst.

Totalt avsattes 40 miljoner kronor för 2021. Länen fick mellan 0,7 och 4,5 miljoner kronor per län. Utgångspunkt för fördelningen har varit andel/län av etappmål enligt skogsstrategin samt hur många objekt det fanns i respektive län med i stort sett färdig markåtkomst. Samtliga län fick del av de ekonomiska medlen. Fram till 2019 var trenden positiv med ett ökande antal reservatsbeslut som kunde kopplas till den riktade insatsen till beslut. Under 2020 och 2021 har antalet reservatsbeslut istället minskat jämfört med tidigare år. Detta gäller även om man inkluderar antalet objekt med klar markåtkomst sedan tre år tillbaka som länsstyrelserna arbetat med under året men inte fattat beslut om. Vad orsaken är till att antalet reservatsbeslut minskat de senaste åren har vi inte någon entydig förklaring till. Det skulle kunna bero på att länsstyrelserna när satsningen startade 2016 började med att besluta i äldre ärenden som var enklare och att man under senare år framför allt arbetat med mer komplexa och tidskrävande ärenden.

Tabell 10. Antal beslut om statliga naturreservat där markåtkomsten är klar sedan minst 3 år tillbaka, 2019–2021.

Beslut och arbetsinsats	2019		2020		2021	
	Antal	Areal (ha)	Antal	Areal (ha)	Antal	Areal (ha)
Beslut om naturreservat där markåtkomsten är helt klar sedan minst 3 år tillbaka inkl. delbeslut i pågående objekt	68	51 578**	48	21 969**	36	3 792**
Objekt med klar markåtkomst sedan minst 3 år tillbaka som länsstyrelsen arbetat aktivt* med under året men inte fattat beslut om	45	100 520**	37	41 147**	43	51 277**
Summa	113	152 098**	85	63 116**	79	55 070**

* Aktivt = utarbeta beslutsunderlag och remisshantering etc. under mer än ca 0,5 arbetsmånad. Siffrorna avser beslut som fattats, de kan vara gällande eller ännu inte ha vunnit laga kraft.

** Totalareal land och vatten.

Exempel på framgångsfaktorer i arbetet med att fatta beslut om naturreservat som länsstyrelserna angett för beslutsfattande om naturreservat:

- Hög kompetens och kontinuitet i personalgruppen.
- Bra planering av genomförande av process vid bildande av naturreservat.
- Uppdaterade rutiner för processer och mallar för beslut och skötselplaner.
- Fatta delbeslut.
- Möjlighet att fokusera på att skriva beslut samt extra resurser till arbete med beslut. Goda relationer och bra dialog med markägare.
- Tidiga samråd med kommunerna.
- Duktiga och engagerade förhandlare.
- Bra stöd från Naturvårdsverket i komplicerade ärenden.

- Att det finns tillräckliga medel för markåtkomst.
- Markägareombud som fungerar bra i dialogen med förhandlarna.
- Bra introduktion av nya medarbetare i arbetsgrupp områdesskydd.
- Kontinuerlig dialog med reservatsförvaltaren som påbörjas tidigt i markåtkomstprocessen.

Länsstyrelserna anger följande förklaringar till varför ärenden ibland drar ut på tiden vid bildande av naturreservat:

- Naturreservatsärenden är ofta komplexa och tar tid även om allt går enligt plan.
- Svåra och långdragna förhandlingar med markägare.
- Markåtkomst inte klar till följd av bristande resurser eller ovilliga markägare.
- Svårt att fatta beslut mot markägarens vilja.
- Krav på samråd sent i reservatsprocessen p.g.a. stora investeringar och infrastrukturprojekt som pågår och planeras.
- Personalsituation med hög omsättning av personal och hög belastning på nyckelpersoner.
- Splittrad arbetssituation för handläggare.
- Komplicerade processer vid revidering av äldre beslut.
- Omfattande granbarkborreangrepp i områden med höga naturvärden har inneburit att länsstyrelsen behövt agera kring avverkningsanmälningar vilket tagit tid från arbetet med beslutsfattande.
- Stora svängningar i utdelningen av markåtkomstmedel gör arbetet svårplanerat och omprioriteringar försenar arbetet.
- Pandemin har påverkat arbetet på olika sätt.

1.6 Öppna ärenden hos länsstyrelserna

I detta avsnitt redovisas antalet årsarbetskrafter som länsstyrelserna under 2019–2021 lagt på bildande av naturreservat samt antalet öppna ärenden om bildande av naturreservat hos länsstyrelserna. Vid årsskiftet 2021/2022 fanns vid länsstyrelserna 96,4 årsarbetskrafter för bildande av naturreservat vilka finansieras av länsstyrelsernas ramanslag och bidrag till reservatsbeslut från Naturvårdsverket.

Antalet öppna ärenden om bildande av naturreservat på länsstyrelserna uppgår till 676 vid årsskiftet 2021/2022 vilket innebär att trenden över tid är ett minskande antal öppna reservatsärenden med undantag för 2020. 2016 var det första året då länsstyrelserna fick möjlighet att erhålla bidrag för arbetet med naturreservat och då var antalet öppna ärenden 1 067 vilket innebär att en tydlig minskning av ärendebalansen har skett.

Länsstyrelserna har under 2021 fattat beslut i totalt 36 ärenden där markåtkomsten är helt klar sedan minst tre år tillbaka. Därutöver har länsstyrelserna under 2021 arbetat aktivt¹, men inte fattat beslut, i sammanlagt 43 ärenden om bildande av naturreservat där markåtkomsten är klar sedan minst tre år tillbaka.

¹ Mer än 0,5 månad

Tabell 11. Antal årsarbetskrafter och öppna ärenden om bildande av naturreservat, 2019–2021.

Län	Antal årsarbetskrafter			Antal öppna ärenden		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Stockholms län	2,6	3,2	4,5	25	33	30
Uppsala län	2,6	4,4	4,5	17	12	14
Södermanlands län	3	2,8	3,0	28	27	30
Östergötlands län	3,5	2,6	4,5	22	21	28
Jönköpings län	2,5	3,6	3,2	20	24	24
Kronobergs län	2,3	2,0	1,9	28	32	22
Kalmar län	4,3	5,2	5,2	9	15	20
Gotlands län	2,3	1,7	1,6	30	32	27
Blekinge län	3,5	2,9	3,4	11	12	16
Skåne län	9	8,6	8,0	15	16	17
Hallands län	5,2	5	4,7	46	39	42
Västra Götalands län	7	8	7,0	76	72	74
Värmlands län	6,5	5	5,0	64	63	62
Örebro län	5	5	5,0	37	39	60
Västmanlands län	3	2,5	3,0	27	28	25
Dalarnas län	3,6	2,3	4,0	38	38	43
Gävleborgs län	5,5	3,5	3,5	28	40	30
Västernorrlands län	3,3	4,3	4,5	21	15	22
Jämtlands län	5,4	6,5	5,9	70	60	72
Västerbottens län	7,2	8,5	8,5	67	66	68
Norrbottens län	5	6	5,5	21	26	22
Totalt	92,3	93,6	96,4	700	710	676

1.7 Naturvårdsavtal

Antalet tecknade naturvårdsavtal, det vill säga frivilliga överenskommelser mellan staten och en markägare om skydd av natur, har under flera år haft en nedåtgående trend. Naturvårdsverket har tolkat att orsaken är att ersättningen till markägare för naturvårdsavtal är cirka hälften jämfört med intrångsersättningen vid bildande av naturreservat samt att effekten av ursprungliga kometuppdraget² har avtagit. Under 2021 har trenden dock vänt och totalt 20 naturvårdsavtal har tecknats, varav 3 avtal för ädellövskogar och 6 avtal för andra typer av skogsobjekt. Den sammanlagda arealen för årets naturvårdsavtal utgör cirka 760 hektar land, varav närmare 640 hektar är produktiv skogsmark. Naturvårdsavtal används även inom arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter för att åstadkomma skydd och skötsel i miljöer med hotade arter. Under 2021 tecknades fyra avtal för detta ändamål.

² <http://naturvardsverket.diva-portal.org/smash/get/diva2:1389402/FULLTEXT01.pdf>

Tabell 12. Antal naturvårdsavtal 2019–2021 fördelat på huvudsakliga objekt-kategorier.

	2019	2020	2021
Barr-, bland- och trivallövskog nedan gränsen för fjällnära skog	4	1	6
Ädellövskog	4	2	3
Odlingslandskap	0	4	4
Sjöar och vattendrag	1	1	2
Objekt där åtgärdsprogram för hotade arter är grund för avtalet	2	0	4
Våtmark	1	0	0
Kuster och skärgårdar	0	0	1
Summa	12	8	20

Källa: VIC Natur.

1.8 Ersättningar till markägare

Under år 2021 säkrades cirka 20 100 hektar produktiv skogsmark genom köp, intrång och bidrag. Vi har säkrat totalt 32 200 hektar mark under 2021, vilket är en ökning jämfört med 2020. Under 2019 gjordes bland annat en uppgörelse avseende Temminki, ett stort myrmarksområde i Norrbottens län på närmare 9 700 hektar, vilket bidrog till att en stor areal det året kunde skyddas till en lägre kostnad per hektar.

Statens verksamhet med att genomföra områdesskyddet sker genom 1) överenskommelser om intrångsersättning enligt miljöbalken, 2) förvärv av mark, 3) upprättande av naturvårdsavtal eller 4) markersättningsbidrag till kommuner. Naturvårdsverket kan lämna bidrag till kommuners skydd av värdefull natur genom bildande av naturreservat och biotopskyddsområde. Det förekommer också att vi förvärvar mark som inte ska skyddas, för att senare använda den som bytesmark vid ett samtidigt köp av mark som ska skyddas. Verksamheten med naturvårdsavtal beskrivs särskilt ovan i avsnitt 1.7 och siffrorna redovisas därför inte i tabellerna nedan.

Tabell 13. Markersättningslag, skyddad mark, landareal respektive areal produktiv skog, arealer i hektar, 2019–2021.

	Landareal			Varav produktiv skog		
	2019	2020	2021	2019	2020	2021
Köp	8 687	3 893	10 083	6 649	1 960	6 112
Intrång	20 511	14 420	21 360	13 202	9 092	13 348
Bidrag	221	943	764	170	592	644
Summa*	29 419	19 256	32 207	20 021	11 644	20 104

Källa: VIC Natur.

* Exklusive naturvårdsavtal.

Totalarealen, liksom arealen säkrad produktiv skogsmark, varierar mellan åren beroende på vilka avtal som träffats.

Naturvårdsverket har fattat 652 beslut om ekonomisk ersättning för skydd av värdefulla områden, vilket är en kraftig ökning jämfört med 2019 och 2020. Anledningen till det är att anslagsdelen för markersättningar dubblerades från 2020. Genomsnittsersättningen per avtal var högre under 2021, varför antalet avtal ändå inte ökade mer. Det högsta ersättningsbeloppet 2021 avsåg det blivande naturreservatet Hovdala, ett objekt i Skåne län om drygt 300 hektar, för vilket drygt 53 miljoner kronor utbetalades

till Hässleholms industribyggnadsaktiebolag. Det dyraste köpet uppgick till 54 miljoner kronor för ett köp av cirka 580 hektar av Karlstads stift inom det planerade naturreservatet Finnekroken i Örebro län.

Tabell 14. Markersättningslag, antal beslut/avtal och kostnad (mnkr), 2019–2021.

	2019		2020		2021	
	Antal	mnkr	Antal	mnkr	Antal	mnkr
Köp	99	125,3	123	84,2	139	188,7**
Intrång	340	687,0	313	578,4	503	1 256,8***
Bidrag	6	9,7	9	30,7	10	36,9
Summa*	445	822,1	445	693,4	652	1 482,4

Källa: VIC Natur.

* Exklusive naturvårdsavtal.

** Varav cirka 119,0 mnkr finansieras på ap 3.

*** Varav cirka 981,0 mnkr finansieras på ap 3.

Som framgår av tabell 13 är intrångsersättningarnas andel av den årliga förbrukningen av markersättningsmedel stor. År 2010 utgjorde intrångsersättningarnas andel cirka 51 % och år 2020 över 80 %. Den huvudsakliga förklaringen till detta är ändringen av expropriationslagen 2010, som innebär ett påslag med 25 % på intrångsersättningen i bland annat naturreservatsärenden. Enligt Naturvårdsverkets beräkningar uppgick det 25-procentiga påslaget till drygt 250 miljoner kronor år 2021. Under den senaste femårsperioden har det 25-procentiga påslaget uppskattningsvis uppgått till totalt cirka 856 miljoner kronor.

Tabell 15. Ersättningar till markägare fördelat på olika objekt kategorier av skyddade områden (mnkr), 2019–2021.

	2019	2020	2021
Skogar, utom ädellövskog, nedan fjällnära gränsen	548	425	909
Ädellövskogar	84	64	195
Fjällnära skogar och fjällområden, ovan fjällnära gränsen	78	75	132
Myrar	90	40	142
Sjöar och vattendrag	35	51	44
Odlingslandskap	16	10	12
Geologiska objekt	0	1	16
Havsområden	5	41	47
Summa	857	707	1 497

Ersättning till markägare går framför allt till skogar nedan fjällnära gränsen (tabell 15). Under 2021 rör det sig om cirka 60 % av ersättningarna, inkluderas ädellövskogarna är det 74 %. Skyddet av fjällnaturskogar med höga naturvärden har fortsatt öka under 2021 och det utbetalades närmare 165 miljoner kronor för dessa objekt under året, varav närmare 132 miljoner kronor ovan fjällnära gränsen och drygt 33 miljoner kronor nedan, men i direkt eller nära anslutning till fjällnära gränsen. Av de i skogsutredningen utpekade skyddsvärda 525 000 hektar fjällnaturskogar har vi skyddat eller ersatt cirka 5 000 hektar. Bland annat gjordes överenskommelser med Vilhelmina Övre allmänningsskog om sammanlagt 44 miljoner kronor under 2021.

Tabell 16. Kringkostnader för områdesskyddet (tkr), 2019–2021.

	2019	2020	2021
Värdering	13 926	13 940	14 998
Förhandling	15 385	16 808	15 633
Förrättning	29 143	33 260	16 776
Lagfart	46	39	32
Ombud	3 895	3 482	3 354
Fastighetsutredning	2 511	5 595	4 002
Summa	64 907	73 124	54 795

För att kunna genomföra skyddet av värdefull natur uppstår det kostnader för värdering, förhandling, lantmäteriförrättning och lagfart. Dessutom ersätter Naturvårdsverket privata fastighetsägares kostnader för ombud i naturreservatsförhandlingar efter prövning i varje enskilt fall. Kostnaderna för markägareombud regleras genom att Naturvårdsverket tillämpar ett förfaringssätt med upprättande av en så kallad kostnadsram i varje enskilt ärende. Förrättningskostnaden, som under bytespaketet ESAB:s färdigställande var högre, har nu minskat med cirka 16 miljoner kronor och är därmed i nivå med förrättningskostnaderna för 2017–2018. Värderings- och förhandlingskostnaderna har trots ett högre anslag legat på samma nivå som under 2019–2020. Detta kan dels bero på att vi har ett mer fokuserat arbetssätt, dels att del av en ny upphandling för dessa tjänster överklagades vilket innebär att inte alla tjänster gick att beställa i början av året. Det fokuserade arbetssättet innebär att vi arbetar med färre objekt parallellt, och försöker att korta genomförandetiden för varje förhandling. Genom att på detta sätt arbeta med färre objekt samtidigt, kan alla berörda parter prioritera ett snabbare genomförande för varje överenskommelse, vilket innebär att värderingsuppdateringar inte behövs i samma utsträckning. Kostnaderna för fastighetsutredning har minskat något, jämfört med 2020, men är fortfarande på en högre nivå än tidigare år. Två ärenden, av cirka 140 ärenden totalt under 2021, uppgick till över 500 000 kronor sammanlagt. Totalt minskade kringkostnaderna med cirka 20 miljoner kronor jämfört med 2020.

1.9 Skydd av tätortsnära natur

År 2002 beslutade regeringen att ge länsstyrelserna i de tre storstadslänen; Stockholms, Västra Götalands och Skåne län, i uppdrag (M2002/02284/Na) att ta fram var sitt program för hur de mest värdefulla tätortsnära områdena för friluftsliv och naturvård skulle ges varaktigt skydd och förvaltning. Arbetet med att genomföra programmet fortgår alltjämt med inriktningen att programmen ska vara genomförda 2025. Arbetet med att skydda tätortsnära områden bedrivs både av länsstyrelserna och kommunerna i de tre länen. Länsstyrelserna har som uppgift att stötta kommunerna i deras skyddsarbete. De tre storstadslänen har 2021 fått totalt 4,8 miljoner kronor för att genomföra programmet som bland annat innehåller en plan för skydd av tätortsnära områden. Från och med 2020 fördelas medlen via Länsstyrelsen i Örebro län med stöd av dispositionsrätt. Resultat av arbetet med bland annat tätortsnära natur ska redovisas i respektive länsstyrelses årsredovisning enligt länsstyrelsernas regleringsbrev för budgetåret 2021.

2 Åtgärder för värdefull natur

2.1 Övergripande om 1:3-anslaget

Anslaget 1:3 *Åtgärder för värdefull natur* finansierar åtgärder för att bevara naturvärdena inom skyddade områden, men också i resterande landskapet genom bland annat åtgärdsprogram för hotade arter samt den lokala naturvårdssatsningen (LONA), åtgärder för återskapande av våtmarker och arbete med grön infrastruktur. Anslaget används också för att skapa förutsättningar för friluftsliv i skyddade områden, i tätorts-nära natur och på de statliga fjällederna samt för att sprida kunskap om svensk natur, bland annat via naturum. Anslaget bidrar även till arbetet med viltförvaltning, till exempel rovdjursinventeringar och information om rovdjur.

Anslaget finansierar också förvaltning av Naturvårdsverkets fastighetsinnehav, investeringar och underhåll av byggnader, utstakning, inmätning och gränsmarkering av nya naturreservat samt drift av naturum.

I tabell 17 visas omfattningen av 1:3-anslaget under de senaste tre åren.

Tabell 17. Anslaget 1:3 för åtgärder för värdefull natur 2019–2021 (tkr).

	2019	2020	2021
Kostnader för skötsel av skyddade områden, artbevarande, friluftsliv m.m. (ram). Disponeras av Naturvårdsverket, ap 2	859 535	1 065 035	1 844 035
Åtgärder värdefull natur – del till Länsstyrelsen i Örebro (ram). Disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län, ap 1	0	89 000	128 000
Summa	859 535	1 154 035	1 972 035

Källa: Regleringsbrev för Naturvårdsverket 2019–2021. Se även bilaga 3 för 2021 års regleringsbrev.

I tabell 18 redovisas hur medlen har förbrukats på olika anslagsområden. Anslagsområdena är en ny indelning sedan 2018 som bättre belyser anslagets effekter på olika politikområden och regeringens satsningar. Indelningen i anslagsområden har även styrt upplägget av denna rapport.

Anslaget minskade år 2019, och därför avvecklades vissa satsningar och finansieringen av andra verksamheter minskades det året.

Det väsentligt höjda anslaget har under 2021 möjliggjort extra satsningar, till exempel på våtmarker och invasiva främmande arter. Satsningen på vilda pollinatörer har fortsatt pågått under 2021. Höjningen har även betytt förstärkning av det pågående arbetet med åtgärder för värdefull natur, bland annat tillgängliggörande av och naturskötsel i skyddade områden, åtgärder för hotade arter (ÅGP), lokala naturvårdssatsningar (LONA), rovdjursinventering och -förvaltning.

För 2021 lämnar Naturvårdsverket samtidigt 55,8 miljoner kronor oförbrukade på anslaget för år 2021. Det beror främst på att det inte varit möjligt att få alla förutsättningar på plats under året för våtmarkssatsningen, men förutsättningarna är bättre inför 2022 och behoven av åtgärder när det gäller våtmarker är stora.

Naturvårdsverket har även fördelat medel för arbete med regeringsuppdrag om marina särskilda skyddsområden för fåglar till berörda kustlän. Länsstyrelserna har arbetat med medlen under 2021 och kommer att fortsätta arbetet samt slutredovisa uppdraget under 2022.

En liten del av anslaget har använts till interna personalkostnader. Dessa kostnader uppgick till cirka 15,4 miljoner kronor 2019, 19,2 miljoner kronor 2020 och 31 miljoner kronor 2021. Kostnadsökningen över tid hänger samman med en vilja att stärka förutsättningarna för att kunna genomföra satsningarna på arbetet mot invasiva främmande arter, arbetet med våtmarker, kunskapsunderlag om rovdjur, rovdjursförvaltning, grön infrastruktur med mera. Särskilda villkor i regleringsbrevet har gjort dessa satsningar möjliga.

Tabell 18. Användning av 1:3-anslaget, ap 1 och 2, 2019–2021 (tkr).

Sakanslagsområde	Total förbrukning 2019 (tkr)	Total förbrukning 2020 (tkr)	Total förbrukning 2021 (tkr)
TEMA NATURSKÖTSEL			
Skötsel av skyddade områden (exkl. friluftsliv)	314 292	367 376	510 732
ÅGP (exkl. pollinering 2020 och 2021)	42 972	56 620	66 932
Invasiva främmande arter	18 918	24 117	49 690
Naturnära jobb	0	0	24 000
LONA ordinarie (exkl. pollinering 2020 och 2021)	31 642	53 263	71 423
TEMA VÅTMARK			
LONA våtmark	31 333	28 235	70 306
Åtgärder för våtmarker i skyddade områden	27 946	25 524	52 489
TEMA POLLINERING			
LONA pollinering	0	14 950	13 065
ÅGP pollinering	0	7 408	9 505
TEMA TILLGÄNGLIGHET TILL NATUREN			
Friluftsliv och allemansrätt	55 398	61 361	95 049
Naturumverksamhet	47 479	49 237	57 629
Skötsel av skyddade områden – friluftsliv	79 063	106 415	141 668
TEMA FASTIGHETSFÖRVALTNING			
Fastighetsförvaltning	47 438	66 326	99 313
Byggnader och anläggningar (investeringar)	13 200	15 147	28 287
TEMA KUNSKAPSTÖD OCH UPPFÖLJNING			
Grön infrastruktur	29 148	18 098	26 235
Genetiska resurser och traditionell kunskap	0	2 423	4 089
Inventering och kunskapsstöd	35 925	44 802	51 609
Övrigt	8 411	12 228	28 353
TEMA VILT OCH ROVDJUR			
Rovdjursförvaltning	15 848	26 060	26 784
Rovdjursinventering och övrig kunskap	65 667	73 639	74 788
Viltförvaltning kunskapsunderlag	6 535	7 696	9 342
Viltförvaltning	2 297	3 112	6 176
ÅTERTAG OFÖRBRUKADE MEDEL*	-9 410	-32 639	-63 676
Summa	864 103	1 031 397	1 453 786
Länsstyrelsernas disposition – anslagspost 1			
Friluftsliv, grön infrastruktur, invasiva främmande arter, pollinatörer, våtmarker	0	76 000**	90 451
Naturnära jobb	0	13 000**	24 557
Summa användning av hela 1:3-anslaget	864 103	1 120 397	1 568 794

Källa: Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter samt övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok. För anslagspost 1 är underlaget fördelningsbeslut från Länsstyrelsen i Örebro län, och kan även omfatta oförbrukade medel från året innan.

* Återtaget gäller oförbrukade medel året innan.

** För anslagspost 1 år 2020 redovisas fördelade medel, och inte faktisk medelsförbrukning. Alla övriga siffror i tabellen avser faktisk medelsförbrukning.

Tabell 19. Summa och andel fördelat av 1:3-anslaget, ap1 och ap2, per länsstyrelse 2019–2021 (tkr).

Län	Utbetalt 2019	Andel av 1:3 2019	Utbetalt 2020	Andel av 1:3 2020	Utbetalt 2021	Andel av 1:3 2021
Stockholms län	32 324	4 %	44 089	4 %	69 313	4 %
Uppsala län	18 529	2 %	28 671	2 %	53 047	3 %
Södermanlands län	28 478	3 %	31 984	3 %	64 013	3 %
Östergötlands län	36 438	4 %	46 044	4 %	88 442	5 %
Jönköpings län	24 220	3 %	32 030	3 %	66 703	3 %
Kronobergs län	17 591	2 %	22 148	2 %	31 198	2 %
Kalmar län	49 617	6 %	63 196	6 %	107 466	6 %
Gotlands län	30 164	4 %	40 207	4 %	65 172	3 %
Blekinge län	16 018	2 %	25 684	2 %	41 073	2 %
Skåne län	55 778	6 %	76 443	7 %	131 938	7 %
Hallands län	22 604	3 %	32 605	3 %	59 564	3 %
Västra Götalands län	70 969	8 %	91 461	8 %	144 278	8 %
Värmlands län	20 446	2 %	30 551	3 %	50 044	3 %
Örebro län	22 588	3 %	30 556	3 %	59 740	3 %
Västmanlands län	15 406	2 %	21 849	2 %	41 263	2 %
Dalarnas län	32 684	4 %	45 471	4 %	71 480	4 %
Gävleborgs län	27 560	3 %	33 441	3 %	61 486	3 %
Västernorrlands län	20 120	2 %	28 042	2 %	44 455	2 %
Jämtlands län	33 837	4 %	43 901	4 %	70 086	4 %
Västerbottens län	36 268	4 %	49 690	4 %	108 119	6 %
Norrbottnens län	45 386	5 %	53 109	5 %	86 495	5 %
Totalsumma	657 022	76 %	871 170	76 %	1 522 374	79 %

3 Tema naturskötsel

Tabell 20. Användning av 1:3-medel inom Tema naturskötsel 2019–2021, ap 2 (tkr).

Sakanslagsområde	Total förbrukning 2019 (tkr)	Total förbrukning 2020 (tkr)	Total förbrukning 2021 (tkr)	Läs mer här
Tema naturskötsel, anslagspost 2				
Skötsel av skyddade områden	314 292	367 376	510 732	
varav LIFE*	11 769	13 523	16 200	3.1.3
varav inmätning**	21 888	30 801	35 284	3.1.4
ÅGP (exkl. pollinering 2020–2021)	42 972	56 620	66 932	3.2
Invasiva främmande arter	18 918	24 117	49 690	3.3
Naturnära jobb	0	0	24 000	Kap. 11
LONA ordinarie (exkl. pollinering 2020–2021)	31 642	53 263	71 423	3.4
Summa	407 824	501 376	722 777	

Källa: Del av tabell 18 samt länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter och övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok.

* Se tabell 25.

** Se tabell 27.

I det här kapitlet redovisas medel som främst använts till skötsel av arter och naturtyper. Sammanlagt omfattar insatserna knappt 723 miljoner kronor, och arbetet genomförs till mycket stor del av länsstyrelserna. Huvuddelen av de medel som används till skötsel av skyddade områden, inklusive både naturskötsel och åtgärder för besökare, fördelas som ett schablonberäknat bidrag till varje län. I det här kapitlet redovisas den del av detta bidrag som använts till skötsel av arter och naturtyper, medan den del som bekostar friluftslivsåtgärder redovisas i kapitel 6 *Tema tillgänglighet till naturen*.

Förutom detta stora bidrag till länsstyrelserna används för naturskötsel även medel till LIFE-projekt, inmätning av naturreservat och annat områdesskydd, åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper, arbete med invasiva främmande arter, restaurering av våtmarker samt LONA. Även från LONA-medlen går en stor del till friluftslivsutveckling, och resultatet redovisas samlat med annat friluftslivsarbete i kapitel 6 *Tema tillgänglighet till naturen*. Medel till LONA våtmark redovisas i kapitel 4 *Tema våtmarker* liksom medel till *Åtgärder för våtmarker i skyddade områden*. De medel som Naturvårdsverket disponerat inom satsningen på naturnära jobb redovisas i kapitel 11 *Naturnära jobb*.

3.1 Skötsel av skyddade områden

Länsstyrelserna, Stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudus använder en stor del av 1:3-medlen till åtgärder som kan ses som skötselns basverksamhet. Basverksamheten utvecklas och förfinas, bland annat efter uppföljning, utveckling av nya skötselmetoder och genom samverkan med till exempel ÅGP.

Alla siffror som presenteras i tabell 21 och 22 nedan är tagna från de nämnda organisationernas ekonomiska redovisningar till Naturvårdsverket. För vissa län finns det osäkerheter i den ekonomiska redovisningen som kan påverka uppgifternas tillförlitlighet.

Uppgifterna i tabell 21 är en sammanställning av hur schablonbidraget för skötsel samt särskilda medel har använts, exklusive medel som rör friluftsliv.

Tabell 21. Förbrukning av länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogens och Laponiatjuottjudus bidrag för skötsel av skyddade områden (tkr), 2019–2021.

Kostnadspost	2019	2020	2021
Skötsel av naturtyper	128 543	161 538	194 794
Gränsmarkeringar	11 100	17 396	20 903
Uppföljning naturtyper och arter	7 146	12 092	14 779
Övrigt*	96 431	101 807	169 572
Summa	243 220	292 833	400 048

Källa: Länsstyrelsernas m.fl. redovisningar.

Summan för 2019 var betydligt lägre än 2020 vilket enligt länsstyrelsernas verksamhetsberättelser beror på att första halvåret genomfördes med betydligt lägre budget.

* Innehåller exempelvis kostnader för övergripande arbete samt vägunderhåll och skötsel av byggnader som inte ägs av NV. Innehållet i övrigt kan variera mellan åren.

3.1.1 Skötsel av arter och naturtyper i skyddade områden

Arbetet med skötsel av skyddade områden följs upp genom länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogens och Laponiatjuottjudus återrapportering för hur bidragen från Naturvårdsverket har använts, samt genom verksamhetsberättelser där de beskriver genomförda insatser och konkreta resultat. Naturvårdsverket har ett årligt avtal med SLU Artdatabanken och SLU Centrum för biologisk mångfald som med vår finansiering bidrar till att den senaste kunskapen om arter och naturtyper kan tas in i arbetet med skyddade områden.

Verksamhetsberättelserna visar att fortsatt och utökad skötsel samt restaurering är nödvändig för att nå och upprätthålla gynnsam bevarandestatus för många arter och naturtyper i de skyddade områdena. Länsstyrelserna framhåller även vikten av en långsiktig och stabil finansiering. Under 2021 har förvaltningsorganisationerna fått ökade medel via skötselschablonen jämfört med 2020, vilket har lett till ökade skötsel- och restaureringsåtgärder i skyddade områden (se tabell 22). Som exempel lyfter Länsstyrelsen i Södermanlands län att de tack vare årets tilldelning kunde genomföra stora restaureringsinsatser av artrika gräsmarker i flera naturreservat. Flera länsstyrelser har dock inte haft möjlighet att på kort tid fullt ut ställa om verksamheten för att möta årets stora ökning av skötselschablonmedel.

En stor del av länsstyrelsernas löpande skötselkostnader är knutna till bevarande av ängs- och naturbetesmarker. Stora arealer av naturbetesmarker röjs och betas för underhåll och ängar hävdas – däribland de marker som tidigare har restaurerats. En viktig del i finansieringen av skötseln av skyddade områden är dessutom de medel som söks från landsbygdsprogrammets miljöersättningar – antingen av brukare själva eller i vissa fall av länsstyrelsen. Dessa medel är inte knutna till 1:3-anslaget och ingår därför inte i denna ekonomiska redovisning. Att förvaltarna även behöver använda betydande medel från 1:3-anslagen beror i regel på att miljöersättningarna inte är sökbara för vissa marker, eller att ersättningsnivåerna inte motsvarar de faktiska skötselkostnaderna och därmed är för låga för att motivera brukare att själva sköta markerna.

Tabell 22. Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på åtgärder utifrån ekonomisk redovisning av skötselschablonbidrag (tkr).

Åtgärdskategori	Kommentar i schablonmall	2019	2020	2021
Betesdrift	Alla åtgärder för bete, inklusive stängsling och annat som krävs för betet.	38 585	49 569	58 895
Ängsbruk	Alla åtgärder för ängsbruk som krävs för att upprätthålla hävden.	20 172	23 449	24 375
Restaurering	Åtgärder för att återställa naturtyper, till exempel våtmarksrestaurering. Åtgärden är av engångskaraktär, sedan tar löpande skötsel vid.	41 929	57 341	69 967
Skötsel av träd	Skötsel av enstaka träd, till exempel frihuggning av ekar, hamling (avverkning eller röjning på beståndsnivå förs till restaurering).	4 475	4 529	6 566
Naturvårdsbränning	Alla former av naturvårdsbränning i till exempel skogs-, hed- eller gräsmarker.	6 612	5 508	9 546
Artinriktad skötsel	Specifika åtgärder som syftar till att arbeta med en viss art och där åtgärden inte kan föras till någon annan specificerad åtgärds-kategori. Exempelvis artbefrämjande åtgärder som handlar om att gynna miljöer för fjärilar och liknande.	3 292	4 382	6 946
Åtgärder mot invasiva främmande arter	Här ingår bekämpningsåtgärder såsom minkjakt och skydds jakt inom skyddade områden.		1 414	2 393
Marin skötsel	Sammanställt för de organisationer som angivit detta specifikt under verksamhets-posten Övrigt i redovisningsmallen för 2021.	1 467*		2 614
Övrig skötsel	Skötsel av mer udda markslag såsom åker/vall, tomtmark, eller trädgårdar.	12 011	15 344	13 492
Summa av ovanstående		128 543	161 536	194 794
Uppföljning naturtyper och arter		7 146	12 092	14 779

Källor: Länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudus ekonomiska redovisningar av 1:3 skötselschablonbidrag.

Bruttokostnader anges, dvs. ej avdrag för eventuella intäkter.

* Särskilt redovisad kostnad av Länsstyrelsen i Västra Götalands län för marin skötsel i Kosterhavets nationalpark 2019.

UTMANINGAR FÖR ATT NÅ GYNNSAM BEVARANDESTATUS

Utöver långsiktig och stabil finansiering av skötselåtgärder i skyddade områden lyfter förvaltningsorganisationerna fram en rad faktorer som påverkar möjligheterna att nå gynnsam bevarandestatus. Många av dem handlar om odlingslandskapets miljöer där brist på betesdjur (inte minst i svårtillgängliga miljöer) och hävd av betes- och slåttermark som inte uppfyller miljöersättningarnas krav särskilt nämns.

Ett flertal länsstyrelser upplevde under 2021 även en brist på entreprenörer med rätt kompetens och utrustning, vilket har inneburit att planerade åtgärder ställts in eller skjutits upp. Andra exempel är föråldrade skyddsbeslut och skötselplaner, dispens- och tillståndprocesser för naturvårdsåtgärder, samt inflygning av granbarkborrar från omgivande produktionsskogar till skyddade granskogar.

Länsstyrelserna lyfter också ett kunskapsbehov vad gäller långsiktiga effekter av skötselåtgärder och lämpliga restaureringsmetoder, även kopplat till pågående klimatförändringar. Under 2021 har flera skötselåtgärder runt om i landet, som restaurering, slätter och naturvårdsbränning, fått skjutas upp till följd av olämpliga väder- och markförhållanden.

3.1.2 Resultat av skötsel av arter och naturtyper

Det ökade anslaget under 2021 har lett till ökade skötsel- och restaureringsåtgärder i värdefulla skyddade områden, vilket ökar förutsättningarna för att nå och upprätthålla gynnsam bevarandestatus. Jämfört med 2020 har insatser vad gäller exempelvis restaurering, betesdrift och naturvårdsbränning ökat (se tabell 22).

SKÖTSELDOS

Skötseldos är Naturvårdsverkets databas som kan användas av förvaltare av statliga skyddade områden för att strukturera information om anordningar och skötselområden samt planera och registrera åtgärder som utförs i skyddade områden, för åtgärdsprogram för hotade arter och för statliga leder i fjällen. Länsstyrelsen i Kalmar län använder ett eget, liknande system som heter Sidos.

Naturvårdsverkets ambition är att skötselåtgärder som genomförts med pengar från 1:3-anslaget ska registreras löpande i Skötseldos. Förvaltningsorganisationerna rapporterar dock uppgifter i Skötseldos olika, dels vad gäller hur stor andel av åtgärderna som registreras, dels hur uppgifterna klassas och hur noga de ritas in. Det gör att det är svårt att sammanställa och göra jämförelser mellan år, naturtyper och län. Flera län framhåller i sina redovisningar att verktyget behöver förbättras.

Nedanstående tabell innehåller arealsiffror för 2019–2021 från Skötseldos, men Naturvårdsverkets bedömning är att siffrorna är osäkra och bör betraktas som exempel på vad som rapporterats in – inte som en fullständig, konsekvent eller representativ beskrivning av det skötselarbete som genomförts.

Tabell 23. Area med olika typer av naturvårdsåtgärder 2019–2021 (area i hektar).

Åtgärdskategori	Area 2019 (exkl. Kalmar)	Area 2020 (exkl. Kalmar)	Area Kalmar län 2020	Area 2021 (exkl. Kalmar)	Area Kalmar län 2021
Löpande skötsel	34 183	41 130	1 160	37 540	1 103
<i>varav betesdrift</i>	12 635	18 977	1033	10 849	970
<i>varav ängsbruk</i>	1 693	2 163	64	5 345	92
<i>varav naturvårdsbränning</i>	745	70	4	3 836	7
<i>varav artinriktad skötsel</i>	6 819	6 737	59	2 818	31
<i>varav skötsel av träd</i>	(antal åtgärder: 23)	(antal åtgärder: 45)	(antal träd: 216)	(antal åtgärder: 46)	(antal träd: 146)
<i>varav övrig skötsel</i>	11 213	11 689	59	10 873	34
Restaurering*	10 768	7 073	196	24 027	428
<i>varav betesmark och äng</i>	519	578	66	4 574	76
<i>varav naturvårdsbränning</i>	291	1 217		1 991	

Källor: Skötseldos (avser inrapportering av samtliga länsstyrelser utom Kalmar), samt Länsstyrelsen i Kalmar läns verksamhetsberättelse.

Observera att siffrorna från Skötseldos bedöms vara osäkra. Detta är ett urval av åtgärder i skyddad natur utifrån Kategori "Artinriktad skötsel", "Betesdrift", "Ängsbruk", "Skötsel av träd", "Naturvårdsbränning", "Restaurering naturtyper", samt "Övrig skötsel naturtyper"; Status "Avslutad" samt "Genomförd"; och Typ "Löpande skötsel/ drift", "Nyanläggning/Nyskapande", samt "Restaurering".

* Angivna totalarealer under "Nyanläggning/Nyskapande" och "Restaurering" i Skötseldos. För Kalmar län angivet under Åtgärd: Restaurering.

VERKSAMHETSBERÄTTELSE 2021

För att ge exempel på det som länsstyrelserna, Stiftelsen Tyrestaskogen och Laponiatjuottjudus har genomfört under 2021 presenteras här ett urval ur deras verksamhetsberättelser vad gäller bete och slätter, naturvårdande skötsel av skog, åtgärder för att hantera granbarkborreangrepp, andra intressanta erfarenheter, samt kunskapsutbyte och samverkan.

BETE OCH SLÄTTER

Länsstyrelserna lägger mycket resurser på skötsel och restaurering av ängs- och naturbetesmarker i skyddade områden, bland annat via avtal med djurhållare och med medel från skötselschablonen, miljöersättningar och pågående LIFE-projekt. Den löpande skötseln innebär framför allt betesdrift och slätter med slätterbalk eller lie, men även upprustning av stängsel, naturvårdsbränning och mindre underhålls- rönjningar som tuvfräsning och återkommande borttagning av sly. I Kronobergs län pågår ett översynsarbete som ska förtydliga ansvar, förenkla underhåll och skapa bättre förutsättningar för att kunna säkerställa långsiktig tillgång till betesdjur. För att underlätta betesdrift i skärgården har Länsstyrelsen i Blekinge en pråm som används till djurkörningar.

Under 2021 har samtliga län arbetat med restaurering av igenvuxna hävdmiljöer. Miljöerna består bland annat av skogsbete och trädklädd betesmark, fäbodvallar, ljunghedar, fjällslättermark, alvar, rikkärr, fukt- och strandängar. Länsstyrelsen i Skåne län nämner en extra lyckad restaurering av en betesmark i Munkarps fålad som resulterat i bland annat ett stort antal blommande individer av arten granspira och 50 olika arter av ängssvampar. Vikten av långsiktighet i restaureringsarbetet lyfts av Länsstyrelsen i Värmlands län där skalbaggsarten svartfläckad rödbeck, som inte noterats i länet sedan 1933, nu påträffats i restaurerade ekhagar i naturreservatet Värmlands Säby.

NATURVÅRDANDE SKÖTSEL AV SKOG

Arbetet med naturvårdsbränning i skog har fortsatt under 2021. Flera länsstyrelser ger exempel på god samverkan i naturvårdsbränningsarbetet såväl inom den egna organisationen, som med Skogsstyrelsen och lokala entreprenörer. Länsstyrelsen i Dalarna lyfter att de inom länsstyrelsens bränningsorganisation nu har kunskap och möjligheter att utföra mer komplicerade naturvårdsbränningar. Utöver naturvårdsbränning och skogsbete, har förvaltningsorganisationerna även arbetat med annan typ av skötsel och restaurering av olika slags skogsmiljöer, där ett flertal nämner rönjning och borttagning av yngre gran och främmande trädslag för att gynna bland annat ädellövträd, lövträd och tall. Ett par län ger exempel på genomförda åtgärder i vattendrag och våtmarker för att återskapa hydrologiska förhållanden i sväm- och sumpskog. Vissa län har arbetat med veteranisering av träd samt med åtgärder för att öka mängden död ved. För att säkerställa att unga lövträd får en möjlighet att växa till sig har stängsel satts upp i några områden i syfte att förhindra bete från älg. Länsstyrelsen i Västerbottens län har provat olika metoder av småskalig störning för att gynna orkidéer i kalkbarrskog.

ÅTGÄRDER FÖR ATT HANTERA GRANBARKBORREANGREPP

Även under 2021 har många länsstyrelser arbetat mycket med att hantera effekterna av de kraftiga granbarkborreangrepp som skett efter torråret 2018. Flera lyfter god samverkan och dialog med markägare, Skogsstyrelsen och skogsbolag kring inventering, förebyggande och åtgärdande till följd av angrepp i skyddade områden. En viktig del i arbetet att hantera granbarkborre i skyddade områden handlar om att identifiera områden, bedöma omfattning av utbrott och kartlägga risker. Under året har länsstyrelserna i de län som omfattas av Skogsstyrelsens bekämpningsområde gjort en översiktlig riskanalys och en mer detaljerad analys på delar av granskogsarealen (äldre granskog). Länsstyrelserna har använt sig av digital teknik, fjärranalys, drönare, helikopter samt hundar i arbetet med att identifiera utbrott. Bekämpningen består av insatser som att ta bort/utföra barkning av angripen gran eller att placera ut granbarkborrefällor. Länsstyrelsen i Uppsala län har exempelvis inventerat bland annat med hjälp av en granbarkborrehund och plockat bort vindfällan och riskträd för att öka framkomlighet och säkerhet i en trädklädd betesmark. Länsstyrelsen i Kronobergs län har fortsatt samordna det nationella arbetet med granbarkborreangrepp i skyddade områden och detta redovisas i ett separat regeringsuppdrag.

EXEMPEL PÅ ANDRA INTRESSANTA ERFARENHETER

Flera av förvaltningsorganisationerna har under 2021 fortsatt arbetet med hydrologisk restaurering och bekämpning av främmande invasiva arter i skyddade områden. Majoriteten av åtgärderna har finansierats med särskilt riktade medel (se kapitel 4 *Tema Våtmarker* respektive avsnitt 3.3 *Invasiva främmande arter*). I verksamhetsberättelserna ges också flera exempel på resultatuppföljning av olika skötselinsatser som pågått. En uppföljning som utförts under året i Västra Götalands län visade att de restaureringsinsatser som pågått under flera år för att stärka det akut hotade fjädergräset i ett naturreservat har varit framgångsrikt.

KUNSKAPSUTBYTE OCH SAMVERKAN

Även under 2021 har coronapandemin inneburit utmaningar för kunskapsutbyte, samverkan och dialog. Många kurser och träffar som normalt genomförs för att upprätthålla kontaktnät och bidra till kompetensutveckling har fått ställas in. Dock nämner länsstyrelserna exempel på lyckade digitala träffar och möjligheter att ses för att diskutera bland annat utvecklingsmöjligheter under den period då restriktionerna lättades. Flera länsstyrelser lyfter lyckad samverkan såväl inom länsstyrelsen (med exempelvis landsbygdsenhet, kulturmiljöfunktion och ÅGP-handläggare), som med andra förvaltningsorganisationer och aktörer, till exempel inom Naturnära jobb.

3.1.3 LIFE

EU:s miljöfond LIFE bidrar med betydande belopp till naturvårdsåtgärder, framför allt i Natura 2000-områden. Naturvårdsverket är nationell kontaktpunkt för LIFE-programmet och erbjuder stöd i form av information och vägledning till dem som vill söka LIFE-medel.

För de projekt som beviljas medel kan LIFE-fonden normalt finansiera 60 % av den totala projektkostnaden. Naturvårdsverket har dessutom i många fall medfinansierat den nationella delen av projektkostnaderna för LIFE-projekt inom området Natur och Biologisk mångfald. Det är ett sätt att växla upp 1:3-anslaget och genomföra prioriterade åtgärder som behövs för att klara kraven enligt art- och habitatdirektivet.

En viktig styrka med LIFE-projekten är att de fokuserar på långsiktiga satsningar och att deras tydliga fokus bidrar till kompetens- och kapacitetsuppbyggnad. Med hjälp av projekten kan storskaliga restaureringar och skötselåtgärder genomföras som har stor betydelse för att förbättra statusen för många värdefulla naturtyper och hotade arter. Projektåtgärderna kan även bidra till viktiga ekosystemtjänster och få positiva socioekonomiska effekter. Målsättningen är att uppnåda förbättringar ska kunna upprätthållas på lång sikt. Därför kräver LIFE-programmet ofta en plan för den fortsatta förvaltningen efter att projekten avslutas.

SKRIVARSTÖD 2021

Naturvårdsverket vill uppmuntra länsstyrelser och andra organisationer att söka LIFE-medel för projekt som bidrar till att uppfylla myndighetens uppdrag – att miljö kvalitetsmålen nås och att värdefulla naturområden förvaltas för statens räkning. Därför kan de som är intresserade av att göra LIFE-ansökningar söka skivrarstöd från Naturvårdsverket för att ta fram en ansökan inom området LIFE Natur och Biologisk mångfald.

Två projekt beviljades skivrarstöd 2021:

- Länsstyrelsen i Skåne län för deltagande i en ansökan samordnad av Tyskland, med inriktning mot åtgärder för pollinatörer i södra delen av Östersjöområdet.
- Länsstyrelsen i Västra Götalands län för framtagande av en ansökan om DNA-baserad inventeringsmetodik på lodjur.

Båda projekten återtog sina ansökningar om skrivarmedel då de bedömde att de inte kunde få fram en fullständig LIFE-ansökan under året.

Under hösten 2021 skickade däremot två projekt som fått skrivarmedel 2019 in sina fullständiga ansökningar till kommissionen. Länsstyrelsen i Skåne län skickade in *LIFE:s a beech* – en ansökan för restaurering av bokdominerad ädellövskog i Natura 2000-områden med fokus på åtgärder i framför allt äldre produktionsbokskog. Länsstyrelsen i Västmanlands län skickade in LIFE2Taiga – en ansökan om ett nytt projekt inriktat på naturvårdsbränning i västlig taiga, som en efterträdare till projektet LIFE Taiga som avslutades 2021. Båda projektansökningarna byggde på finslipade och förbättrade underlag, med utgångspunkt i utvärderingsresultat från ett tidigare ansökningsförsök i 2020 års ansökningsomgång. Kommissionen förväntas ge besked om respektive projektansökan sommaren 2022. Naturvårdsverket ingår som partner och medfinansier i båda projekten.

LIFEPROJEKT 2021

Sammanlagt pågick sex LIFE-projekt där Naturvårdsverket var medfinansierare, varav tre av dem avslutades under året.

Tabell 24. Pågående LIFE-projekt 2021 som Naturvårdsverket medfinansierar från 1:3-anslaget.

Projekt	Beskrivning	Projektperiod	Total budget hela projektet (€)	Bidrag från EU (€) av total budget	NV medfinansiering (€) av total budget
BushLIFE (LIFE13 NAT/SE/000105)	Restaurering av livsmiljöer i buskrika gräsmarker	2014–2021	3 206 781	1 603 390	1 088 061
Life Taiga (LIFE13 NAT/SE/000065)	Naturvårdsbränning av västlig taiga	2015–2021	11 219 812	5 609 906	2 886 393
SemiAquaticLife (LIFE14 NAT/SE/000201)	Restaurering av komplexa habitat för semi-akvatisk fauna	2016–2021	5 805 123	3 478 377	400 000
LIFE BTG (LIFE15 NAT/SE/000772)	Restaurering av värdefulla ekmiljöer genom att överbygga rumsliga och tidsmässiga luckor	2016–2022	8 343 675	4 999 784	1 595 589
GRIP on LIFE-IP (LIFE16 IPE/SE/000009)	Implementera PAF* för Natura 2000 med funktionella vatten- och våtmarksekosystem som modell	2017–2025	16 653 702	9 693 702	3 331 779
LIFE RestoRED (LIFE19 NAT/SE/000172)	Restaurering av hävdberoende gräsmarker i Natura 2000-områden	2021–2027	14 547 148	8 728 288	4 364 145
Totalt för dessa projekt			59 776 241	34 113 447	13 625 967

* Prioriterad åtgärdsplan för Natura 2000 år 2021–2027 (Prioritised Action Framework for Natura 2000).

Tabell 25. Utbetalda 1:3-medel till pågående LIFE-projekt 2019–2021 (tkr).

Projekt	Utbetalt 2019	Utbetalt 2020	Utbetalt 2021
LIFE Coast Benefit	4 093	0	0
BushLIFE	1 150	3 496	0
LIFE Taiga*	0	0	0
SemiAquaticLife	730	1 027	0
LIFE BTG	1 400	3 300	3 750
GRIP on LIFE-IP	5 700	5 700	5 700
LIFE RestoRED			6 750
Övriga projekt avslutade 2018	-1 305**		
Summa	11 769	13 523	16 200

* Projektet har pågått under perioden men slututbetalning av medel har skett innan 2019.

** Återtag av oförbrukade bidrag avseende Naturvårdsverkets medfinansiering i projekt avslutade 2018.

AVSLUTADE LIFE-PROJEKT 2021

Under året avslutades tre LIFE-projekt: BushLIFE, Life Taiga och SemiAquaticLife.

Tabell 26. Avslutade LIFE-projekt 2021 som Naturvårdsverket har medfinansierat.

Projekt	Projektperiod	Projektledare	Partners	Total budget (€)	NV med-finansiering (€)
BushLIFE	2014–2021	Länsstyrelsen i Skåne		3 206 781	1 088 061
Life Taiga	2015–2021	Länsstyrelsen i Västmanland	Naturvårdsverket, Länsstyrelsen i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland, Gävleborg, Dalarna, Värmland, Örebro, Södermanland, Östergötland, Jönköping, Kalmar, Kronoberg	11 219 812	2 886 393
SemiAquaticLife	2016–2021	Länsstyrelsen i Skåne	Amphi Consult, Forsvarsministeriets ejendomsstyrelse, Miljø- og Fødevarerministeriet Naturstyrelsen, Faaborg-midfyn kommune (Danmark), Stiftung Naturschutz Schleswig-Holstein (Tyskland)	5 805 123	400 000

I projektet BushLIFE arbetade Länsstyrelsen i Skåne län med att förbättra livsmiljöerna för arter knutna till gamla och grova träd i gräsmarker inom 18 Natura 2000-områden. Projektet omfattade restaurerings- och skötselåtgärder, uppföljning av effekterna och olika typer av informationssatsningar. Tidigare helt igenvuxna gräsmarker har öppnats upp och träd- och buskmiljöer har återskapats genom röjning, friställning av grova träd, restaureringsbränning, stängsling och plantering. Exempelvis har sammanlagt 239 hektar igenvuxna gräsmarker restaurerats genom målanpassad röjning. Inom projektet har även plantering av 20 000 träd (framför allt ek) och 1 500 buskar i tidigare öppna gräsmarker ökat arealen trädklädd betesmark och bidragit till stärkt grön infrastruktur för denna hotade naturtyp. I syfte att överbrygga åldersglappet mellan de riktigt gamla och de relativt unga träden har cirka 400 utvalda träd veteraniserats och 37 mulmholkar placerats ut. Åtgärderna har sammantaget ökat gräsmarkernas variation och funktionalitet till nytta för bland annat insekter, fåglar och fladdermöss.

Syftet med Life Taiga var att öka och bevara biologisk mångfald knuten till västlig taiga genom storskalig och kontrollerad naturvårdsbränning. Projektet har varit mycket viktigt för länsstyrelsernas uppbyggnad av kunskap och kapacitet för att kunna arbeta med naturvårdsbränning, vilket även kommer att ha stor betydelse för deras långsiktiga förmåga att arbeta med denna naturvårdsåtgärd. Inom projektet har naturvårdsbränning genomförts på en yta av 2 550 hektar i 76 Natura 2000-områden. Detta har återskapat mer ljusa och varma skogsmiljöer med en ökad mängd stående och liggande död ved av olika dimensioner. För att gynna lövträd efter naturvårdsbränningen och undvika betesskador från vilt har

12 800 meter stängsel satts upp inom 14 Natura 2000-områden. Projektet har även återskapat sammanlagt 4,1 hektar öppna sandmiljöer och ökat mängden blottlagd jord i skogsmiljö. Dessa solbelysta och varma miljöer är viktiga för många insekter, kräldjur och växter, däribland den sällsynta nipsippan. Förutom konkreta bevarandeåtgärder har projektet även omfattat bland annat metodutveckling, upprättande av en förvaltningsstrategi för de livsmiljöer som omfattats av projektet, ökad tillgänglighet för allmänhet i bränningsområden samt olika nationella och internationella samverkans- och informationsinsatser.

I projektet SemiAquaticLife har Länsstyrelsen i Skåne län varit projektledare i ett internationellt projekt tillsammans med danska och tyska projektpartners för att förbättra bevarandestatusen för semiakvatiska arter i Natura 2000-områden. Semiakvatiska arter är de arter som i en begränsad del av sin livscykel är beroende av vatten. I andra delar av livscykeln är de beroende av omgivande lämpliga landmiljöer. Projektets fokusarter har varit olika groddjur, trollsländor och dykarskalbaggar. Åtgärder för att gynna dessa har utförts i både vatten- och landmiljöer i Natura 2000-områden i projektländerna, varav elva områden i Skåne. Projektet omfattade olika typer av bevarandeåtgärder, uppföljning av effekterna, uppdatering av skötselplaner samt olika typer av kommunikations- och informationsåtgärder till berörda parter och allmänhet. Sammanlagt har 78 skånska våtmarker, motsvarande 5,11 hektar, restaurerats och anlagts inom projektområdena. Våtmarker och småvatten har grävts ut, träd och buskar röjts bort, olika typer av stängsel satts upp och invasiva arter (vattenpest och vresros) bekämpats. I landmiljöer har daggömmen och övervintringsplatser för fokusarterna skapats. Inom projektet har även utsättningar av grodyngel genomförts i syfte att återskapa populationer som har försvunnit. De uppföljande inventeringarna visade bland annat att populationerna av strandpadda, grönfläckig padda och lökgroda generellt har haft en positiv utveckling i projektet.

Mer information om projekten och resultat som har uppnåtts går att läsa på respektive projekts hemsida.³

3.1.4 Inmätning av områdesskyddsgränser

Inmätning av områdesskyddsgränser (i huvudsak naturreservatsgränser) görs för att få korrekt och rättssäker redovisning av gränserna i naturvårdsregistret och i förlängningen även i fastighetsregistret. Gränserna stakas ut i terrängen och mäts in i fält. I de fall naturreservatsgränsen sammanfaller med eller går fram till en fastighetsgräns mäts också fastighetsgränsens gränspunkter in för att säkerställa att reservatet hamnar på rätt berörd fastighet. Om en fastighetsgräns som mäts in har låg kvalitet i den digitala registerkartan rapporteras mätdata till Lantmäteriet för att höja kvaliteten i registerkartan.

Inmätning av områdesskyddsgränser har sedan 2017 utförts av Skogsstyrelsen som då tog över efter Lantmäteriet. 2018 var det första hela året då Skogsstyrelsen hade inmättningsverksamhet igång över hela landet. Under 2020 kunde Skogsstyrelsens inmättningsverksamhet öka i omfattning jämfört med 2018–2019 tack vare höjd budget och utökade resurser för inmätning (tabell 27). Under 2021 kunde omfattningen av Skogsstyrelsens inmätning öka ytterligare jämfört med 2020.

³ BushLIFE: <http://www.bushlife.se/>, Life Taiga: <http://www.lifetaiga.se>, SemiAquaticLife: <http://www.semiaquaticlife.se/>

Skogsstyrelsens inmätningar av fastighetsgränspunkter (som sammanfaller med reservatsgräns) levereras löpande till lantmäterimyndigheterna som använder mät-datat för att förbättra kvaliteten i den digitala registerkartan.

Viss inmätning av områdesskyddsgränser utförs fortfarande av Lantmäteriet inom projekt på områden ägda av Statens Fastighetsverk. Lantmäteriet har arbetat mer aktivt med dessa projekt under 2020–2021 och avsikten har varit att avsluta all mätning under 2021 vilket i stort sett har skett.

Tabell 27. Förbrukade medel till inmätning av områdesskyddsgränser (tkr).

	2019	2020	2021
Skogsstyrelsens inmätning	18 796	23 558	28 535
Lantmäteriets inmätning	3 092	7 243	6 749
Summa	21 888	30 801	35 284

Källa: Naturvårdsverkets huvudbok.

Skogsstyrelsen har under 2021 arbetat med mätuppdrag i 480 olika områdesskydds-objekt (i huvudsak naturreservatsobjekt) spridda över hela landet (jämfört med 457 objekt under 2020). Under 2021 beställdes 218 objekt och 196 mätuppdrag har slutförts under året (motsvarande siffror för 2020 var 290 beställda och 217 slutförda). Skogsstyrelsen lade ner cirka 21 årsarbetskrafter på inmätningens verksamheten under 2021 (17 årsarbetskrafter 2020).

Målsättningen är att reservaten ska vara inmätta innan beslut tas för att säkerställa att gränser är tydliga och korrekta vid beslut. Av de naturreservat som bildades under 2021 är cirka 30 % slutligt inmätta.

Avseende kvalitetshöjande åtgärder i den digitala registerkartan i samband med inmätning av områdesskyddsgränser så gjorde Skogsstyrelsen 101 mätdataleveranser till lantmäterimyndigheterna under 2021 som resulterade i 1 352 incheckade och förbättrade fastighetsgränspunkter (under 2020 levererades 114 mätdataleveranser och 1 013 incheckade fastighetsgränspunkter).

Lantmäteriet utför kontrollmätningar för att säkerställa att Skogsstyrelsens inmätningar håller den kvalitet som behövs. Under 2021 genomförde Lantmäteriet en kontrollmätning i Dalarnas län. Resultatet visade att Skogsstyrelsens inmätning höll god kvalitet. Lantmäteriet har för avsikt att fortsätta att göra några kontrollmätningar per år vilket både Naturvårdsverket och Skogsstyrelsen uppskattar då det är en bra kvalitetssäkring av arbetet med inmätningar.

Ett nytt IT-stöd har tagits i drift för att underlätta arbetet med att beställa och leverera inmätning av skyddade områden. Det ger även ett förbättrat stöd att dokumentera kvalitén genom att Naturvårdsverket nu lagrar bestämmelsegränspunkterna och uppgift om dessa punkter sammanfaller med fastighetsgränspunkter eller ej.

3.2 Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper

Arbetet inom åtgärdsprogrammen för hotade arter och naturtyper (ÅGP) fokuserar på att nå gynnsam bevarandestatus för de arter och livsmiljöer som är särskilt hotade. I arbetet ingår att identifiera och genomföra viktiga åtgärder där de gör störst naturvårdsnytta. Genom ÅGP har artperspektivet fått en tydlig tillämpning i naturvårds-

arbetet och bevarandet av biologisk mångfald. Artbevarande är ett arbetssätt som länkar samman mål, miljötillstånd, kunskap om hot och behov, åtgärd och effekt, och det har stor betydelse för miljötillståndet på biotop- och landskapsnivå, liksom för den genetiska nivån.

Totalt pågår 133 terrestra åtgärdsprogram. Vid början av 2021 fanns 132 gällande åtgärdsprogram, men under 2021 beslutade Naturvårdsverket att fastställa ytterligare ett åtgärdsprogram, för ljunghed. Länsstyrelserna har bekostat aktiva insatser i 110 program och externa aktörer i 57 program (se tabell 28). En ökning bland insatser från externa aktörer har märkts inom åtgärdsprogram med koppling till pollineringsuppdraget och våtmarkssatsningen.

Tabell 28. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper 2019–2021.

	2019	2020	2021
Antal gällande, fastställda program i början av året	133	132	132
Antal nya fastställda program under året	0	0	1
Antal uppdaterade/reviderade åtgärdsprogram	0	0	0
Antal uppdaterade åtgärdstabeller	0	0	1
Antal avslutade program under året	1	0	0
Antal program där koordinering eller åtgärder genomförts av länsstyrelserna	113	119	110
Antal program där åtgärder genomförts av andra aktörer än länsstyrelserna	52	39	57

Källa: Länsstyrelsernas redovisning samt förteckning över gällande åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper.

Inom åtgärdsprogrammet för fjällräv visar den senaste inventeringen att populationsutvecklingen i Skandinavien är positiv, det finns 2021 över 471 vuxna individer. Det syns tydliga framsteg i de flesta delpopulationer där intensiva bevarandeåtgärder genomförts, såsom rödrävsjakt, stödutfodring och bekämpning av sjukdomen skabb. På grund av åtgärderna har avståndet minskat mellan lokala delpopulationer och migration av fjällrävar medan subpopulationer i Skandinavien har ökat.

När det gäller tillståndet för dagfjärilsarter som omfattas av ÅGP har trenden varit negativ för många de senaste åren. Två av arterna (kronärtsblåvinge och veronikanätfjäril) har med hög sannolikhet dött ut från landet. Kronärtsblåvinge har inte återfunnits sedan 2019 och veronikanätfjäril sedan 2018. Minskad tillgång på livsmiljöer har lett till små populationer vilket har ökat risken för att de ska försvinna. En sammanställning över tillståndet för tio hotade dagfjärilsarter publicerades under 2021.

En riktad treårig satsning för vilda pollinatörer i södra Sverige syftar till att stärka bestånden av ett urval av de mest hotade arterna av vildbin, samt skapa fungerande livsmiljöer och konnektivitet för en mångfald av vilda pollinatörer. Den riktade satsningen redovisas under eget kapitel (se avsnitt 5.3 *ÅGP pollinering*).

Under 2021 förbrukades 63 miljoner kronor inom länsstyrelsernas arbete med ÅGP. Utöver det har 1,6 miljoner kronor använts för bidrag till Naturskyddsföreningen för arbetet med projekt vittryggig hackspett och till Svenska Jägarförbundet för projekt fjällgås.

Länsstyrelserna redovisar årligen hur mycket av bidragen som används inom varje åtgärdsprogram för dialog och samverkan, aktiva åtgärder, datainsamling och analyser samt hur mycket som läggs på den övergripande koordineringen av ÅGP-arbetet. Länsstyrelsernas kostnader de senaste tre åren redovisas i tabell 29.

Tabell 29. Länsstyrelsernas kostnader för arbetet med åtgärdsprogram (tkr).

	2019	2020	2021
Dialog och samverkan	7 014	9 328	8 993
Aktiva åtgärder	12 921	17 627	18 819
Datinsamling och analyser	5 775	10 513	14 602
Övergripande regional koordinering av ÅGP	17 262	16 306	21 069
Summa	42 972	53 774	63 484

Källa: Länsstyrelsernas redovisningar.

Länsstyrelsernas samverkan är en viktig del av arbetet med åtgärdsprogrammen. Den innefattar både den interna samverkan med bland annat förvaltning av skyddade områden, områdesskydd, grön infrastruktur, invasiva främmande arter med flera och den externa samverkan med bland annat markägare, kommuner och andra myndigheter, universitet, ideella organisationer och andra externa aktörer.

Arbetet med datinsamling och uppföljning sker i samverkan med bland annat biogeografisk uppföljning och regional miljöövervakning. Många åtgärdsinsatser har genomförts med medel från pollineringsuppdraget och våtmarksatsningen. Under 2021 har åtgärder till ett värde av minst 2,5 miljoner kronor genomförts av externa aktörer. Ideella organisationer har bidragit med ett stort antal timmar ideellt arbete, framför allt när det gäller uppföljning och inventering.

SLU Artdatabanken fungerar som ett viktigt kunskapsstöd i ÅGP-arbetet och har under 2021 bistått berörda myndigheter och andra aktörer med expertstöd och underlag i genomförandet av åtgärdsprogram.

Inför vidareutveckling av arbetet med ÅGP har IVL Svenska Miljöinstitutet på uppdrag av Naturvårdsverket genomfört en extern utvärdering av ÅGP-verksamheten. Slutrapporten är klar och kommer att publiceras under första delen av 2022. Naturvårdsverket har under 2021 även genomfört digitala möten med samtliga länsstyrelser för att intervjua dem om ÅGP-arbetet och få input på vad som efterfrågas inom ÅGP-verksamheten.

3.3 Invasiva främmande arter

I detta avsnitt redovisas medelsanvändning för arbetet med invasiva främmande arter (IAS) och den särskilda satsningen om 50 miljoner kronor till åtgärder för att förebygga och förhindra introduktion och spridning av IAS under 2021.

Invasiva främmande arter har identifierats som ett av de största hoten mot biologisk mångfald. Flera IAS kan även påverka människors och djurs hälsa negativt eller orsaka ekonomisk skada. Naturvårdsverket samordnar tillsammans med Havs- och vattenmyndigheten IAS-arbetet i Sverige. En EU-förordning om IAS (1143/2014) trädde i kraft 2015 och kompletteras av en förteckning över 66 invasiva arter av unionsbetydelse, varav 23 finns i den svenska naturen. Mot dessa ska utrotnings- eller hanteringsåtgärder vidtas. I Sverige kompletteras EU-förordningen av bestämmelser om IAS i miljöbalken, samt en nationell förordning om IAS (SFS 2018:1939) som beskriver den nationella ansvarsfördelningen. IAS-arbetet i Sverige omfattar även andra invasiva arter som ännu inte berörs av förbud, men som ändå är av nationell betydelse eftersom de utgör hot mot den biologiska mångfalden.

Naturvårdsverket har ett övergripande ansvar för landlevande invasiva arter. Mot invasiva ryggradsdjur är det *Svenska Jägareförbundet – invasiva arter* som

genomför utrotningsåtgärder och som Naturvårdsverket finansierar (se tabell 30). Personal från projektet kan vara på plats för att genomföra bekämpning inom ett dygn över hela landet, vilket ger god beredskap för att snabbt hindra etablering och spridning av nya invasiva fågel-, reptil- och däggdjursarter. Mot invasiva landväxter som finns med på EU:s förteckning är det länsstyrelsen som ansvarar för att åtgärder vidtas; antingen genom att länsstyrelsen själva tar bort växter på mark där man har rådighet eller genom information och tillsyn av förekomster på privata fastigheter.

En sammanfattning av medelsanvändningen för anslagspost 2 presenteras i tabell 30. Under 2021 gav Naturvårdsverket länsstyrelserna medel från anslagspost 2 till åtgärder, inventeringar, informationsåtgärder och metodutveckling. Cirka 8 miljoner kronor kommer dock återtas från länsstyrelserna då flera län saknade kapacitet att möta upp den extra medelstillsdelningen 2021. Länsstyrelsernas IAS-arbete finansieras även av 1:3 medel via anslagspost 1 som fördelas genom Länsstyrelsen i Örebro län. Resultat av medelsanvändningen från anslagspost 1 redovisas i länsstyrelsernas årsredovisning. Åtgärder mot IAS kan även ha genomförts av länsstyrelserna inom ramen för generell skötsel av skyddade områden (se tabell 22), eller inom ramen för projekt finansierade av LONA, ÅGP och Naturnära jobb. Naturvårdsverket delade även ut bidrag till två stiftelser (Stiftelsen Tyrestaskogen och Skärgårdsstiftelsen) för att genomföra åtgärder på sina marker (tabell 30). Naturvårdsverket har även finansierat SLU Artdatabanken för arbete med digital utveckling (se avsnitt 8.3.2) och kunskapsstöd (avsnitt 8.3.3), SLU Centrum för biologisk mångfald för kunskapsstöd och framtagande av informationsmaterial (avsnitt 8.2.1), samt IT-utveckling på länsstyrelserna för inrapportering av åtgärder mot IAS (avsnitt 8.4.2).

Tabell 30. Förbrukade medel till arbete med invasiva främmande arter (tkr)

	2019	2020	2021
Svenska Jägareförbundet – invasiva arter	9 295	12 930	16 330
Bidrag till länsstyrelser, förbrukat	2 693	4 234	27 274
Bidrag till stiftelser, förbrukat	0	0	322
Nationellt väglednings- och utvecklingsarbete	6 903	6 953	5 764
Totalt	18 918	24 117	49 690

Källa: Länsstyrelsens redovisning samt Naturvårdsverkets huvudbok.

RESULTAT

Naturvårdsverket har utvecklat webbsidor med vägledning kring IAS för att ge aktuell information och cirka 800 frågor har besvarats genom kundtjänst. Bland annat har en ny vägledning gällande länsstyrelsens olika roller tagits fram som förtydligar inom vilka områden (skyddade områden, privata fastigheter, statliga och kommunala fastigheter) som länsstyrelsen kan agera. Mer generell vägledning om bekämpningsmetoder och hantering av särskilt besvärliga växtarter har uppdaterats på webben. En informationsfilm om jätteloka har tagits fram tillsammans med Länsstyrelsen i Västmanlands län. Flera digitala seminarier har hållits för länsstyrelserna för att ge ändamålsenlig vägledning. Naturvårdsverket har med hjälp av SLU Centrum för biologisk bekämpning tagit fram ett kunskapsunderlag om behovet av växtskyddsmedel vid bekämpning av 18 invasiva landarter. Med hjälp av Bioresurs (kompetenscentrum för biologiundervisning) vid Uppsala universitet

har vi även tagit fram ett undervisningsmaterial om IAS för biologi- och naturkunskapslärare som undervisar på högstadium och gymnasium.

Informationsinsatsen riktad till allmänheten, som från början initierades av den svenska IUCN-kommittén och som i år hade temat ”Farligare än du tror”, hade syftet att få allmänheten att känna igen olika invasiva arter och förstå problematiken. Insatsen beräknades nå drygt 3 miljoner svenskar. Många länsstyrelser rapporterar ett växande intresse och engagemang hos allmänheten för problemet med invasiva främmande arter.

Länsstyrelserna har genomfört över 300 bekämpningsåtgärder mot invasiva främmande växtarter finansierat av anslagspost 2. Fokus har varit att bekämpa arter på EU:s förteckning: jätteloka (totalt 71 åtgärder redovisade), jättebalsamin (43), gul skunkkalla (37), gudaträd (4) och tromsöloka (1). Förekomster på statlig mark och i skyddade områden där länsstyrelsen har rådighet har prioriterats. Genom information, rådgivning och tillsyn har länsstyrelserna även uppmanat privata fastighetsägare att åtgärda förekomster av invasiva växtarter på sina marker. Flera län rapporterar framgång i bekämpningen, speciellt arterna gul skunkkalla och sidenört uppvisar minskande populationer och några län beskriver att arterna troligen kan vara utrotade inom några år. Skåne är ett av de län med störst förekomst av gul skunkkalla men efter årets insatser har samtliga mer än 90 bestånd i länet bekämpats på någon nivå.

Arterna jätteloka och jättebalsamin har stor spridning överlag i landet och utgör därför en större utmaning att bekämpa och förhindra vidare spridning. Genom medel till inventeringar med syfte att få bättre kunskap om befintliga förekomster rapporterar flera län att man därigenom kan ta fram strategier för långsiktigt hållbar bekämpning av dessa arter. Eftersom åtgärder ofta är kostsamma är förbättrad kunskap om förekomster även behjälpligt vid prioritering mellan olika insatser för att nå störst effekt. Länsstyrelserna har även med stöd från anslagspost 2 utfört bekämpningsåtgärder mot icke-EU arter av nationell betydelse: blomster-/sandlupin (56 åtgärder rapporterade), jätte-/parkslide (36), vresros (29), kanadensiskt gullris (7) och mink (5). Enstaka åtgärder har även genomförts mot vejksel, strandkotula, spärroxbär, rönnzumak, vintergröna och parksallat. Länsstyrelserna rapporterar även att man genom årets satsning fått bättre erfarenhet och kunskap om arter och metoder som man kan ha stor nytta av kommande år. Länsstyrelserna nämner i många fall att åtgärderna behöver följas upp och efterbehandlas för att nå utrotning. Detta gäller särskilt växtarter med fröbank som kan ligga vilande i marken flera årtionden.

Stiftelsen Tyrestaskogen har genomfört åtgärder mot jättebalsamin och jätteloka på sina marker. Skärgårdsstiftelsen har bekämpat mink i hela Stockholms skärgård samt vid Örskär i Uppland. Totalt har man oskadliggjort cirka 100 minkar och man har även bekämpat och inventerat förekomst av jätteloka i Stockholms skärgård.

Svenska Jägareförbundet – invasiva arter har under året oskadliggjort 40 mårhundar (26 vuxna + 14 valpar). Man bedömer att artens förekomst i landet är under kontroll och att man med nuvarande insatsnivå kan förhindra etablering av arten i Sverige. Bisam fortsätter att minska i områden söder om Höga Kusten vilket reflekteras i antal individer som oskadliggjorts inom ramen för projektet (2019: 98, 2020: 86, 2021: 36). Fram till 2020 övervakades 91 vattendrag söder om Höga Kusten. Tack vare extra medel under 2021 har ytterligare 121 vattendrag västerut i Jämtland och nordväst in i sydvästra Västerbotten kunnat övervakas av projektet. Dessutom har Länsstyrelsen i Jämtlands och Västerbottens län i samarbete med projektet inventerat med flyg stora arealer i samma område, totalt cirka 240 vatten-

drag. Bisam har bekräftats i begränsad omfattning i 15 av dessa. Förvaltning pågår och det rapporteras om goda förhoppningar att helt stoppa spridning av bisam till Höga Kusten och vidare söderut. Enligt Artportalen har 16 fynd av nilgås validerats i landet under 2021. Av dessa oskadliggjordes tre. Nilgås har ingen föryngrande population i Sverige och alla fåglar kommer in i landet söderifrån under vår och sommar. Genom samarbete med ornitologer som rapporterar in fynd av nilgås så snart de landar kan etablering förhindras. Under året har 28 vattensköldpaddor av släktet *Trachemys*, plus åtta individer av andra släkten vattensköldpaddor, fångats. Eftersom vattensköldpaddorna inte verkar kunna föryngra sig i vårt kalla klimat förväntas insatserna resultera i att vattensköldpaddorna minskar. Det är dock sannolikt att det fortfarande kommer att släppas ut oönskade sköldpaddor, varför en del av de redan tömda vattendragen kan komma att återigen få nya individer. Projektet rapporterar dock att man med nuvarande insatser kan hålla antalet på en mycket låg nivå framöver tills de är helt utrotade. Mink har bekämpats på Holmöarna i Västerbotten, samt i en fågelrik del av Stockholms skärgård.

3.4 LONA

Den lokala naturvårdssatsningen (LONA) ger kommuner möjlighet att söka bidrag för att genomföra projekt till nytta för naturvård, friluftsliv och folkhälsa. LONA startade redan 2004 och blev permanent 2010. Föreningar och andra lokala aktörer kan också initiera och driva projekt i samverkan med en kommun. Bidraget förutsätter även en egen medfinansiering, vilket är 50 % för LONA ordinarie och LONA pollinering. För LONA våtmark kan bidrag upp till 90 % beviljas. Grundstenarna i LONA-arbetet är de lokala initiativen och behoven. LONA-bidraget skapar möjligheter för kommuner att driva ett aktivt och långsiktigt arbete med naturvård, friluftsliv, ökad tillgänglighet, kunskapsinhämtning och informationsspridning. Målet är också att öka arealen skyddad tätortsnära natur för att på så sätt öka allmänhetens tillgång till naturen och skapa ökade rekreativmöjligheter i vardagen, vilket visar sig alltmer viktigt för folkhälsan. De senaste åren har effekterna av pandemin visat på en ökad betydelse av tillgänglig natur i närområdet då resandet minskat och fler jobbar hemifrån. Detta gör att effekterna av de redan genomförda åtgärderna också ökar. För många kommuner har LONA-bidraget stor betydelse för att de ska kunna satsa lite extra på såväl friluftsliv som naturvård och engagera lokala föreningar och ideella aktörer. Det pågår också ständiga exploateringsarbeten och det strategiska arbetet att ta tillvara och stärka allmänhetens tillgång till naturen blir då särskilt viktigt. LONA finns till för att bidra till att bevara och skydda naturen.

Bidragsansökningarna tas fram av ideella aktörer och kommuner. Det är kommunen som skickar ansökan till sin länsstyrelse som hanterar den. Naturvårdsverket samordnar och vägleder arbetet samt fördelar medel till länsstyrelserna. Genom sin stora spännvidd av projekt, bidrar LONA-bidraget till att uppfylla minst 12 av 16 av de nationella miljö kvalitetsmålen och att stärka Agenda 2030-arbetet.

Tabell 31. Medelsanvändning för projekt inom ordinarie LONA 2019–2021 (tkr).

	2019	2020	2021
Förbrukade medel	29 000	47 000	46 000

Källa: LONA-tjänsten (tidigare registret), utdrag 2022-01-18. Förbrukade medel avser endast medelsanvändning inom projekt. Den totala förbrukningen, inklusive länsstyrelsernas administrationskostnader, redovisas i tabell 20.

För år 2021 beviljades 297 ansökningar som består av 912 åtgärder bidrag inom ordinarie LONA. Ansökningarna omfattande cirka 59 miljoner kronor i sökt stöd och den totala projektkostnaden uppgick till cirka 128,5 miljoner kronor.

År 2019 till och med 2021 beviljades 635 projekt i 237 olika kommuner inom ordinarie LONA. Projekten omfattar 2004 åtgärder. För fördelning mellan åren, se tabell 32. Ytterligare information om alla projekt och åtgärder kan man hitta i LONA-tjänsten: <https://lona.naturvardsverket.se>.

Tabell 32. Antal beviljade LONA projekt 2019–2021 (ordinarie LONA, ej våtmark- eller pollineringsprojekt), samt antal åtgärder och kommuner som ansökt om LONA medel.

	2019	2020	2021
Antal beviljade projekt	91	247	297
Antal åtgärder som genomförts/genomförs i ovanstående projekt	264	828	912
Antal kommuner som ansökt om LONA-bidrag	67	141	158

Källa: LONA-tjänsten (tidigare registret). Tabellen stämmer inte helt med tidigare redovisade siffror då vissa projekt och åtgärder kan ha blivit flyttade mellan åren på grund av tidigareläggande eller förseningar samt att vissa åtgärder inte har genomförts eller tillkommit. Utdrag ur LONA-tjänsten den 2022-01-07.

Alla kommuner hade vid slutet av 2021 någon gång sökt LONA, vilket visar på att bidraget nu är känt och väl använt runt om i Sverige. År 2021 var det även fler antal kommuner som sökte LONA-bidrag och det inkom fler ansökningar och fler beviljades än de senaste åren. Under 2021 anordnade Naturvårdsverket en kurs för nya kommunhandläggare, ”Introduktionsutbildning inom LONA”. På kursen medverkade runt 150 personer men har setts av över 200 personer i efterhand.

De flesta projekt med startår 2019–2021 inom ordinarie LONA drivs av en enskild kommun eller flera kommuner tillsammans (65 %). Övriga projekt drivs av ideella organisationer, föreningar och privata aktörer ofta i nära samverkan med kommuner. Av de projekt som angett uppgiften har cirka 75 % av projekten genomförts i eller i nära anslutning till en tätort.

Våtmarksprojekt och pollineringsprojekt inom LONA, samt LONA-projekt med inriktning friluftsliv redovisas separat i kapitel 4 *Tema Våtmarker*, kapitel 5 *Tema pollinering* samt kapitel 6 *Tema tillgänglighet till naturen*, där LONA kopplat till friluftsliv tas upp.

Inom ordinarie LONA har under perioden 2019–2021 en mängd insatser genomförts för att stärka naturvården och öka tillgängligheten till naturen. Det kan handla om restaureringsinsatser för att öka den biologiska mångfalden genom att skapa sandblottor för sandlevande insekter, frihuggning av naturvårdsträd i skogsbryn, bekämpning av oönskade arter och uppförande av holkar för småfåglar. Åtgärdernas syften går ofta i varandra och gynnar flera miljö kvalitetsmål eller friluftslivsmål samtidigt. En åtgärd kan exempelvis handla om att ta fram en skötselplan och rensa vegetation på en plats för att öka biodiversiteten, vilket i sin tur bidrar till att tillgängliggöra naturen och gör att fler människor kan få tillgång till tätortsnära natur. Ett projekt med flera åtgärder kan också genomföras på samma yta.

Tabell 33. Antal beviljade åtgärder inom ordinarie LONA åren 2019–2021 fördelade på olika åtgärds-kategorier.

Åtgärds-kategorier	2019	2020	2021
Framtagande av underlag	38	107	126
Information, folkbildning	59	264	258
Kunskapsuppbyggnad	35	118	136
Områdesskydd	15	27	30
Restaurering	38	93	84
Vård och förvaltning	79	219	278

Källa: LONA-tjänsten (tidigare registret). Projekt kan byggas upp av många olika åtgärder. Tabellen ovan visar en ungefärlig fördelning av åtgärder mellan olika kategorier och år. Siffrorna ger en ögonblicksbild eftersom åtgärder kan gå omlott inom projekt, flyttas mellan projekt och genomföras över flera år.

LONA-åtgärder bidrar till att bevara, skapa eller återskapa värdefulla naturmiljöer. De bidrar även till att informera om naturen, biologisk mångfald och andra för människan livsviktiga ekosystemtjänster. Åtgärderna gör det också lättare för människor att komma ut i naturen, vilket är vetenskapligt bevisat bra för hälsa och välmående. Åtgärds-kategorin ”framtagande av underlag” i tabell 33 ovan inkluderar grönstrukturplaner, friluftsplåner, fiskevårdsplaner, naturvårdsprogram, skötselplaner för oskyddade natur- eller kulturområden med mera. Det kan också handla om att ta fram underlag för undervisning om naturen i olika forum. Inom kategorin ”information och folkbildning” inkluderar många digitala självguidningar, informationsbroschyrer, informationstavlor, guidningstillfällen, rådgivning, dialog-träffar samt aktiviteter inom naturskolor. Den största delen av kategorin ”områdesskydd” handlar om att förbereda och bidra till arbetet med att bilda natur- eller kulturresevat. De olika åtgärderna inom ”restaurering” kan handla om biotop-förbättrande åtgärder genom bekämpning av invasiva arter och anläggande av ängsmark och slyröjning. Inom den sista kategorin ”vård och förvaltning” har vindskydd med grillplatser upprättas samt vandringsleder, stigar, aktivitetsbanor/ anläggningar, fågeltorn, cykelleder och bryggor anordnats. Många tillgänglighets-anpassningsåtgärder har genomförts för att alla medborgare ska kunna få komma ut och ta del av naturen och att lära sig om den.

Under 2021 utvärderades LONA av Göteborgs centrum för hållbar utveckling, vilket är ett centrum som delas av Chalmers tekniska högskola och Göteborgs universitet. Utvärderingen visar att projekten och åtgärderna inom LONA medverkar till många långsiktiga positiva effekter på naturvärden i miljön. LONA bidrar till gynnsam utveckling för såväl miljömål som friluftsmål, och ger därmed viktiga bidrag till genomförandet av såväl miljöpolitiken som friluftspolitiken. Utvärderingen finns att läsa i sin helhet på Naturvårdsverkets webbsida (rapport 7018).⁴

⁴ Naturvårdsverket, 2021. Den lokala naturvårdssatsningens (LONA) bidrag till insatser kring naturvård och friluftsliv i Sverige. Rapport 7018.

3.5 Miljösamverkan Sverige

Naturvårdsverket beviljade 2021 1 miljon kronor till Miljösamverkan Sveriges projekt *Grön utveckling*. På grund av pandemin kunde dock inte arbetet utföras i den utsträckning som var tänkt. 400 000 kronor av de beviljade medlen återbetalades.

Projekt rörande invasiva främmande arter (IAS) genomfördes under året. Projektet arrangerade föreläsningar. Båda föreläsningarna spelades in och ligger textade på Miljösamverkan Sveriges Youtube-kanal. Projektet tog även fram en fälthandbok för länsstyrelsernas fält- och tillsynspersonal som är tänkt att underlätta inrapporteringen av fynd av IAS även om man inte har stor artkunskap. Handboken är en del i att driva arbetet med IAS framåt för att få in kännedom om IAS och tidigt kunna gå in med insatser för att bekämpa och kunna begränsa spridning. Arbetet med IAS inom projektet fortsätter under 2022.

4 Tema våtmarker

År 2021 återkom våtmarkssatsningen, denna gång med ett större fokus på våtmarker för minskad klimatpåverkan. Satsningen avses pågå 2021–2023. Skogsstyrelsen har kommit in som en ny aktör med uppdrag just vad avser återvätning av torvmark för att minska utsläpp av växthusgaser. Kommunerna och det lokala engagemanget genom LONA våtmarksprojekt är en viktig drivkraft i restaureringsprojekt. Länsstyrelsernas egna åtgärder i skyddade områden och för hotade arter och naturtyper med åtgärdsprogram har biologisk mångfald i fokus, men åtgärderna bidrar också till vattenhushållning och minskade utsläpp av växthusgaser. Naturvårdsverket i samverkan med andra kraftsamlar för att bygga upp ett restaureringsarbete som ska kunna pågå långsiktigt utifrån målen i EU:s biodiversitetsstrategi och den klimatpolitiska vägvalsutredningens (SOU 2020:4) förslag att 100 000 hektar skogsmark och 10 000 hektar jordbruksmark bör återvätas till år 2040.

Tabell 34. Användning av 1:3-medel inom Tema våtmark, 2019–2021, ap 2 (tkr).

Sakanslagsområde	Total förbrukning 2019 (tkr)	Total förbrukning 2020 (tkr)	Total förbrukning 2021 (tkr)
Tema våtmarker, anslagspost 2			
LONA våtmark	31 333	28 235	70 306
Åtgärder för våtmarker i skyddade områden	27 946	25 524	52 489
varav Skogsstyrelsens uppdrag om återvätning	-	-	6 109
Summa	59 279	53 759	122 795

Källa: Del av tabell 18. Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter, övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok samt ekonomisk redovisning från Skogsstyrelsen.

4.1 LONA våtmarker

LONA våtmarker är en särskild satsning på lokala våtmarksprojekt som riktar sig till kommuner genom den lokala naturvårdssatsningen (LONA). Privata markägare och andra intressenter kan dock söka projekt med kommunen som huvudman. Syftet med LONA våtmarker är att stärka landskapets egen förmåga att hålla kvar och balansera vattenflöden, öka tillskottet till grundvattnet, men även bidra till en ökad biologisk mångfald, minskad klimatpåverkan och minskad övergödning. Minskad klimatpåverkan genom till exempel dikesproppning eller igenläggning som syftar till att minska växthusgasutsläpp har fått förstärkt fokus 2021 och framåt. De allra flesta våtmarksprojekt inom LONA är fleråriga. Delar av denna återrapportering bygger därför på både pågående och avslutade projekt.

RESULTAT

Tabell 35. Naturvårdsverkets beslutade medel till länsstyrelserna och länsstyrelsens beviljade projekt för LONA våtmarksprojekt (2019–2021) (tkr).

	2019	2020	2021
Beslut om medel för respektive år	38 000	38 000	87 000
Antal nya beviljade projekt	46	52	144

Källa: Agresso, FIC 2022-01-18 och LONA-tjänsten (tidigare registret). Utdrag 2022-01-11.

Från 2019 till 2021 har det genomförts (eller genomförs) omkring 715 åtgärder i 242 LONA våtmarksprojekt. Cirka en tiondel (70 av 715) av åtgärderna är avslutade (tabell 36) och resterande är fortfarande pågående (tabell 37). Ungefär hälften av alla LONA våtmarksprojekt handlar om förstudier eller framtagande av kunskapsunderlag vilket kan vara projekteringar, juridiska prövningar eller analyser om möjliga våtmarkslägen.

Våtmarksprojekten som handlar om restaurering eller anläggning förväntas bidra till olika saker beroende på deras läge och utformning. Det kan leda till en förbättrad vattenhushållning, men också flödesutjämning (och därmed skydd mot översvämning) samt minskad övergödning (eftersom våtmarker generellt bidrar till att ta upp näringsämnen). På vissa platser kan de även bidra till ökad grundvattenbildning och i organogena jordar till minskade koldioxidutsläpp. Därutöver har projekten bidragit till en förbättring för den biologiska mångfalden och till rekreation.

Tabell 36. Antal avslutade åtgärder i LONA våtmarksprojekt (2019–2021).

Åtgärd	2019	2020	2021	Summa
Ta fram plan för genomförande av åtgärder och skötsel	11	10	2	23
Skapa dammar/småvatten/våtmark	3	7	2	12
Borttagning av vegetation (t.ex. röjning/fräsning)	3	3		6
Övriga biotopförbättrande åtgärder	5	1		6
Genomföra prövningar enligt t.ex. miljöbalken	1	3		4
Projektledning och administration	2	2		4
Övrigt		3		3
Igenläggning och/eller dämning av diken		2		2
Informationstavla/skylt	2			2
Provtagning – kemisk/biologisk		2		2
Bänk	1			1
Populationsförstärkande åtgärd	1			1
Röjning/gallring	1			1
Skapa tvåstegsdiken	1			1
Stödjande åtgärder för rödlistade arter		1		1
Trappa	1			1
Summa	32	34	4	70

Källa: LONA-tjänsten (tidigare registret). Uttag 2022-01-11.

Många våtmarksprojekt som startade 2019–2021 är ännu pågående och inkluderar 645 påbörjade åtgärder (se tabell 37).

Tabell 37. Antal pågående åtgärder i LONA våtmarksprojekt (2019–2021). Bara åtgärder som genomfördes mer än 5 gånger visas.

Åtgärd	2019	2020	2021	Summa
Ta fram plan för genomförande av åtgärder och skötsel	41	23	104	168
Skapa dammar/småvatten/våtmark	13	31	99	143
Projektledning och administration	12	13	51	76
Borttagning av vegetation (t.ex. röjning/fräsning)	4	6	19	29
Genomföra provningar enligt t.ex. miljöbalken	5	2	22	29
Övrigt	2	8	18	28
Igenläggning och/eller dämning av diken	3	5	19	27
Övriga biotopförbättrande åtgärder	3	2	19	24
Övrig hydrologisk restaurering	4	1	10	15
Informationstavla/skylt		3	9	12
Återmeandering		2	6	8
Restaurering av svämplan	3		3	6
Stängsling för betesdrift	1	1	4	6
Stödjande åtgärder för rödlistade arter		1	4	5
Uppföljning av LONA-åtgärd		1	4	5

Källa: LONA-tjänsten (tidigare registret). Utdrag 2022-01-11.

4.2 Skogsstyrelsens uppdrag om återvätning

Skogsstyrelsen beviljades genom Naturvårdsverkets regleringsbrev först 5 miljoner kronor för rådgivning till skogsägare vad gäller att återväta tidigare dikade eller torrlagda våtmarker. Den 20 maj 2021 fick Skogsstyrelsen ett regeringsuppdrag att genomföra åtgärder för att återväta utdikade våtmarker och tilldelades ytterligare 50 miljoner kronor via Naturvårdsverket.

Medlen för rådgivning och uppbyggande av verksamheten har använts fullt ut medan medlen som fördelades i maj endast har nyttjats till en ringa del. För att kunna genomföra återvätningsprojekt tillsammans med markägare behövs den kompetens och kapacitetsuppbyggnad som Skogsstyrelsen genomfört under året och också intresserade markägare med marker som lämpar sig för återvätning. Kapacitet för uppsökande verksamhet har inte hunnit byggas upp och hantering av intresseanmälningar har inte hunnit slutföras vilket medfört att avtal med markägare inte kunnat slutas och därmed inte återvätning kunnat genomföras under 2021. De medel som inte omsatts av Skogsstyrelsen har Naturvårdsverket omfördelat till länsstyrelserna för skötsel av skyddade områden men återlämnar också oförbrukade medel.

RESULTAT

Under året har hela arbetet byggts upp och personal utbildats. Administrativa och GIS-baserade stödsystem har utvecklats. Ersättningsnivåer, avtalsformer samt riktlinjer för arbetet har tagits fram och beslutats.

Ett femtiotal intresseanmälningar kom in under året via den funktion för intresserade markägare som utvecklades och lades ut på Skogsstyrelsens hemsida i juni. Via telefon eller annan kontakt kom ytterligare ett tjugotal intresseanmälningar.

Viss uppsökande verksamhet har också bedrivits och arton markägare har kontaktats direkt, på vars fastigheter lämpliga objekt hittats. Återvätningsavtal har/ska slutas med markägare med lämpliga objekt och pluggningar kommer genomföras under 2022. Tio återvätningsavtal har slutits med Karlstads stift omfattande femton objekt och ett avtal med Uppsala stift omfattande fem objekt.

4.3 Åtgärder för våtmarker i skyddade områden

Inom skyddade områden har alla länsstyrelser drivit våtmarksrestaureringsprojekt även under 2021, några länsstyrelser har också genomfört våtmarksprojekt inom åtgärdsprogram för hotade arter utanför skyddade områden. Åtgärder som gynnar Natura 2000-habitat och arter är särskilt prioriterade. Inför 2021 kunde länsstyrelserna söka bemyndigande för 2022 och 2023, vilket har gjort att flera län har vågat satsa på större och mer svårframkomliga projekt som till exempel kräver noggranna utredningar och juridiska prövningar.

RESULTAT

Under 2021 har totalt 304 våtmarksåtgärder genomförts, både utredningar och praktiska restaureringar, med hjälp av de särskilda medlen. Åtgärderna har varit spridda i stora delar av landet men med en viss dominans i de sydöstra länen. Här redovisas några exempel på åtgärder för våtmarker i skyddade områden inrapporterade från länsstyrelserna.

Tabell 38. Fördelning av åtgärder i urval och resultat i hektar.

Åtgärd	Antal åtgärder	Areal (hektar)
Hydrologisk restaurering	108	720
Småvatten	12	9
Röjning		1 250
ÅGP	40	
Utredning	32	

Källa: Länsstyrelsen i Gotlands län (2022): Länsstyrelsernas våtmarksarbete. Redovisning av uppdrag 7. Våtmarker i länsstyrelsernas regleringsbrev 2021.

Länsstyrelsen i Kalmar län har genomfört en särskild satsning på att restaurera igenväxande fuktängar, med fokus på mader längs länets största vattendrag. Den nederbördsrika hösten medförde svårigheter i utförandet, därför kommer detta arbete att fortsätta under 2022. På Öland har det gjorts schaktningar och återställning av bottennivåer för att öka befintliga våtmarkers vattenhållande funktioner, detta bedöms få en positiv effekt för naturtyper som rikkärr, fuktängar och kransalgsjöar samt artgrupper som våtmarksfåglar.

Länsstyrelsen i Västmanlands län har arbetat med att söka tillstånd för två större restaureringsprojekt. Ansökningar till domstol förväntas skickas in under första kvartalet 2022. Processerna är komplicerade och länsstyrelsen bedriver arbetet med stöd av upphandlad specialkompetens i form av våtmarkskonsulter och jurister.

Länsstyrelsen i Jönköpings län har genomfört hydrologisk restaurering i Gagnån och Nennesmo, två naturreservat, totalt cirka 86 hektar. Ett fyrtiotal dämmen har byggts i respektive område. Arbetet ger förbättrad bevarandestatus för både våtmarks-habitaten och för många olika arter som är knutna till dessa, till exempel vadarfåglar. Restaureringarna medför även att utsläppen av växthusgaser från de dikade torv-markerna minskar.

Länsstyrelsen i Västernorrlands län har genomfört åtgärder som leder till att 126 hektar myrmark i fem våtmarksområden fått en bättre bevarandestatus efter att över 12 km anlagda diken lagts igen med grävmaskin. Åtgärder som förbättrar livs-miljön för många arter på våra myrar, samtidigt som landskapets vattenhållande förmåga förstärks.

Länsstyrelsen i Värmlands län har lagt igen drygt 1,5 mil diken och på så vis restaurerat mer än 100 hektar våtmark i naturreservat. Detta har bidragit till förbättrade livsbetingelser för sällsynta djur och växter. Det har också bidragit till minskade utsläpp av växthusgaser och utjämnade vattenflöden nedströms våtmarkerna.

4.4 Våtmarkssatsningen

Naturvårdsverket kraftsamlar för att vidareutveckla de processer som möjliggör ett sammanhållet arbete med och för en långsiktig och storskalig hydrologisk restaurering av våtmarker på rätt plats i naturen. Genom samverkan med länsstyrelserna och andra nationella myndigheter har en gemensam bild skapats av de problem som behöver lösas för att kunna samla in och dela information. Information som behövs för att effekter av våtmarksarbetet på klimat och biologisk mång-fald ska kunna följas upp i nationell och internationell rapportering. Utifrån den gemensamma problembilden kommer lösningar att tas fram under kommande år. Kortsiktighet i finansiering och krånglig administration lyfts av flera aktörer som ett hinder för att öka takten i våtmarksarbetet. För att överkomma hindren jobbar Naturvårdsverket brett med bland annat vägledning och information och till exempel möjligheten för länsstyrelserna att söka fleråriga bidrag. Sju kunskapswebbinarier har genomförts med mellan 100 och 200 deltagare per webinarium, främst länsstyrelser och kommuner. De har också textats och finns tillgängliga i efterhand med sammanlagt drygt 6 000 visningar.

Länsstyrelserna är regionala noder i våtmarksarbetet och Naturvårdsverket stöttar arbetet genom att samordna, ge tillfälle till erfarenhetsutbyte och kompetens-utveckling. I alla län finns en eller flera våtmarkssamordnare men uppdragen varierar där vissa har en mer utåtriktad roll mot kommuner och markägare medan andra är mer inriktade på att genomföra hydrologiska restaureringar i naturreservat. Möjligheten att kunna jobba strategiskt och med ett framtidsperspektiv är värdefullt. Flera länsstyrelser samarbetar med LEVA-samordnare och med rådgivningsprojektet *Greppa näringen* i arbetet med att informera och sprida kunskap.

RESULTAT

Den kraftsamling som görs av Naturvårdsverket tillsammans med länsstyrelserna, Skogsstyrelsen och övriga samverkansparter bygger på ett långsiktigt arbete. Takten i genomförandet av åtgärder ökar vilket bidrar till att restaurerade och anlagda

våtmarker minskar utsläppen av växthusgaser samt stärker grön infrastruktur och biologisk mångfald så att värdefulla ekosystemtjänster för till exempel klimat-
anpassning kan fås.

Sveriges geologiska undersökningar (SGU)

LONA-ansökningar har stödgranskats för bedömning om våtmarksprojekt kan bidra till grundvattenbildning. Då det prioriteringskriteriet inte längre finns kvar i LONA-förordningen (2003:598) har istället ett webbaserat kunskapsstöd tagits fram. Kunskapsstödet kan användas av länsstyrelserna men också alla som vill anlägga eller restaurera våtmark för att bedöma om åtgärden kan påverka grundvattennivån i omgivande mark positivt eller negativt. Information har också tagits fram som kan användas som stöd för att bedöma om en åtgärd kan förväntas leda till minskad oxidation av torv och därmed vara positiv för klimatet. Stöd för hur grundvattennivåer kan övervakas har också tagits fram.

Sveriges Meteorologiska och Hydrologiska Institut (SMHI)

SMHI har under 2021 arbetat med att sammanställa kunskap om våtmarker och göra det enklare att hitta information som kan efterfrågas. Kunskaper från litteraturstudier, internationell omvärldsspaning och seminarier har sammanställts i ett antal artiklar som nu finns på SMHI:s kunskapsbank på deras hemsida.

5 Tema pollinering

Satsningen på vilda pollinatörer har fortsatt under 2021. I detta kapitel lyfter vi fram och sammanfattar resultat från satsningen. De insatser som Naturvårdsverket har initierat beskrivs nedan, medan länsstyrelserna redovisar sitt arbete med pollinatörer (finansierat via anslagspost 1) i bilaga 5.

Tabell 39. Användning av 1:3-medel inom Tema pollinering, 2020–2021, ap 2 (tkr).

Tema pollinering, anslagspost 2	2020	2021
LONA pollinering	14 950	13 065
ÅGP pollinering	7 408	9 505
Summa	22 358	22 570

Källa: Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag (ÅGP) och LONA-tjänsten.

5.1 Arbeta med förutsättningar för vilda pollinerare (RU)

Naturvårdsverkets arbete med det pågående regeringsuppdraget om vilda pollinatörer och den ekonomiska satsning som görs är viktiga bidrag för att förbättra förutsättningarna för vilda pollinatörer och för att gynna den biologiska mångfalden. Genom den särskilda satsningen på vilda pollinatörer har Naturvårdsverket även i år fördelat ut extra medel till länsstyrelserna, för att de i sin tur ska fördela ut bidrag till lokala pollineringsprojekt inom LONA. Under 2021 har cirka 15 miljoner kronor fördelats ut till 85 projekt.

Naturvårdsverket har under 2021 även beviljat ytterligare 11,9 miljoner kronor till insatser inom ÅGP-verksamheten i utvalda områden. Satsningen är inriktad på att stärka bestånden av ett urval av de mest hotade arterna av vildbin. En delredovisning av regeringsuppdraget lämnades till Miljödepartementet i oktober 2021.

Länsstyrelserna har, genom Länsstyrelsen i Örebro län, tilldelats dispositionsrätt för medel till arbete och åtgärder som avser vilda pollinatörer. I bilaga 5 redovisas länsstyrelsernas uppdrag.

5.2 LONA pollinering

Under 2021 fick LONA, liksom år 2020, cirka 15 miljoner kronor extra för finansiering av pollineringsprojekt. Ett extra ansökningstillfälle anordnades även detta år för att ge kommunerna ett extra tillfälle att söka medel.

2021 hölls flera pollineringsseminarier för att informera och uppmuntra till fler ansökningar för att gynna vilda pollinatörer, samt för att öka kvaliteten i projekten. Båda seminarierna var välbesökta med nästan 300 deltagare totalt från både ideella organisationer och myndigheter. Seminarierna ligger kvar på hemsidan och har setts av många i efterhand. Hemsidan har även uppdaterats med mer information och tips kring pollinering. För pollineringsprojekt kan bidrag beviljas med 50 % vilket innebär medfinansiering från kommuner, föreningar eller näringsliv och därmed en god utväxling av statligt satsade medel. Under 2021 beviljades bidrag till 97 nya pollineringsprojekt med 332 åtgärder. Projekten är ofta fleråriga och består av ett antal åtgärder, och resultatet ser man allt eftersom åtgärderna genomförs och avslutas.

Av de projekt som påbörjades 2020, då pollineringsatsningen började, har 53 åtgärder nu hunnit avslutats. Åtgärderna har handlat om att skapa boplatser för vilda pollinatörer genom att exempelvis skapa mer biologisk mångfald i brynmiljöer och kantzoner, skötselåtgärder som slåtter och röjning, anläggande av insektshotell genom ditläggande av död ved och skapande av sandblottor. Kommunerna och ideella aktörer har även skapat matplatser åt pollinatörer genom att odla växter som pollinatörer livnär sig på. Många projekt består även av inventeringar, kunskapshöjande insatser som guidningar och informationsmaterial.

Tabell 40. Beviljade och avslutade projekt samt antal avslutade åtgärder inom LONA pollinering, 2020–2021.

Startår	2020	2021
Beviljade projekt	118	97
Avslutade projekt	20	1
Avslutade åtgärder	53	1

5.3 ÅGP pollinering

Naturvårdsverket har år 2021 fördelat ytterligare 11,9 miljoner i bidrag för att förbättra situationen för hotade vilda pollinatörer. Den fortsatta satsningen har fokuserat på att stärka bestånden av ett urval av de mest hotade arterna av vildbin. Principen har varit att bygga vidare på projekt som startade 2020 och på de områden som har goda förutsättningar för att skapa fungerande livsmiljöer för en mångfald av vilda pollinatörer. Gemensamt för de utpekade områdena är att det handlar om varma och sandiga områden med stor blomrikedom och hög biologisk mångfald med förekomst av många sällsynta och hotade arter vildbin. De åtta län som omfattas av satsningen är Blekinge, Gotland, Halland, Kalmar, Skåne, Västra Götaland, Östergötland och Jönköpings län.

Målsättningar för arbetet har varit att skapa förutsättningar för bättre livsmiljöer för pollinatörer, i form av mer boplatser, större tillgång till blomrika miljöer med värdväxter och att minska fragmenteringen i landskapet genom att knyta samman isolerade förekomster. Viktiga åtgärder under året har bland annat varit:

- Grävning och schaktning för att skapa sandblottor.
- Röjning av igenväxningsvegetation och stubbdragning.
- Slåtter.
- Stängsling för att kunna återinföra bete.
- Sådd och utplantering av nektar- och pollenrika växter för att öka pollen och nektarresurserna.

Länsstyrelsernas redovisade kostnader för de genomförda åtgärderna och arealer för 2021 finns i tabellerna 41 och 42. I länsstyrelsernas redovisningar finns redan nu indikationer på positiva effekter av satsningen, till exempel har ett antal nya artfynd rapporterats från länen. Några län har även rapporterat om ökade kolonier av de hotade arterna guldsandbi och silvergökbi.

Vid genomförandet av åtgärderna har samverkan skett med privata markägare, kommuner, golfklubbar, Svenska kyrkan, Trafikverket, Fortifikationsverket, Försvarsmakten, Skogsstyrelsen, E.ON, Svevia och många andra. I vissa fall har dessa samverkansparter bidragit till eller bekostat åtgärder.

Tabell 41. Kostnader för åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten 2021 (tkr).

	Östergötlands län	Kalmar län	Gotlands län	Blekinge län	Skåne län	Hallands län	Västra Götalands län	Jönköpings län	Summa
Sådd och plantering av ängsväxter	148	201	20	10	0	0	42	9	430
Plantering av buskar och träd	0	9	0	75	0	0	0	0	84
Slätter	13	60	51	0	138	0	75	0	337
Naturvårdsbränning	24	0	0	0	0	73	27	0	123
Bekämpning av dominanta växter	46	0	0	0	0	262	131	0	439
Röjning av igenväxningsvegetation	83	206	99	0	426	172	256	24	1 266
Avverkning och stubbdragning	46	284	0	178	222	0	454	0	1 184
Grävning, schaktning, anläggande av bibädd	13	974	779	846	715	390	0	128	3 846
Annat	0	682	0	6	20	0	32	135	875
Stängsling	33	473	230	0	202	27	0	83	1 048
Summa	406	2 889	1 179	1 115	1 723	924	1 017	379	9 632

Källa: Länsstyrelsernas redovisning av förbrukade bidrag för åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten.

Tabell 42. Arealer där åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten genomförts (hektar, utom för stängsling 2021 där meter redovisas).

	Östergötlands län	Kalmar län	Gotlands län	Blekinge län	Skåne län	Hallands län	Västra Götalands län	Jönköpings län	Summa
Sådd och plantering av ängsväxter	0,4	5	0,1	0	0	0	1,7	1,5	8,7
Plantering av buskar och träd	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Slätter	0,5	6,8	1,2	0	3,7	0	2,8	0	15
Naturvårdsbränning	0,9	0	0	0	0	10,6	0,4	0	11,9
Bekämpning av dominanta växter	8,0	0	0	0	0	1	27,8	0	36,9
Röjning av igenväxningsvegetation	7,3	8	3,5	0	8,4	2,1	5,6	0,7	35,5
Avverkning och stubbdragning	1,0	5,5	0	2,4	5,8	0	5,5	0	20,1
Grävning, schaktning, anläggande av bibädd	0,12	27,1	3,3	5,0	2,5	13,7	0,004	2,2	54
Annat	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Stängsling i meter	390	6 446	2 820	0	1 550	380	0	1 550	13 136
Summa	18,3	52,4	8,06	7,4	13,1	27,4	43,7	4,4	183,1

Källa: Länsstyrelsernas redovisning av förbrukade bidrag för åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten.

Tabell 43. Jämförelse av kostnader för åtgärder och total åtgång 2020 och 2021 (tkr).

Total förbrukning (tkr)	2020	2021
Sådd och plantering av ängsväxter	1 008	430
Plantering av buskar och träd	0	84
Slätter	22	337
Naturvårdsbränning	165	123
Bekämpning av dominanta växter	196	439
Röjning av igenväxningsvegetation	2 331	1 261
Avverkning och stubbdragning	667	1 184
Grävning, schaktning, anläggande av bibädd	2 598	3 846
Annat	183	875
Stängsling	239	1 048
Summa	7 409	9 632

Tabell 44. Jämförelse av total areal där åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten genomförts 2020 och 2021 (hektar).

Åtgärder	2020	2021
Sådd och plantering av ängsväxter	24,3	8,7
Plantering av buskar och träd	0	0
Slätter	5,4	15
Naturvårdsbränning	13,3	11,9
Bekämpning av dominanta växter	9	36,9
Röjning av igenväxningsvegetation	96,1	35,5
Avverkning och stubbdragning	24	20,1
Grävning, schaktning, anläggande av bibädd	27,7	54
Stängsling*	17,5 (ha)	13 km
Annat	16,6	0
Summa	233,8	182,1

* Under 2020 genomfördes stängsling för att återinföra bete inom områden på cirka 17,5 hektar. Under 2021 ökade genomförandet av åtgärden stängsling och cirka 11 km stängsel byggdes. Observera att stängsling redovisas i olika enheter för år 2020 och 2021.

6 Tema tillgänglighet till naturen

Tabell 45. Användning av 1:3-medel inom Tema tillgänglighet till naturen 2019–2021, ap 2, (tkr).

Sakanslagsområde	Total förbrukning 2019 (tkr)	Total förbrukning 2020 (tkr)	Total förbrukning 2021 (tkr)
Tema tillgänglighet till naturen, anslagspost 2			
Friluftsliv och allemansrätt	55 398	61 361	95 049
Varav:	1 044	3 309	31 669
Utveckling av friluftslivet			
Allemansrätten	221	3 227	5 712
Naturvägledning	2 900	3 500	3 606
Fjällsäkerhet	8 648	10 587	11 397
Statliga ledsystemet*	21 417	32 178	36 621
Terrängkörningsplaner	0	2 000**	2 300
Nationalparker, varumärke m.m.	4 266	6 619	6 401
Naturumverksamhet inkl. naturvägledning	47 479	49 237	57 629
Friluftsliv i skyddade områden	79 063	106 415	141 668
Summa	181 940	217 013	294 346
LONA friluftslivsprojekt**	ca 15 800	ca 34 106	ca 42 244

Källa: Del av tabell 18. Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter samt övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok.

* För länsstyrelsernas och Laponiatjuottjuddus förbrukning av medel till statliga leder, se tabell 46.

** Beslutat bidrag, ej faktisk förbrukning.

*** Cirka hälften av LONA-projekten rör friluftsliv. Den totala kostnaden för LONA-projekt är 2019: 31 642 tkr, 2020: 68 213 tkr och 2021: 84 488, och redovisas samlat under Tema naturskötsel.

6.1 Friluftsliv och allemansrätt

6.1.1 Utveckling av friluftslivet

Även under detta år, präglad av pandemin, har antalet besökare i naturen varit högt och ökat på vissa ställen. Naturvårdsverket har vidareutvecklat förra årets kampanj *Ta hand om varandra och naturen* med vinteranpassad kommunikation, inläggsbank för sociala medier samt fyra nya filmer för sociala medier⁵ som hanterade nedskräpning, parkering, upptäcka nya områden och hålla avstånd. Filmerna nådde drygt 1 miljon unika besökare. En uppföljande enkät till olika friluftsjaktörer visade att drygt hälften hade använt kommunikationsmaterialet helt eller delvis och över hälften uppfattade det som positivt att Naturvårdsverket tagit initiativ till och stöttat med kampanjen. Vidare visade enkäten att det ökade besöksstrycket i naturen från föregående år bestått eller ökat ytterligare och drygt 70 % menade att det ökade besöksstrycket har varit övervägande positivt. Utmaningarna var fortsatt nedskräpning, parkeringsproblem samt markslitage som ökat något från tidigare år, medan problem

⁵ Ta hand om varandra och naturen – informationsmaterial (naturvardsverket.se) – hämtad 2022-02-02

med nedskräpning minskat. Många länsstyrelser redovisar att man upplever att friluftslivsfrågan under 2021 har fått ett förändrat utrymme i den regionala samhällsdebatten. 62 % menar att friluftslivsfrågan fått ett ökat utrymme medan 29 % menar att det är oförändrat. Huruvida detta är ett resultat av pandemin, Friluftslivets år 2021 eller länsstyrelsernas samlade insatser går inte att säga utifrån länsstyrelsernas återrapportering utan kräver mer utredning.⁶

SAMORDNING AV FRILUFTSLIVETS AKTÖRER

Naturvårdsverket har stimulerat samverkan mellan friluftslivets aktörer och spridit kunskap om friluftsliv genom den digitala konferensen *Tankesmedja för friluftsliv* som i år samlade cirka 300 deltagare. Upplägget för konferensen var nytt med utgångspunkt i temat ”Hur kan vi fortsätta vara många i naturen”. Upplägget utgick från sex verkliga fall ute i landskapet kring vilka deltagarna fick smida nya tankar för utveckling och lösningar. Vidare har Naturvårdsverkets samordnat myndigheters och länsstyrelsernas friluftslivsarbete via flera nätverksträffar.⁷ Länsstyrelserna har under 2021 genomfört stora insatser för att skapa förutsättningar för friluftsliv regionalt, stimulera till friluftsliv och lyfta friluftslivets värden på lokal och regional nivå för beslutsfattare. Se mer i bilaga 4 om länsstyrelsernas arbete.

FRILUFTSLIVETS ÅR 2021

Svenskt Friluftsliv har genomfört Friluftslivets år 2021 med bidrag av Naturvårdsverket. Friluftslivets år 2021 syftade till att få fler människor att prova friluftsliv och långsiktigt fortsätta, att öka medvetenheten om friluftslivets värden samt att öka samarbetet mellan friluftslivets aktörer. Målgrupper för projektet var ovana för friluftsliv med fokus på barn, nya svenskar och beslutsfattare. Utifrån första preliminära delrapporten från projektet kan följande resultat redovisas.⁸

Totalt engagerade projektet 384 aktörer, exempelvis föreningar, kommuner, stiftelser, myndigheter, skolor, markägare och företag. Projektet genomfördes med 12 olika teman, ett per månad, inom vilket det kommunicerades, spreds kunskap och nyheter, arrangerades webinarier samt aktiviteter utomhus. Kommunikationen bestod bland annat i en hemsida (152 293 unika besökare, 440 471 sidvisningar), sociala medier (Instagram, Facebook, LinkedIn, Youtube, Hashtags), aktivitetskalender (3 531 aktiviteter), en app, totalt 24 nyhetsbrev och kampanjer tillsammans med ambassadörer och influencers. Totalt deltog 1 713 personer på 11 webinarier med olika teman samt en avslutande konferens. Webinarierna har visats 2 480 gånger.

Inom projektet fördelades 18 miljoner kronor till 73 olika nationella, regionala och lokala projekt. Alla län utom ett (Västmanland) hade projekt representerade, liksom ett 60-tal kommuner som antingen arrangörer eller samarbetspartner. Bland aktörerna återfanns såväl medlemsorganisationer till Svenskt Friluftsliv, kommuner, stiftelser och naturvårdsorganisationer som skolor och organisationer som primärt inte tidigare ägnat sig åt, eller fokuserat sin verksamhet mot friluftsliv. Projektens

⁶ NV-08911-21

⁷ NV-00420-21

⁸ NV-00531-21

inriktning och fokus speglade de mål och prioriterade grupper som Friluftslivets år betonade. Följande övergripande teman kunde identifieras:

- Tillgänglighet till friluftslivet, främjande av friluftsliv till personer med funktionsvariationer.
- Inkludering, jämlikhet, främjande av friluftsliv till nya och ovana grupper.
- Främja friluftsliv till barn och ungdomar, ofta genom skolan.
- Samverkan och koordinering av friluftslivet (ofta kommuner).
- Integration, främjande av friluftsliv till utlandsfödda eller flyktingar.

En slutrapport från projektet kommer i juni 2022.

Utöver projektets arrangemang ovan gjorde länsstyrelserna egna insatser under året inom ramen för sitt friluftslivsuppdrag. 40 av totalt 63 rapporterade insatser i regeringsuppdraget om friluftsliv hade helt eller delvis koppling till Friluftslivets år. Länsstyrelserna genomförde flera aktiviteter, till exempel friluftsbingo, friluftsdagar, satsningar på skolan, kommunikation om friluftsliv och allemansrätt i sociala media, seminarier om friluftsliv med mera.⁹ Landshövdingestafetten¹⁰ arrangerades också i alla län och involverade cirka 330 beslutsfattare på lokal och regional nivå. Dessutom deltog 220 organisationer och över 1 400 km avverkades på varierande sätt genom bland annat vandring, paddling, skridskor, skidor, simning och cykling.

Därutöver har Naturvårdsverket bland annat genomfört följande insatser som en del i Friluftslivets år 2021:

- Kommunicerat allemansrätten, bland annat genom seminariet *Älgen i rummet* med cirka 750 deltagare samt genom dialogmöten om allemansrätten.¹¹
- Utvecklat ett stödmaterial till kommuner och andra aktörer om vikten av vardagsnära natur för folkhälsan tillsammans med länsstyrelsen, Skogsstyrelsen och Folkhälsomyndigheten. Insatsen bidrar till att öka kunskapen om friluftslivet bland beslutsfattare och därmed skapa förbättrade förutsättningar för friluftslivet att bidra till folkhälsa, regional utveckling och naturförståelse.¹²
- Arrangerat workshops om dialog som verktyg för samverkan.
- Lämnat bidrag till och stöttat utvecklingen av den digitala lärplattformen *Gilla friluftslivet* som vänder sig till skolan. Utbildningsmaterialet hade knappt 42 000 unika sidvisningar, 104 bidrag inkom till tävlingen som ingick i insatsen och cirka 3 000 affischer om allemansrätten beställdes av lärare.¹³
- Samordnat länsstyrelsernas insatser under Friluftslivets År 2021, vilka bland annat ordnat den så kallade landshövdingestafetten under året.¹⁴

DIGITALISERING AV FRILUFTSLIV FÖR SAMHÄLLSPLANERING

Nationellt heltäckande standardiserade data för friluftslivsvärden tillgängliggjorda digitalt i relevant(a) infrastruktur(er) för information möjliggör att rätt hänsyn

⁹ NV-08911-21

¹⁰ Landshövdingestafetten FINAL – YouTube

¹¹ Dokumentation: Älgen i rummet – konsten att kommunicera allemansrätten | Externwebben (slu.se)

¹² NV-08598-21

¹³ NV-08993-20

¹⁴ NV-00420-21

tas till friluftsliv i samhällsplanering, att friluftslivet kan utvecklas i enlighet med friluftslivsmålen samt att dessa mål kan följas upp. Under året har arbetet med digitalisering av friluftsliv för samhällsplaneringen fortgått i två parallella spår:

1. Digitalisera friluftslivsvärden

En viktig del i att digitalisera friluftslivsvärden i Sverige är att friluftslivsvärden kan tillgängliggöras i den nationella infrastrukturen för geodata i samhällsbyggnadsprocessen. Då endast ett fåtal kommuner har denna förmåga är lösningen att skapa ett datavårdskap för informationen. Naturvårdsverket har under året utrett möjligheterna för att Lantmäteriet ska kunna agera datavärd. Detta datavårdskap ska finansieras av Naturvårdsverket. Det kvarstår juridiska frågor att lösa.

2. Information för uppföljning av friluftsmål

Det har genomförts en fördjupad utredning av behov av information för uppföljning av friluftsmålen. Utredningen resulterade i tre rekommendationer:

- Ta fram en beskrivning som tydligt talar om hur de statistiska undersökningarna, som genomförs med koppling till friluftsliv, kan användas.
- Digital information om friluftslivsvärden skulle underlätta uppföljningen av flera av friluftsmålen varför det är viktigt att fortsätta digitaliseringen av friluftslivsvärden och etablera datavårdskap hos Lantmäteriet.
- Gör information om friluftsliv lättare att hitta och använda.

DIGITAL INFORMATION OM VANDRINGSLEDER

Under året har arbetet med digital information om vandringsleder fortsatt med fokus på förvaltningsinformation och marknadsföring. Ett antal workshops med relevanta målgrupper, som till exempel applikationsutvecklare och ledförvaltare, har genomförts. Ett slutligt förslag för vilka begrepp som bör ingå i digital information om vandringsleder har tagits fram i samverkan med Lantmäteriet och i nära dialog med Nationella ramverket för vandringsleder. Det bidrar till uppdaterad och kvalitetssäkrad digital kartinformation om leder och skapar förutsättningar för att ledinformation kan tillgängliggöras i den nya infrastrukturen för samhällsbyggnadsprocessen. Genom att informationen harmoniseras skapas förutsättningar för analys av större områden nationellt.

SVERIGES FRILUFTSKOMMUN

Utmärkelsen Sveriges friluftskommun 2021 gick till Olofströms kommun.¹⁵ Undersökningen, som syftar till att uppmuntra kommuner att arbeta med friluftsliv, visar att arbetet utvecklas positivt i många kommuner. Bland annat syns en positiv trend i andelen kommuner som har friluftsliv redovisat i sin översiktsplan, som har friluftsråd, som har skog i närheten av skolor samt som har tillgång till friluftsområden med god tillgänglighet för människor med funktionsnedsättning. Över 70 % anger att de anordnar aktiviteter för barn och unga för att stimulera till friluftsliv, en ökning jämfört med 2020.

¹⁵ Olofström är Sveriges friluftskommun 2021 (naturvardsverket.se) – hämtad 2022-02-02

6.1.2 Allemansrätt

År 2021 fördelade Naturvårdsverket 5,3 miljoner kronor till 21 ideella föreningar och organisationer som arbetar med att öka kunskapen om allemansrätten, vilket är en ökning med 2 miljoner kronor från 2020. Den ökade budgeten innebär att vi kunnat fördela bidraget till fler intressanta informations- och kommunikationsprojekt vars syfte är att öka kunskapen om allemansrätten. Förenklat kan man säga att det finns tre olika slags informations- och kommunikationsinsatser: breda, riktade och personliga. De kan leda till olika effekter, från kännedom och intresse till att känna sig berörd och slutligen förändra sitt beteende. Bidrag fördelades till alla tre typer av insatser. Samtliga bidrag riktar sig till någon av Naturvårdsverket prioriterade målgrupper: barn och unga, nyanlända och de som utövar aktiviteter med risk för störning och skador på mark. Totalt sökte 37 organisationer bidrag för drygt 10 miljoner kronor. Effekter som projekten redovisar är bland annat att insatserna når människor som idag saknar eller har väldigt liten kännedom om allemansrätten och är ovana vid friluftsliv.

6.1.3 Naturvägledning

SLU Centrum för naturvägledning (CNV) har i uppdrag att utveckla arbetet med naturvägledning i Sverige. Inom uppdraget ingår att stötta Naturvårdsverket och bidra med kompetensutveckling för naturvägledare. Exempel på genomförda samarbeten mellan CNV och Naturvårdsverket:

- Planering för de två blivande nationalparkerna i Bästeträsk och Nämndöskärgården.
- En checklista för naturvägledning för Sveriges Nationalparker har tagits fram.
- Utbildning i form av bland annat tematiska webinarier har genomförts för aktiva inom naturvägledning för varumärket Sveriges nationalparker, de lokala naturvårdssatsningarna (LONA) samt inom ramen för Naturnära jobb.
- Delaktighet i planering och genomförande av: Friluftslivets år 2021, Tankesmedja för friluftsliv och naturums årliga möte. Genomförande av de digitala konferenserna ”Vitamin N” om naturvägledning och hälsa samt ”Älgen i rummet” – om att kommunicera allemansrätten.
- Arbete i den kommitté (IGGP/UNESCO) som granskar ansökningar om nationella Geoparker.
- Nytt för i år: Gökottor – digitala morgonmöten – med en inledande föreläsning följt av diskussion och erfarenhetsutbyte för naturvägledare.
- Fem nummer av publikationen Naturvägledaren och nio nyhetsbrev har getts ut samt omvärldsrapporter om tillgänglighet respektive hälsa genom naturvägledning.

Målgrupper som nåtts av CNV:s insatser och rådgivning är länsstyrelser, kommuner, naturturismföretag och frivilligorganisationer. CNV har också samarbetat med och föreläst om naturvägledning och friluftsliv för nordiska, brittiska och europeiska organisationer.

6.1.4 Fjällsäkerhet

Naturvårdsverkets uppgifter där vi bidrar till fjällsäkerhetsarbetet innebär bland annat att främja och ansvara för nationell samordning av fjällsäkerhetsarbetet, information och utbildningar, följa och stödja forskning och utvecklingsarbete kring fjällsäkerhet samt att stödja och vägleda det lokala fjällsäkerhetsarbetet. Naturvårdsverket ansvarar även för etablering och drift samt utveckling av ett lavinprognosprogram samt att vara huvudman för svenska lavinutbildningar. Under 2021 samlades Naturvårdsverkets Fjällsäkerhetsråd vid 2 tillfällen med syfte att diskutera aktuella fjällsäkerhetsfrågor. Webbplatsen www.fjallsakerhetsradet.se besöktes av mer än 80 000 personer och även kommunikationsarbetet i övrigt har inneburit att drygt 1 200 medieinslag dokumenterats. Naturvårdsverket har använt omkring 0,7 miljoner kronor för att bedriva detta proaktiva mediaarbete. Det lokala fjällsäkerhetsarbetet har bedrivits på ett likande sätt som tidigare och under 2020 har 0,5 miljoner kronor lämnats ut till detta arbete.

Naturvårdsverket driver sedan år 2016 tjänsten www.lavinprognoser.se där var och en kan hitta information och prognoser om var och när det råder lavinfara i svenska fjällen. Målet med lavinprognoserna är att förebygga olyckor och tillbud, bidra till tryggare fjällupplevelser och öka kunskapen om laviner och lavinfara. Bedömningar av lavinfara görs för sex välbesökta fjällområden och prognoserna uppdateras varje dag, från mitten av december till början av maj. Tjänsten får mycket uppmärksamhet med cirka 150 000 besökare under vintersäsongen 2021. Den andra viktiga delen av Naturvårdsverkets lavinsäkerhetsarbete är huvudmannaskapet för Sveriges lavinutbildningar som är en utbildningsform inom lavinsäkerhet som vänder sig både till fritidsutövare och dem som behöver hantera lavinrisk yrkesmässigt. Kostnaderna för att driva lavinprognostjänsten med angränsande verksamheter under 2021 uppgick till cirka 6,5 miljoner kronor. En stor andel av utgifterna är kopplade till bemanning av lavinprognostjänsten och fältarbete lokalt i prognosområdena för att kvalitetssäkra lavinprognoserna.

6.1.5 Statliga ledsystemet

Det statliga ledsystemet i fjällen utgör en viktig förutsättning för friluftsliv och turism i fjällen och är en viktig del av fjällsäkerheten. Naturvårdsverket är huvudman för ledsystemet och länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Dalarnas län samt Lapontjuottjudus har det regionala förvaltningsansvaret. Förvaltningen av det statliga ledsystemet i fjällen finansieras av 1:3-anslaget med årliga bidrag. I bidraget för Lapontjuottjudus ingår även kostnader för förvaltningen av ledsystemet. Den faktiska medelsanvändningen redovisas i tabell 46, och inkluderar överföringar mellan olika bidragsposter.

Tabell 46. Länsstyrelsernas och Lapontjuottjudus faktiska medelsanvändning för det statliga ledsystemet i fjällen, 2019–2021 (tkr).

	2019	2020	2021
Medelsanvändning	21 417	32 178	36 298

Under 2021 kunde mer medel fördelas till lederna jämfört med tidigare år, vilket gjort att ledförvaltarna kunnat göra nödvändiga insatser för att både löpande förvalta ledsystemet, och rusta upp delar. Under 2021 användes drygt 11,5 miljoner kronor av de använda medlen för upprustningsåtgärder. Utöver detta finns det kostnader för byggnader och anläggningar på Naturvårdsverkets fastigheter som ingår i det statliga ledsystemet (se kapitel 7 *Tema fastighetsförvaltning*).

UPPRUSTNING AV LEDSYSTEMET

År 2015 påbörjades ett arbete med att rusta upp det statliga ledsystemet i fjällen och en särskild redovisning görs för att kunna följa arbetet. I tabell 47 redovisas vilka upprustningsåtgärder som genomförts under perioden 2015–2021.

Tabell 47. Genomförda upprustningsåtgärder statliga ledsystemet i fjällen 2015–2021.

Genomförd upprustning	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	Summa
Antal nya broar	37	45	24	36	17	32	19	210
Antal upprustade broar	36	38	25	16	16	21	43	195
Antal nya rastskydd	11	13	1	3	0	3	2	33
Antal renoverade rastskydd	14	18	13	17	8	26	4	100
Antal nya vägvisare		1 490	2 146	1 310	1 050	490	539	7 025
Kilometer förbättrad ledmarkering	607	627	486	321	286	1 580	274	4 181
Kilometer röjd led	365	316	72	107	25	1 167	121	2 173
Kilometer spång	24	20	13	12	7	4	15	95

Under 2021 har sammanlagt 19 nya broar tillkommit i ledsystemet i stort och 43 broar har renoverats. Tittar man länsvis har Länsstyrelsen i Norrbottens län bland annat renoverat 18 broar, och i Laponia har man röjt längs 23 km led. I Västerbotten har man exempelvis upprättat tre nya parkeringar i anslutning till lederna, i Jämtland har man förbättrat 67 km vinterledsmarkering och i Dalarna har man bland annat utfört sotning av rastskyddskaminer.

Sedan upprustningssatsningen startade under 2015 har ledförvaltarna kunnat genomföra omfattande upprustningsinsatser längs stora delar av ledsystemet utifrån det underlag som identifierades och beskrevs i en nulägesbeskrivning år 2014.¹⁶ Tack vare detta underlag samt särskilda insatser och höjda anslag har hittills drygt 400 broar rustats upp eller bytts ut, över 7 000 nya vägvisare har tillkommit till ledsystemet, över 400 mil led har fått förbättrad ledmarkering samt över 200 mil led har röjts. I Västerbotten, Dalarna samt Laponiatjuottjudus har merparten av upprustningsarbetet åtgärdats och den största delen av det kvarvarande upprustningsarbetet finns i Norrbotten och delar av Jämtland.

UTVECKLINGSARBETE

Under 2021 blev den 19 mil nya skid- och vandringsleden klar i Västerbotten. Den nya leden har fått namnet Lapplandsleden och sträcker sig mellan Borgafjäll och Hemavan. Leden färdigställdes efter ett intensivt arbete under året som inneburit bland annat att 3,5 km ny spång har anlagts, 17 km led har röjts, 30 km sommarled

¹⁶ Naturvårdsverket, 2014. *Nulägesbeskrivning av det statliga ledsystemet i fjällen*. Ärendenummer NV-10379-11

respektive 56 km vinterled har markerats, 9 nya broar har anlagts och över 600 skyltar har uppförts längs leden. Leden tillgängliggör en storslagen del av Västerbottensfjällen och skapar en sammanhängande fjälled genom länet till det statliga ledsystemet i Jämtlands län.

I Jämtland har arbetet med att dra om delar av sommarleden mellan Vålåstugorna-Lunndörrstugorna fortsatt. Syftet är att minska det långsiktiga underhållsbehovet samtidigt som besökaren får en bra upplevelse och påverkan på rennäringen minimeras. I Jämtland har man även använt sig av volontärarbete under året som fått hjälpa till med att bland annat måla ledmarkeringar och olja in anläggningar.

6.1.6 Terrängkörningsplaner

Naturvårdsverket fördelar medel till Länsstyrelsen i Västerbottens län för bidrag till samebyarnas arbete med att ta fram och genomföra terrängkörningsplaner. Länsstyrelsen i Västerbottens län fördelar i sin tur medlen till samebyarna i samråd med länsstyrelserna i Norrbottens, Jämtlands och Dalarnas län.

2021 ansökte 16 samebyar i Norrbottens, Jämtlands och Dalarnas län om bidrag till markförstärkande åtgärder, varav 5 ansökte om flera projekt. Totalt ansökte samebyarna om bidrag för att genomföra åtgärder med budgeterade projektkostnader på sammanlagt 9,16 miljoner kronor. Länsstyrelsen beviljade 10 samebyar medel för ett projekt vardera. Prioriteringen utgick från åtgärder med högsta prioritet enligt samebyarnas terrängkörningsplaner, åtgärder inom skyddade områden och åtgärder som innebar fortsättning och avslutande av redan påbörjade projekt samt åtgärdande av anmärkningar efter tillsyn.

Efter slutredovisningen i november beslutade Länsstyrelsen i Västerbottens län att omfördela medel då slutredovisningen visade att några samebyar hade högre kostnader än beräknat och andra hade lägre kostnader. Länsstyrelsen beslutade att alla samebyar fick cirka 80 % täckning för sina faktiska kostnader. Totalt fördelades cirka 1,87 miljoner kronor till samebyarna. En del av bidraget (cirka 12 %) har gått till länsstyrelsens handläggning och administration. 72 % av Naturvårdsverkets beviljade belopp förbrukades inom ramen för samebyarnas arbete med terrängkörningsplaner.

Beviljade markförstärkningsåtgärder har funnits med i respektive samebys terrängkörningsplan. Till största delen har åtgärderna bestått av att anlägga spång i trä, men även anläggning av broar och arbete med att dra om leder till fastare mark för att skona våtmarker. De samebyar som genomfört åtgärder tidigare är anser att markförstärkningarna har en kanaliseringseffekt på den körningen som sker inom samebyn och att skadorna på våtmarker minskar. Åtgärderna bidrar på så sätt även till förbättrad arbetsmiljö och säkerhet inom renskötselarbetet.

6.2 Naturumverksamhet

Idag finns det 32 naturum i Sverige, varav 23 har statliga huvudmän (eller av staten utsedd förvaltare) och bekostas av Naturvårdsverket. Nio naturum har andra huvudmän där Naturvårdsverket lämnar ett visst bidrag till deras verksamhet. Naturum ska visa vägen ut i naturen, bidra till kunskap om värdefull natur och de fyller en viktig funktion för bland annat barn, unga och ovana naturbesökare.

Totalt fördelades 56,8 miljoner kronor till naturumverksamhet år 2021 varav 52,7 miljoner kronor fördelades till länsstyrelser, föreningen Laponiatjuottjudus och Stiftelsen Tyrestaskogen, och 4,15 miljoner kronor till icke-statliga naturum. Genom att använda intäkter i verksamheten och omföring från andra bidragsposter har förvaltarna förbrukat totalt 55 miljoner kronor till naturumverksamheten under 2021.

Summa totalt förbrukade medel år 2021 är betydligt högre än åren innan, vilket beror på att mer bidrag än vanligt fördelades ut till naturumens verksamhetsbidrag och för förnyelse av utställningar.

Tabell 48. Medel till naturum 2019–2021.

	2019	2020	2021
Förbrukade medel, länsstyrelser/statliga naturum*	43 143	45 363	55 018
Bidrag till kommuner/icke statliga naturum	3 500	3 150	4 050
Besökarundersökning, m.m.	186	44	68
Övrigt	650	724	0
Summa förbrukade medel	47 479	49 237	59 136

Källa: Länsstyrelsernas, Laponiatjuottjudus samt Tyrestastiftelsens redovisningar samt Naturvårdsverkets bokföring.

* Inklusive förbrukning av omföringar från andra bidragsposter och för 2020 även förbrukning av intäkter. Inklusive naturum i Lapponia och i Tyresta.

Jämfört med pandemiåret 2020 har det skett förbättringar vad gäller statistik för besök, där framför allt siffrorna för programaktiviteter sticker ut med en ökning på över 180 000 deltagare. Besöken inne på naturum var 70 000 fler än år 2020, men fortfarande är det långt under ett vanligt år där antalet besökare brukar ligga kring 1,8 miljoner.

Tabell 49. Antal besökare i naturum 2019–2021.

	2019	2020	2021
Antal besökare totalt	1 807 000	1 081 896	1 152 461
Antal skolelever	31 000	11 421	14 114
Antal deltagare i programaktiviteter	317 000	10 449	193 958

Hela 2021 pågick Friluftslivets år. Alla naturum fick 100 000 kronor extra för att kunna lyfta aktiviteter kopplat till olika teman. Många naturum producerade utställningar om friluftslivets historia; ”Dra åt skogen” och lådutställningen ”Din natursyn”. Mycket energi lades även på att lyfta Friluftslivets år på sociala medier och när restriktionerna medgav även fysiska event och guidningar.

Under året deltog 20 naturum i ett samarbete med Utbildningsradion, UR. Resultatet blev filmade föreläsningar på naturumen och serien sändes på SVT, Kunskapskanalen, samt finns tillgänglig på www.urplay.se. Idag använder många naturum filmerna i sina utställningar och i sociala medier.

Följande naturum har fått medel från Naturvårdsverket för att under 2021–2023 förnya sina basutställningar: Hemavan, Ammarnäs, Dalarna och Store Mosse.

6.3 Friluftslivsarbete i skyddade områden

I det här avsnittet redovisas resultatet av de bidrag från 1:3-anslaget som går till friluftsliv och tillgänglighet i skyddade områden. Den ekonomiska redovisningen av bidragen för skötseln av naturreservat och nationalparker ingår i den totala redovisningen från länsstyrelserna, Laponiatjuottjudus och Stiftelsen Tyrestaskogen, se tabell 21. Se även tabell 45 där fördelade medel för tillgänglighet till naturen redovisas.

2021 blev även det ett år präglad av coronapandemin vilket medförde ett år då många fortsatt sökte sig till naturen. I jämförelse med 2020 var förvaltarna av skyddade områden mer förberedda och arbetade proaktivt för att möta besöksstrycket i de mest välbesökta områdena samtidigt som de tillgängliggjorde fler områden för att sprida besökare. Jämfört med rekordåret 2020 upplever många av länens förvaltare att antalet besökare inte ökat så drastiskt men det skiljer sig mellan olika områden och varierar över landet, i en del län har ökningen fortsatt, i andra har antalet legat kvar på samma höga nivå som 2020 och i en del har besöksantalen minskat en aning.

För att möta det fortsatt höga besöksstrycket har nya parkeringar anlagts, nya friluftsanordningar satts upp och skyltning förbättrats. Leder har röjts och rustats med nya spänger och vägvisning. Det ökade besöksstrycket medför att relativt stora resurser behöver läggas på renhållning (som städning och tömning av toaletter, sophämtning och städning av raststugor) och löpande skötsel av besöksanläggningar. Förvaltningsorganisationerna arbetar också löpande med information på plats i form av reservatskyltar och temaskyltar samt digital information via sina hemsidor, sociala medier och kartappar. Pandemin har påverkat aktiviteter och guidningar, en del har ställts in men många har genomförts med anpassningar efter rådande restriktioner.

Tabell 50. Förbrukning av länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogens och föreningen Laponiatjuottjudus bidrag för skötsel av skyddade områden – friluftsliv, 2019–2021, (tkr).

Kostnadspost	2019*	2020	2021
Information, naturvägledning	26 786**	30 415	37 259
Friluftsanordningar och renhållning	35 261	48 721	70 591
Leder	15 580	24 582	30 398
Uppföljning friluftsliv	5 750	2 697	3 421
Summa	83 377	106 415	141 669

* För 2019 redovisas nettokostnader medan det för 2020 och 2021 redovisas bruttokostnader.

** I föregående års redovisning saknades summan för naturvägledning (ca 5 miljoner) under denna kostnadspost, vilket i år är justerat.

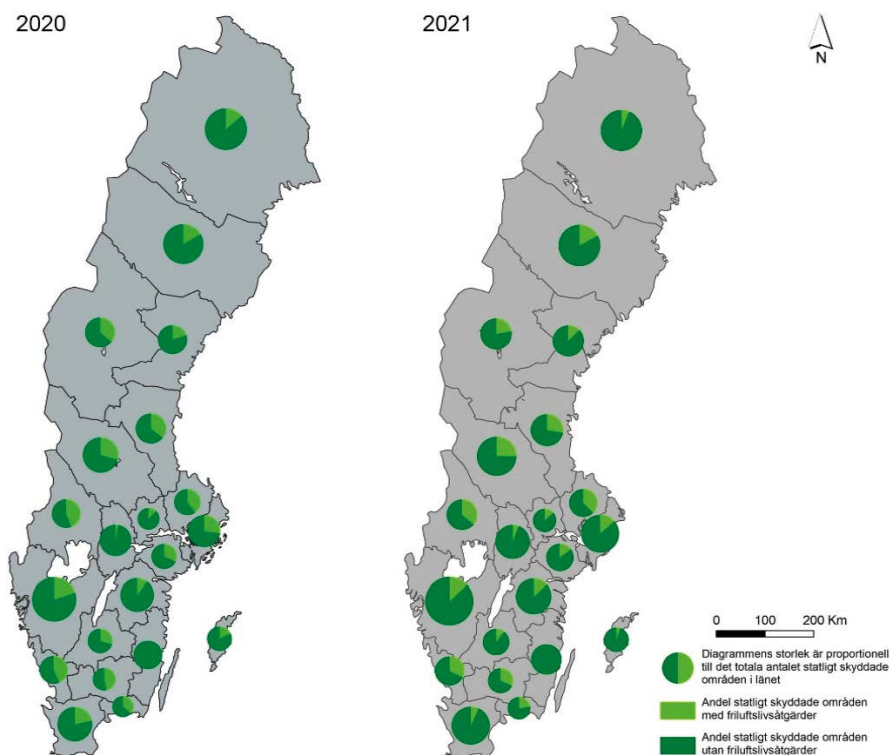
Varje år genomförs ett stort antal åtgärder för att främja friluftslivet i landets skyddade områden, några exempel från 2021:

- 2021 var Friluftslivets År. Det har uppmärksammats runt om i landets skyddade områden genom friluftaktiviteter, informationsinsatser och tillgänglighetsprojekt.
- I Södermanlands län uppfördes ett nytt utsiktstorn i Stendörrens naturreservat som invigdes lagom till att besöksäsongen drog igång på allvar. Nu pågår ett stort arbete med nya entréer och utomhusskyltar med anledning av att reservatet fyller 50 år 2022.
- I Kalkbro naturreservat i Södermanlands län har de senaste årens satsningar med bland annat tillgänglighetsanpassningar, skyltning från allmän väg, aktivitet för allmänheten och publicitet i media och sociala media lett till en stor ökning av antalet besök från cirka 1 500 besökare innan satsningar till 7 500 besökare efter satsningar.
- Länsstyrelsen i Jönköpings län har satt ett mål att uppdatera alla reservatssidor på sin hemsida; alla texter ska skrivas i klartext och svåra termer ska förklaras, bilderna ska ha alternativtext tillgänglig för läsprogram, varje reservatssida ska ha en ruta med specifik tillgänglighetsinformation och varje reservat ska ha en kort beskrivning på engelska. Ungefär 20 % av Jönköpings läns reservatssidor är nu helt uppdaterade, och arbetet fortgår kontinuerligt.
- Länsstyrelsen i Kalmar län satsade stort på ett smittskyddssäkert naturguideprogram med 52 arrangemang för att möta upp förväntningarna under Friluftslivets år. Programmet kom ut i både tryckt form som distribuerades brett över länet och i digital form på länsstyrelsens hemsida.
- Under sommaren genomförde Länsstyrelsen i Västra Götalands län en enkätundersökning om hur besökare upplever naturreservat i den östra delen av länet. Majoriteten av de som svarat på enkäten är väldigt nöjda med sina besök och vill i mycket hög grad rekommendera ett besök i reservatet till andra. Resultaten kommer användas till att se över hur länsstyrelsen effektivt kan göra åtgärder för friluftslivet som gynnar besökarna och var de får mest värde för insatsen.

Fjorton¹⁷ länsstyrelser har någon form av tillgänglighetsplan som de förhåller sig till i arbetet när det kommer till prioritering av en högre tillgänglighet. I ytterligare två län pågår arbete med att ta fram tillgänglighetsplan. I fem län finns ingen tillgänglighetsplan.

Förvaltare av statligt skyddade områden registrerar åtgärder som genomförs med medel från 1:3-anslaget i en gemensam databas (Skötseldos). Under 2021 har friluftslivsåtgärder genomförts i en stor andel av de statligt bildade områdena, se figur 1. Handläggarsstödet används i de flesta länen men i olika stor utsträckning. Länsstyrelsen i Kalmar län använder ett annat system och bland andra länsstyrelserna i Skåne och Norrbottens län har under 2021 haft stora tekniska problem med Skötseldos. Sammanställningen ger därför inte en fullständig bild av de åtgärder som utförs.

¹⁷ Tillgänglighetsplan; Z, X, W, T, O, M (revidering pågår), I, H, G, F, D, C, AC, AB. Pågående arbete; K, Y. Ingen plan; BD, E, N, S, U

Figur 1. Andel statligt skyddade områden där det genomförts friluftslivsåtgärder under 2020 och 2021. (Källa: Skötseldos, 2022-02-07. 2020 genomfördes en överlappsanalys, 2021 sammanställdes alla områden med kopplade åtgärder.)

Länsstyrelsen i Västra Götalands län har en utvecklad samverkan med Väst kuststiftelsen som förvaltar en stor andel av länets naturreservat. Väst kuststiftelsen genomför årligen en mängd åtgärder inom information och fysisk infrastruktur. Den största informationsåtgärden under 2021 var introduktionen av två nya hem-sidor om västsvensk natur. Väst kuststiftelsen inledde under året även ett arbete med att skapa besöksvänliga och estetiskt tilltalande entréer till besöksintressanta naturreservat.

Det finns många goda exempel på att samverkan och kommunikation är betydelsefullt inom friluftslivsarbetet, exempelvis:

- Inom arbetet med att göra naturen tillgänglig för alla lyfter många länsstyrelser sin samverkan med funktionshindersrörelsens organisationer som ger stöd kring vad som kan utgöra hinder och hur de kan elimineras.
- I samverkan med Väst kuststiftelsen och Väst trafik har Länsstyrelsen i Västra Götalands län erhållit medel från Vinnova till en förstudie om hållbara transporter till naturen. Arbetet har resulterat i en rapport som beskriver förutsättningarna för att ta sig med kollektivtrafik, cykel eller gåendes till 21 olika naturområden i länet och förslag på åtgärder för att fler ska ta sig till naturen utan bil.
- Länsstyrelsen i Uppsala län samverkar med Uppsala kommun och Upplandsstiftelsen, och för dialog med cyklister och ryttare, för att uppdatera stigdragningar i det tätortsnära naturreservatet Högstaåsen, där målet är att markera en mountainbikeled, en ridstig och vandringsstigar, som även hänger samman med kommunens leder utanför reservatet.

- Länsstyrelsen i Norrbottens län har genomfört kommunikationsinsatser kopplat till Friluftslivets år med syfte att öka allmänhetens intresse för naturen, att bidra till ett hållbart nyttjande av naturen samt att ge betydelsen av natur och friluftsliv ett ökat genomslag i samhällsdebatten. Viktiga målgrupper har varit ovana friluftsutövare, medborgare med utländsk bakgrund, kommunala tjänstemän och beslutsfattare, företagare och organisationer.
- Länsstyrelsen i Gävleborgs län initierade ett samverkansprojekt med de fyra kommunerna i Gästrikland och region Gävleborg för att främja naturturismen i skyddad natur. Syftet med projektet var att bland turistföretagen öka kunskapen om skyddade områden och intresset för att bedriva högkvalitativa naturupplevelser inom skyddad natur.
- Västkuststiftelsen delar årligen ut ett pris för utmärkt friluftsdesign i samarbete med Chalmers arkitektutbildning. Två studenter utnämns till vinnare för sin design av ett vindskydd eller liknande friluftsanordning. Ambitionen är att kontinuerligt bygga de prisvinnande förslagen.

I samverkan med förvaltningsorganisationerna tillhandahåller Naturvårdsverket öppna geodata om friluftslivsanordningar och leder i de statligt skyddade områdena (nationalparker och statligt bildade naturreservat och naturvårdsområden). Informationen publiceras av förvaltningsorganisationerna, företrädesvis länsstyrelserna. Ett kontinuerligt arbete pågår i syfte att kvalitetssäkra, komplettera och anpassa informationen efter besökarnas behov. Arbetet bidrar till att göra naturen tillgänglig genom att externa aktörer, och länsstyrelserna själva, kan presentera informationen i kartapplikationer. Lite drygt hälften av de skyddade områdena finns publicerade som öppna data i början av 2022. I tabell 51 visas hur stor andel av de skyddade områdena som finns publicerade för respektive län. Det varierar mellan länen hur många områden som publicerats. För Kalmar, Östergötlands och Värmlands län är öppna data mer eller mindre komplett och ytterligare flera län har publicerat merparten av sina områden. En del län, exempelvis Stockholm och Norrbotten, har istället prioriterat andra informationskanaler och har därför inga eller ett fåtal områden publicerade som öppna data.

Länsstyrelsen i Västra Götalands län är ett av länen som under året aktivt arbetat med att göra fler anordningar tillgängliga i öppna data, och som kommer att intensivt kompletteringsarbetet under 2022.

Utmaningar som uppstår kopplat till det höga besöksstrycket är bland annat olovlig eldning och camping samt nedskräpning. Från en del områden kommer dock rapporter om att problemen med nedskräpning minskat från 2020 till 2021, trots de fortsatt höga besöksantalen. Detta beror, enligt förvaltarna, troligtvis på uppmärksamhet i media och olika informationsinsatser.

Granbarkborreangrepp är en annan utmaning som blivit särskilt aktuell i många län de senaste åren. Många insatser görs för att upprätthålla framkomlighet och säkerhet i områden med många döda granar, det kan handla om att fälla riskträd och att hitta nya sträckningar för vandringsleder.

Det långsiktiga arbetet med att göra den skyddade naturen tillgänglig kommer många besökare till nytta och länsstyrelserna anger att det behövs stabila anslagsnivåer för att kunna upprätthålla den höga ambitionsnivån. Förvaltningsorganisationerna rapporterar om flera utmaningar kopplat till fluktuationer i anslagsnivåerna.

Det tar tid att skala upp verksamheten och de har därför haft svårt att omsätta 2021 års höga anslagsnivåer. Särskilda utmaningar ligger i att hitta entreprenörer när efterfrågan på dessa är stor och att det ofta blir svåra utdragna processer med tillstånd och dispenser. Den rådande pandemin har dessutom medfört komponentbrist och transportproblem och gjort att personella resurser inom förvaltningen prioriterats till andra uppdrag.

Tabell 51. Andel statligt skyddade områden som det finns information för i öppna data.

Län	Antal områden att publicera	Antal publicerade områden	Andel publicerade områden
Stockholms län	263	1	0 %
Uppsala län	172	123	72 %
Södermanlands län	161	107	66 %
Östergötlands län	277	275	99 %
Jönköpings län	152	140	92 %
Kronobergs län	134	103	77 %
Kalmar län	203	202	100 %
Gotlands län	153	115	75 %
Blekinge län	115	63	55 %
Skåne län	298	237	80 %
Hallands län	195	127	65 %
Västra Götalands län	487	197	40 %
Värmlands län	209	205	98 %
Örebro län	252	183	73 %
Västmanlands län	121	112	93 %
Dalarnas län	319	163	51 %
Gävleborgs län	234	219	94 %
Västernorrlands län	209	192	92 %
Jämtlands län	230	56	24 %
Västerbottens län	393	61	16 %
Norrbottens län	443	28	6 %
Total	5 020	2 909	58 %

Källa: Skötseldos-rapport 2022-02-15.

6.3.1 Friluftslivsarbete i nationalparker

Besöksantalen i Sveriges 30 nationalparker har totalt sett minskat med 3,7 % jämfört med 2020 men ligger fortsatt på en hög nivå med drygt 3 miljoner besök totalt, se tabell 52. Även hemsidan www.sverigesnationalparker.se har haft många besökare under 2021, det har skett en mycket liten minskning (0,5 %) från rekordåret 2020. Instagram-kontot *Sveriges nationalparker* hade vid årets slut nästan 68 000 följare och inläggen under året har fått över 700 000 interaktioner, varav nära 6 000 kommentarer.

Turbåten till Gotska Sandön var, precis som föregående år, inställd vilket medförde ett betydligt lägre besökarantal än vad som annars är normalt, även i jämförelse med 2020 var besökssiffran något lägre. Nationalparkerna Söderåsen, Kosterhavet, Dalby Söderskog och Ängsö är andra exempel där antalet besökare minskat jämfört med föregående år medan besöksantalet i bland andra Norra Kvill, Sarek, Hamra och Tivedens nationalparker ökat i jämförelse med 2020.

Tabell 52. Antal besök i Sveriges nationalparker och på www.sverigesnationalparker.se 2019–2021.

	2019	2020	2021
Besök i nationalparkerna	2,78 miljoner	3,13 miljoner	3,01 miljoner
Besök på sverigesnationalparker.se	1,08 miljoner	1,70 miljoner	1,70 miljoner

Källa: Nationalparksförvaltarna och besöksstatistik från hemsidan sverigesnationalparker.se.

Som en del i förvaltningen av Sveriges nationalparker pågår införandet av den visuella identiteten som genom ett gemensamt designkoncept syftar till att lyfta fram och förtydliga Sveriges nationalparker som varumärke, idé och attraktion. Under 2021 har nya entréer till Tresticklans, Blå jungfruns och Norra Kvills nationalparker färdigställt.

Samarbetet med aktörer och företag som har aktiviteter för besökare i eller i direkt anslutning till en nationalpark fortgår, bland annat i följande nationalparker:

- Vid Åsnens nationalpark hölls en aktörsutbildning under 2021 i samarbete med Naturvårdsverket och SLU Centrum för naturvägledning i syfte att utbilda fler samarbetspartners. Nu har Åsnens nationalpark 12 samarbetspartners.
- Kosterhavets nationalpark har idag 6 aktörer som genomfört löpande utbildning/dialog och fler kommer att få avtal i början av 2022. Aktörer med avtal är ambassadörer för Kosterhavets nationalpark och blir en förlängning av att leva upp till det syfte Kosterhavets nationalpark har.
- Även Fulufjällets nationalpark ser stora möjligheter till goda samarbeten med företagare runt fjället, för att kunna erbjuda besökare bra upplevelser. Totalt har 17 företag avtal med Fulufjällets nationalpark att nyttja logotypen och 27 personer har utbildats sedan maj 2018. Under 2021 tillkom två nya företag.
- Söderåsens nationalpark har sedan flera år samarbete med ett tiotal aktörer som genomgått utbildning för att använda samarbetslogotypen, ett arbete som fortsatt under 2021.

Även andra samarbeten är av stor vikt för förvaltningen av nationalparkerna. Länsstyrelsen i Kronobergs län samarbetar med Växjö, Tingsryds och Älmhults kommuner inom Åsnentillsynen kring informationsinsatser, tillsyn och tillgängliggörande. Förvaltningen i Store Mosse nationalpark har ett gott samarbete med volontärer, praktikanter och lokal arbetskraft från ett socialt företag. Samverkan har exempelvis bidragit till byggnation av flera nya bänkbord och reparation av leder.

Pandemin hade påverkan på aktiviteterna i nationalparkerna men mycket kunde genomföras, exempelvis:

- Nationalparken Blå jungfrun kunde bemanna som vanligt med guider dagligen från midsommar till mitten av augusti.
- I Åsnens nationalpark genomfördes guidade turer och aktiviteter för barn dels under sommaren, dels under höstlovet.
- I Färnebofjärdens nationalpark genomfördes 28 arrangemang varav 13 var helt digitala. I Hamra nationalpark genomfördes 5 olika aktiviteter. Tillsamman har mer än 3 000 personer deltagit fysiskt på plats i nationalparkerna på dessa arrangemang.

6.4 LONA – friluftslivsprojekt

Under 2021 anordnade Naturvårdsverket tillsammans med SLU Centrum för naturvägledning två halvdagarsseminarier med workshops. Eftersom det var Friluftslivets år 2021 så låg dagarnas fokus på friluftsliv och naturvägledning och skulle vara inspiration till att kommuner söker LONA-bidrag. Dokumentation och inspelningar av föreläsningarna går att hitta på SLU:s Youtube-kanal: Dokumentation: Inspirationsdagar inför LONA-ansökan | Externwebben (slu.se)

Inom ordinarie LONA har under perioden (2019–2021) en mängd olika anläggningar för det rörliga friluftslivet anlagts. Det kan handla om fågeltorn/plattformer, rast- och grillplatser, leder, broar, spänger och stängselövergångar vilket underlättar för allmänheten att komma ut och ta del av naturen.

De senaste åren (2019–2021) har ungefär hälften av LONA-projekten koppling till friluftsliv. Om man tittar på åtgärdsnivå är det fler åtgärder kopplat till naturvård men ett projekt kan byggas upp av flera olika åtgärder. Åtgärderna i de beviljade projekten syftar många gånger till att stärka kommunernas friluftslivsarbete. År 2019–2021 beviljades inom ordinarie LONA bidrag till totalt 1 079 åtgärder med inriktning på människa och friluftsliv, resterande hade natur- och kulturvärde. De fyra vanligaste friluftsmålen som åtgärderna syftar till är Tillgänglig natur för alla, Attraktiv tätortsnära natur, Tillgång till natur för friluftsliv samt Friluftsliv för god folkhälsa. De beviljade projekten omfattar en mängd diversifierade åtgärder som underlättar utövandet av friluftsliv och får ut fler människor i naturen. Åtgärderna kan handla om att anlägga stigar/leder för vandring, kanot eller cykel, underlätta framkomligheten för rullstol och barnvagn, anlägga broar och bryggor, röja vegetation, uppföra vindskydd, bänkar och dass.

Åtgärderna handlar också mycket om att höja kunskapen om friluftsliv och områden genom vägvisning, informationssatsningar så som guidningar och informationsmaterial, inventeringar, framtagande av olika digitala verktyg som kan användas i fält och mycket mer. Många naturskolor har beviljats stöd för att undervisa om naturen och allemansrätten. Ovanstående, ofta väldigt konkreta, åtgärder är en mycket viktig del i att underlätta möjligheten till ett aktivt friluftsliv och ökad folkhälsa. Att erbjuda en mångfald av områden med varierande tillgänglighetsnivå skapar goda förutsättningar för var och en att få tillgång till naturupplevelser och att utöva friluftsliv. Under perioden 2019–2021 har LONA bland annat bidragit till framtagande av över 60 frilufts-, grönstruktur-, skötsel- och fiskevårdsplaner. Dessa planer är en viktig del i det strategiska och långsiktiga arbetet med att säkerställa allmänhetens möjligheter till ett rikt friluftsliv och kommunernas framtida arbete med områdena.

7 Tema fastighetsförvaltning

Inom området fastighetsförvaltning finansieras Naturvårdsverkets fastigheter och dess byggnader och anläggningar. Skötsel av fastigheter som Naturvårdsverket inte äger bokförs däremot under Skötsel av skyddade områden, och skötsel av naturumbyggnader som Naturvårdsverket inte äger (naturum Blekinge, Färnebofjärden, Getterön, Gotland, Vindelfjällen Ammarnäs och Vindelfjällen Hemavan) bokförs under naturumverksamhet.

Tabell 53. Användning av 1:3-medel inom Tema fastighetsförvaltning, 2019–2021, ap 2 (tkr).

Sakanslagsområde	Total förbrukning 2019 (tkr)	Total förbrukning 2020 (tkr)	Total förbrukning 2021 (tkr)
Tema fastighetsförvaltning, anslagspost 2			
Fastighetsförvaltning	47 438	66 326	99 313
Investeringar för byggnader och anläggningar	13 200	15 147	28 287
Summa	60 638	81 473	127 600

Källa: Del av tabell 18. Länsstyrelsernas förbrukning av 1:3-medel samt övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok.

7.1 Fastighetsförvaltning

Naturvårdsverkets fastighetsförvaltning styrs av förordning (1993:527) om förvaltning av statliga fastigheter. Fastighetsbeståndet ligger i huvudsak i skyddade områden med höga naturvärden såsom nationalparker och naturreservat. På fastigheterna finns ett stort antal byggnader och anläggningar, varav de flesta fyller en stödande funktion för det skyddade området. Inom beståndet finns bland annat naturum, entréer, parkeringar, broar och ligghallar för betande djur. Sju av objekten utgör statliga byggnadsminnen.

Fastighetsförvaltningen omfattar ekonomisk, juridisk samt teknisk förvaltning och utförs till stora delar på regional nivå genom uppdragsavtal med uppdragstagare: länsstyrelserna, Laponiatjuottjudus och Stiftelsen Tyrestaskogen. Avtalen benämns ”uppdrag om viss fastighetsförvaltning” och under 2021 betalades cirka 23 miljoner kronor i ersättningar för arbetet. Exempel på arbetsuppgifter som ingår i uppdragen är löpande hantering av in- och utbetalningar i samband med drift och underhåll av byggnader och anläggningar, arrenden, hyror och nyttjanderätter, vägunderhåll och avgifter till samfällighetsföreningar.

Den juridiska förvaltningen avser tecknande av arrendeavtal och andra nyttjanderätter (ingår ej i avtalet med Laponiatjuottjudus). Den tekniska förvaltningen innebär att uppdragstagaren ansvarar för att drift och underhåll av byggnader och anläggningar fungerar på kort och lång sikt. Naturvårdsverket har tillsammans med sina uppdragstagare arbetat utifrån miljöledningsförordningen (2009:907) och det miljöcertifikat ISO 14001 som Naturvårdsverket har för att skapa goda förutsättningar och ett förbättringsarbete gällande den direkta miljöpåverkan såsom energiförbrukning. Naturvårdsverket har under året fastställt en ny miljöutredning för Naturvårdsverkets fastigheter och byggnader.

På några av Naturvårdsverkets fastigheter finns det förorenade områden. Naturvårdsverket har genomfört ansvarsbedömningar och MIFO¹⁸ fas 1-inventeringar av förorenade områden på fastigheter som ägs av myndigheten. Naturvårdsverket har totalt 10 förorenade områden som identifierats i riskklass 1–3 enligt den ansvarsbedömning som utförts. Naturvårdsverket har upphandlat konsultstöd för att under 2022 genomföra undersökningar och utredningar av områdena.

Under år 2021 fördelades 63,5 miljoner kronor till kostnader för byggnadsförvaltning i form av fastighetsschablonen. Fastighetsschablonen ska täcka uppdrags- tagarnas kostnader för driftmedia (värme, el- och vattenförbrukning), renhållning, reparationer, underhåll, inköp av tjänster som serviceavtal med mera.

7.2 Investeringar för byggnader och anläggningar

Naturvårdsverket har förbrukat cirka 29 miljoner kronor för investeringar i form av ny-, om- eller tillbyggnationer under år 2021. Naturvårdsverkets genomförda investeringsprojekt har beslutats utifrån urvalskriterier till exempel att förbättra byggnader och anläggningars miljöprestanda, att förbättra och öka antalet tillgängliga besökaranläggningar i våra nationalparker och naturreservat, att förbättra och säkerställa förvaltarnas arbetsmiljö. Exempel på investeringsprojekt som genomfördes var nytt utsiktstorn i naturum Dalarna, ny entré i Tresticklans nationalpark med ny parkering, utedass, sopsorteringskärl, tillgänglig led samt vindskydd med naturvägledning och nytt minireningsverk på ön Lacka i Södermanland.

¹⁸ Inventering av potentiellt förorenade områden utförs enligt en metodik för inventering (MIFO).

8 Tema kunskapsstöd och uppföljning

I detta kapitel redovisas insatser som gjorts med hjälp av 1:3-anslaget som bidragit till kunskapsuppbyggnad i vid bemärkelse. Tabellen nedan visar de olika verksamheternas förbrukning, och är ett utsnitt från tabell 18.

Tabell 54. Användning av 1:3-medel inom Tema kunskapsstöd och uppföljning 2019–2021, ap 2 (tkr).

Tema kunskapsstöd och uppföljning, ap 2	2019	2020	2021
Grön infrastruktur med mera	29 148	18 098	26 235
Genetiska resurser och traditionell kunskap	0	2 423	4 089
Inventeringar och kunskapsstöd	35 925	44 802	51 609
Övrigt	8 411	12 228	28 353
Summa	73 484	77 551	110 286
Varav biosfärområden*	3 600	3 482	3 984

Källa: Del av tabell 18. Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter samt övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok.

* Läs mer under avsnitt 10.3.

8.1 Grön infrastruktur med mera

8.1.1 Kunskapsunderlag för grön infrastruktur och ekosystemtjänster

Naturvårdsverket är Sveriges nod för arbetet med den internationella mellanstatliga plattformen för biologisk mångfald och ekosystemtjänster (IPBES) och ansvarar för kontakten med dess sekretariat, deltar på möten samt kommenterar och sprider IPBES-rapporter till en vidare krets nationellt. Naturvårdsverket bidrar i detta med möjligheten för svenska experter att arbeta i olika arbetsgrupper. Naturvårdsverket organiserade den årliga öppna IPBES-konferensen digitalt den 20 oktober 2021, detta år med fokus på biologisk mångfald och människans välbefinnande. 249 personer följde konferensen i realtid och över 900 visningar registrerades i efterhand.

På uppdrag av Naturvårdsverket har Stockholms universitet under 2021 levererat en rapport om undersökning av genetisk variation hos älg. Undersökningen ger underlag till myndighetens fortsatta arbete med att utveckla kunskaper om och kunna följa genetisk mångfald till stöd för förvaltningen av älg. Naturvårdsverket har under året även startat upp tre nya pilotprojekt som ska undersöka genetisk variation samt utveckla metoder för övervakning av skogshare, fjäll- och dalripa samt mnemosyne- och apollofjäril. Utförare för projekten är Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU), Uppsala universitet respektive Stockholms universitet. Undersökningarna kommer att levereras 2022 och bidrar till utvecklingen av viltförvaltning, miljöövervakning av genetisk mångfald, biogeografisk uppföljning samt regeringens satsning på vilda pollinatörer.

Under 2021 har Metria på uppdrag av Naturvårdsverket levererat underlag i form av nya data för åren 2019 och 2020 till kärnindikatorn *Formellt skyddad produktiv skog* i miljökvalitetsmålet *Ett rikt växt- och djurliv*.

Genom 1:3-anslaget har Naturvårdsverket också bidragit med finansiellt stöd till Jordbruksverkets arbete med ängs- och betesmarksinventering. Medfinansieringen har möjliggjort ett förbättringsarbete som bland annat innebär bättre underlag till rapporteringen av bevarandestatus enligt art- och habitatdirektivet.

8.1.2 Pilotprojekt åtgärder för grön infrastruktur

Länsstyrelserna har beviljats bidrag till åtgärder för grön infrastruktur. De beviljade projekten utgörs av samverkansprojekt med minst två aktörer. De har sin grund i de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur och ska bidra till genomförandet av identifierade åtgärder och satsningar för grön infrastruktur. Projekten ska öka samverkan, vara kunskapshöjande och bidra till ett fortsatt långsiktigt arbete lokalt och regionalt samt bidra till ekologisk funktionalitet. Projekten ska samtidigt utgöra goda exempel som visar på hur vi tillsammans kan arbeta för att stärka grön infrastruktur och därmed biologisk mångfald.

15 projekt i 12 län har beviljats medel på totalt cirka 3,7 miljoner kronor. Över hälften av de förbrukade medlen har använts till att genomföra fysiska åtgärder inom nio av projekten. Samverkansprojekten omfattar åtgärder för grön infrastruktur i flera olika naturtyper, såsom bland annat odlingslandskap, skog, vattendrag och våtmarker samt urban miljö.

RESULTAT

Dialog och samverkan med landskapets aktörer är centralt vid genomförandet av åtgärder som beslutats i länens handlingsplaner för grön infrastruktur. Samverkansprojekten har resulterat i flera samarbeten med bland andra markägare, civilsamhälle, företag, skogsbolag, rennäring och kommuner.

Samverkansprojekten fungerar som en förebild för andra som vill göra liknande insatser. Information om de genomförda åtgärderna har spridits genom bland annat träffar ute i fält, rådgivning till markägare, riktade informationsinsatser, föredrag och informationsskyltar. Många åtgärder har även ökat landskapets värde för rekreation, samt erhållit ett positivt gensvar från allmänheten. Det gäller inte minst de gräsmarksprojekt som resulterat i åtgärder för blommor och pollinerande insekter i offentliga miljöer.

Länsstyrelserna betonar svårigheten att hinna få med sig andra aktörer i projekt som är ettåriga. Pandemin har dessutom inneburit hinder i några län. I de län som hunnit genomföra fysiska åtgärder fanns ofta samarbetet med externa aktörer på plats sedan tidigare. Samtidigt lyfter länsstyrelserna att projekten har breddat deras samverkan med externa aktörer, vilket underlättar det fortsatta naturvårdsarbetet.

En utmaning i många län är att det saknas detaljerade underlag för arbetet med grön infrastruktur, exempelvis inventeringar och kartmaterial. Flera samverkansprojekt har därför tagit fram underlag, vilket har resulterat i förslag på åtgärder för grön infrastruktur. I flera fall kommer dessa att genomföras av externa aktörer efter projekttidens slut. Underlagen är också användbara för fortsatt dialog och samverkan.

Ett exempel på hur samverkansprojekten spridit nya arbetssätt för grön infrastruktur är projektet *Grön infrastruktur på fastighetsnivå*, som bedrivs av Länsstyrelsen i Jönköpings län. I projektet har en enskild markägare genomfört åtgärder för grön infrastruktur på jord- och skogsbruksmark. Åtgärderna har tagits fram utifrån deras effekt på landskapet och kommer att fungera som ett gott exempel för andra markägare. Hittills har två fältträffar genomförts på fastigheten, något som länsstyrelsen kommer att fortsätta med även efter projektets slut.

8.2 Genetiska resurser och traditionell kunskap

Inom området genetiska resurser och traditionell kunskap har Naturvårdsverket genom 1:3-anslaget fortsatt satsa på kunskapsunderlag som tagits fram av SLU Centrum för biologisk mångfald (CBM). Eftersom CBM har expertkompetens inom flera områden har Naturvårdsverket fått stöd inom fler sakområden, exempelvis för utförandet av regeringsuppdrag kopplat till konventionen om biologisk mångfald (CBD). Naturvårdsverket har även gett bidrag till Sametinget avseende Sametingets nya uppdrag som nationell fokuspunkt för traditionell kunskap enligt CBD.

8.2.1 SLU Centrum för biologisk mångfald – expertstöd KONVENTIONEN OM BIOLOGISK MÅNGFALD

Prioriterat under året har varit Naturvårdsverkets deltagande i arbetet med konventionen om biologisk mångfald (CBD) och *Post-2020 global biodiversity framework*-processen. Arbetet med en ny strategisk plan för perioden 2021–2030 och ett nytt ramverk och målstyrningssystem för CBD har varit i fokus för det globala arbetet för biologisk mångfald även under 2021, då de förberedande mötena SBSTTA24, SBI3 liksom det tredje och avslutande mötet i den särskilda arbetsgruppen OEWG kunde inledas i virtuellt format. Arbetet som ska leda fram till att det nya ramverket beslutas på kommande partsmöte, COP 15 i Kina, har försenats men förberedelserna har trots detta pågått i stor omfattning. CBM har under året på uppdrag av Naturvårdsverket deltagit i en expertfunktion och företrätt Sverige i de svenska delegationerna till CBD, samt under OEWG3 även tagit rollen som huvudförhandlare för EU.

CBM har på uppdrag av Naturvårdsverket bidragit med expertstöd i regeringsuppdraget¹⁹ om CBD genom medverkan i regeringsuppdragets projektgrupp, som genomförde en intressentanalys tillsammans med myndigheter och övriga aktörer. Sammanlagt deltog 40 organisationer. Arbetet resulterade i förslag till åtgärder med syfte att bidra till nationellt genomförande av konventionens nya globala ramverk som ska ersätta de tidigare Aichimålen.

EU ABS-FÖRORDNINGEN

Europaparlamentets och rådets förordning (EU) nr 511/2014 (EU ABS-förordningen) ställer krav på användare av genetiska resurser och traditionell kunskap att visa att resurserna och kunskapen är anskaffade enligt leverantörsländets lagstiftning, bland annat gällande eventuella krav om nyttodelning.

¹⁹ Ärendenummer NV-00198-21

Under 2021 uppdrogs åt CBM att ge stöd i vägledningen om EU ABS-förordningen. Projektets syfte är att informera lärosäten, forskningsfinansiärer med flera om EU ABS-förordningens krav och att hjälpa dem att bygga interna rutiner för efterlevnaden. Under året har projektet gjort en förstudie om målgruppers informationsbehov, vilket har hjälpt i planeringen av informationsmaterialets och utbildningstillfällens innehåll.

Projektet har också börjat bygga nätverk av rådgivare inom lärosäten, vilket har ökat enskilda forskares möjligheter att få anpassad rådgivning om EU ABS-förordningen inom sina egna organisationer. På längre sikt bidrar detta till att EU ABS-förordningens och bakomliggande Nagoya-protokollets målsättning om en rättvis fördelning av den nytta som man får från användningen av genetiska resurser och traditionell kunskap nås.

IPBES

Expertstöd erhöles från CBM i förberedelserna inför och vid förhandlingarna under IPBES 8e digitala plenarmöte 14–24 juni 2021.

CBM har också bidragit med att presentera resultat från IPBES på svenska i egenskap av huvudförfattare till rapporten *Utarmning och restaurering av land-ekosystem – Ett svenskt perspektiv på IPBES-rapporten Land degradation and restoration* som publicerades i januari 2021 (NV rapport 6948). De har även deltagit i samarbetet med antologin *Biologisk mångfald, naturnyttor och ekosystemtjänster – Svenska perspektiv på livsviktiga framtidsfrågor*, där CBM har ansvarat för redigering av texter och layout av boken. Boken togs fram på initiativ av Naturvårdsverkets vetenskapliga råd för biologisk mångfald och ekosystemtjänster.

SKÖTSEL AV KULTURPRÄGLAD NATUR

Under året har CBM bidragit till Riksantikvarieämbetets och Naturvårdsverkets fleråriga samarbetsprojekt *Skötsel av kulturpräglad natur*. Även Skogsstyrelsen deltog i projektet från 2021. Projektet består av kurser i fält i kombination med skrivna handledningar. Målgruppen är i första hand förvaltare av skyddade områden, naturreservat såväl som kulturreservat. Kurserna har hittills i princip alltid varit översökta och förvaltare av naturreservat har varit den klart största gruppen bland deltagare. Just den tvärsektorielle aspekten har varit grundläggande, och givit ytterligare förståelse för hur den historiska markanvändningen har påverkat dagens biologiska mångfald, och även hur denna typ av kunskap kan användas för att bevara natur- och kulturvärden.

CBM är huvudansvariga för att planera och leda kurser, samt att ta fram kunskaps-sammanställningar och vägledningar. 2021 planerades och förbereddes fyra fältkurser; nordlig fodertäkt (exempelvis skötsel av fåbodmarker och skogar, i Härjedalen), skötsel av inägomarker (i Östergötland och Småland), och två kurser om skogsbeten (Roslagen och Gotland). På grund av coronapandemin ställdes samtliga kurser in, men tanken är att de ska genomföras 2022 istället.

En vägledning, *Skötselplanering i skogsbetesmarker*, har färdigställts och publicerats på Riksantikvarieämbetets hemsida. Arbete har också pågått när det gäller motsvarande vägledning om slåtterängar. Kunskaps-sammanställningar när det gäller skogsbetesmarker och inägomarker beräknas bli klara för publicering 2022, liksom en uppdaterad vägledning; *Att använda historia och ekologi som vägledning för skötsel av kulturpräglad natur*.

INVASIVA FRÄMMANDE ARTER

CBM har under året på uppdrag av Naturvårdsverket även tagit fram en litteraturöversikt om hantering av invasiva främmande arter (IAS) i jordmassor, samt utformade ett informationspaket om IAS riktat till kommuner.

8.2.2 Stöd till Sametingets nya uppdrag som fokalpunkt för traditionell kunskap

Naturvårdsverket har gett Sametinget bidrag i enlighet med vad som framkommer i Naturvårdsverkets regleringsbrev för 2021, det vill säga 1 miljon kronor avseende Sametingets nya uppdrag som nationell fokalpunkt för traditionell kunskap enligt konventionen om biologisk mångfald (CBD). Naturvårdsverket har också fört en dialog med Sametinget om det nya uppdraget.

8.3 Inventering och kunskapsstöd

I detta avsnitt beskrivs medelsanvändning till kunskapsuppbyggnad, vissa digitala verktyg och expertstöd i olika sammanhang till nytta för Sveriges åtaganden om samverkan och rapportering till EU och internationellt, efterlevnad av lagstiftning inom naturvårdsområdet, miljömålsuppföljning och åtgärdsarbete, exempelvis rörande skyddade områden och åtgärdsprogram för hotade arter.

Tabell 55. Översikt över insatser 2019–2021 inom inventering och kunskapsstöd (tkr).

Verksamhetsområde	2019	2020	2021	Läs mer i nedanstående avsnitt
Biogeografisk uppföljning*	10 247	12 367	14 810	8.3.1
Fynddatahantering	9 500	13 400	15 330	8.3.2
SLU Artdatabanken kunskapsstöd	8 785	9 150	10 264	8.3.3
Nationella marktäckedata	1 000	1 214	500	8.3.4
NNK, Natura-naturtypskartering	**	2 968	***	8.3.5
Internationell rapportering biologisk mångfald och CAFF	314	300	460	8.3.6
Övrigt	6 079	5 403	10 245	8.4
Summa	35 925	44 802	51 609	

Källa: Naturvårdsverkets huvudbok, utbetalda medel.

* Verksamhetsområdet hanteras även inom SLU Artdatabanken kunskapsstöd.

** Finansierades 2019 med 3 miljoner kronor inom 1:14-anslaget.

*** Finansierades 2021 med 3 miljoner kronor inom 1:14-anslaget.

8.3.1 Biogeografisk uppföljning

Som ett komplement till miljöövervakningen med stöd av 1:2-anslaget, genomförs inventeringar och övervakning inom programmet biogeografisk uppföljning. Syftet är att följa upp arters och naturtypers bevarandestatus och därmed tillgodose kraven på rapportering enligt art- och habitatdirektivet. Rapportering gjordes 2019 och nästa rapportering sker 2025. Resultaten från inventeringarna är även viktiga för uppföljning av miljö kvalitetsmålen och som beslutsunderlag för det långsiktiga bevarandet av naturtyperna och arterna.

Biogeografisk uppföljning bedriver övervakningen i 14 så kallade delsystem för naturtyper och artgrupper: fjäll, gräsmarker, skog, stränder, våtmarker, däggdjur (utan fladdermöss), fladdermöss, fjärilar, grod- och kräldjur, kärlväxter, landsnäckor, mossor och lavar, vedlevande leddjur samt vattenlevande ryggradslösa djur (trollsländor, vattenlevande skalbaggar och blodigel). Under 2021 har övervakning bedrivits inom samtliga delsystem för naturtyper och arter. Trots pandemin kunde de flesta planerade fält- och utvecklingsinsatser genomföras vilket är viktigt för ett ständigt förbättrat kunskapsunderlag. Några fältinsatser fick flyttas till kommande år på grund av pandemirestriktioner och inställda båttransporter. Analyser av eDNA har även försenats då analyslaboratorier har prioriterat covid-19-provtagning.

Viktiga resultat under året var utvecklingen inom terrester habitatuppföljning (THUF) där havsstrandinventeringen har justerats för att få bättre data för havsstrandängar och kustdyner samt för att harmonisera arbetet med NILS, nationell inventering av landskapet i Sverige. Intressanta fynd för arter var bland annat två nya lokaler samt en nyetablering av den mycket sällsynta vedtrådmossan. Arten finns endast vid ett fåtal lokaler i Sverige, som sannolikt även utgör en stor del av den kända förekomsten i världen. Fynden är därför glädjande då arten är akut hotad och har minskat under de senaste åren.

Utförare för biogeografisk uppföljning inom delsystemen år 2021 var: SLU Artdatabanken, SLU skoglig resurshushållning, SLU institutionen för ekologi, Lunds universitet, Stockholms universitet och Naturhistoriska riksmuseet, samt länsstyrelserna i Jönköpings, Norrbottens, Skåne, Uppsala och Östergötlands län.

8.3.2 Fynddatahantering

BIDRAG FÖR FYNDDATAHANTERING

SLU Artdatabanken beviljades totalt 10 miljoner kronor i bidrag till fynddatahantering, Artportalens drift och förvaltning (inklusive andra linjens support till verksamheten) och arbetet med Rödlistan.

Under 2021 rapporterades knappt 7 miljoner artfynd vilket är marginellt mindre än 2020. Av dessa rörde 9 805 fynd observationer av arter på EU:s förteckning över invasiva främmande arter av unionsbetydelse.

UTVECKLINGSUPPDRAG

Utöver ovan beskrivna bidrag har SLU Artdatabanken också fått flera utvecklingsuppdrag.

I arbetet med informationshantering för invasiva främmande arter (IAS) har en metodkatalog utvecklats och driftsatts. Metodkatalogen är en mobilanpassad webbapplikation som skall användas för att söka och läsa om bekämpningsmetoder samt för att ladda ner sammanställningar av bekämpningsmetoder.

Syftet är att vägleda utförare i val av lämplig bekämpningsmetod. Målgruppen är främst handläggare och utförare som arbetar med IAS-åtgärder på till exempel länsstyrelser, andra myndigheter, kommuner, samt kontrakterade utförare.

SLU Artdatabanken har också fortsatt utvecklingen av funktioner och stöd för validering och rimlighetsbedömning. Förutom effektivt stöd för expertvalidering ska funktion och arkitektur på sikt även möjliggöra kvalitetssäkring genom AI, kollektiv granskning och andra typer av validering och rimlighetsbedömningar.

Uppdraget omfattar bland annat utveckling av funktionalitet för att hantera validering av artobservationer oavsett inrapporteringskanal och ny funktionalitet för fördelning av "valideringsärenden" till validerare. I arbetet med valideringsfunktionaliteten prioriteras behoven kring invasiva främmande arter. Arbetet fortsätter under 2022 då de första delarna också driftsätts.

Möjligheterna att använda SLU Artdatabankens tjänster och system från mobil utrustning har under året förbättrats. Det mobila rapporteringsformuläret har kompletterats utifrån användarnas önskemål att kunna registrera och uppdatera fynduppgifter i fält. Kvaliteten på inrapporterade data ökar också genom att noggrannheten i positionsangivelsen ökar när det är möjligt att använda den mobila enhetens GPS-position.

En rapporteringsapplikation för skyddsvärda arter (i första hand art- och habitatdirektivets arter samt arter som omfattas av ÅGP) där Naturvårdsverket har behov av att få in mer data har utvecklats. Tidigare har data samlats in med hjälp av kampanjer där e-post och andra mer eller mindre manuella insamlingsmetoder används. Rapporteringsapplikationen minskar det manuella arbetet på Naturvårdsverket och gör det enklare för rapportörerna att rapportera än Artportalens ordinarie rapporteringsgränssnitt. Funktionaliteten bygger på den lösning som togs fram för inrapportering av invasiva främmande arter.

Arbetet med att integrera *Svensk kulturväxtdata* (SKUD) i Dyntaxa har slutförts genom att funktioner för att editera kulturväxtinformationen implementerats.

Slutligen har Naturvårdsverket givit SLU Artdatabanken bidrag för att vidareutveckla Artdatabankens APIer för artinformation (till exempel artfynd och fakta om arter) till förmån för behov och verksamheter hos statliga myndigheter, länsstyrelser, kommuner eller andra som arbetar på uppdrag av myndigheterna.

8.3.3 SLU Artdatabanken – kunskapsstöd

SLU Artdatabanken har under året genomfört uppdrag för flera verksamhetsområden på Naturvårdsverket.

STÖD INFÖR KOMMANDE RAPPORTERING ENLIGT ART- OCH HABITATDIREKTIVET

I uppdraget till SLU Artdatabanken har det ingått utvecklingsarbete inför kommande rapportering år 2025 enligt art- och habitatdirektivet, samt fågeldirektivet. Kommissionen har under året, i dialog med medlemsländerna och experter på EU-nivå (EEA, ETC-BD, DG ENV), sett över rapporteringsformaten för den kommande rapporteringsperioden 2019–2024 för båda direktiven. De uppdateringar som diskuterats gäller bland annat upplösning på utbredningskartor, rapportering av trender och referensvärden samt hot och påverkan. Förslagen förväntas kunna antas under 2022, i EU:s Habitatkommitté för art- och habitatdirektivet och i ORNIS-kommittén för fågeldirektivet. De förändringar som föreslås i rapporteringsformaten ligger redan inom det utvecklingsarbete som bedrivs inför kommande rapporteringar, exempelvis förbättring av underlag och analys av trender och referensvärden. SLU Artdatabanken har levererat kunskapsstöd gällande tekniska frågor om de föreslagna förändringarna samt kunskapsunderlag för rapportering om referensvärden.

En bristanalys och översyn efter Sveriges senaste rapporteringar 2019 visar att den information som tas fram i dagens miljöövervaknings- och uppföljningssystem endast är tillräcklig för de allra vanligaste naturtyperna och arterna. Utveckling

sker därför inom biogeografisk uppföljning, den verksamhet som kompletterar övrig miljöövervakning med underlag till rapporteringar enligt naturvårdsdirektiven och miljömålsuppföljningen (se vidare 8.3.1 Biogeografisk uppföljning ovan). Utvecklingen sker i nära samarbete med övrig miljöövervakning. Under året levererade SLU Artdatabanken statistiska analyser för utveckling av miljöövervakningen för arterna i art- och habitatdirektivet. Leveranser innehöll även förslag till utvärdering och analyser för bedömning av kvalitet, tröskelvärden och bevarandetillstånd i naturtyper. Här ingick även en omvärldsanalys med fokus på EU:s medlemsländer.

SLU Artdatabanken har även bidragit med kunskapsstöd för att identifiera förbättringar i datahanteringskedjor och tillgängliggörande av kunskap från biogeografisk uppföljning och rapportering för direktiven.

CBD-INDIKATOR FÖR GENETISK MÅNGFALD

Konventionen om biologisk mångfald (CBD) omfattar tre nivåer; ekosystem, arter och genetisk variation inom arter. I det nya globala ramverket för biologisk mångfald väntas ett kommande beslut om att införa uppföljningsbara mål och indikatorer för genetisk variation. För att möjliggöra och underbygga detta kommande beslut har SLU Artdatabanken på uppdrag av Naturvårdsverket genomfört ett innovativt projekt med syfte att sammanställa, analysera och vidareanvända data från det nationella rödlistningsarbetet som underlag för en föreslagen indikator för genetisk mångfald. Arbetet har genomförts i tät kontakt med ledande experter inom forskningsfältet genetik och biologisk mångfald. Uppdraget har avkastat värdefulla resultat som har sammanställts och vidareförädlats i en artikel som kommer att överlämnas för publicering i vetenskaplig tidskrift tidigt under 2022.

INVASIVA FRÄMMANDE ARTER

Uppdrag till SLU Artdatabanken om invasiva främmande arter har under 2021 omfattat såväl löpande verksamhet (validering, rådgivning) som expertstöd vad gäller EU:s riskbedömningar. Intresse från media och olika branscher, särskilt trädgårdsnäringsen, är fortsatt stort. Ansvarsfördelningen mellan Naturvårdsverket och SLU Artdatabanken i arbetet med invasiva främmande arter har under året även blivit tydligare.

STÖD I ARBETET MED BEVARANDE AV ARTER OCH NATURTYPER

Naturvårdsverket har uppdragit åt SLU Artdatabanken att fortsatt bidra till arbetet med vidareutveckling av den prioriterade åtgärdsplanen för Natura 2000 år 2021–2027 (PAF), bland annat genom underlag, bedömningar av skötselbehov samt sakgranskning.

SLU Artdatabanken har även under året tagit fram en struktur för den kommande uppdateringen av vägledningarna för Natura 2000-naturtyper. Inom vägledningsarbetet har de även genomfört två kalibreringsträffar med länsstyrelserna gällande flera naturtyper. Utvärderingen av dessa träffar visar att de är mycket värdefulla för länsstyrelsernas arbete och samtliga länsstyrelser som deltog har önskat nya träffar under 2022.

Den av EU-kommissionen påtalade kunskapsbristen gällande inlandssandmarker i boreal region har åtgärdats genom en nationell kartering utförd i SLU Artdatabankens regi. Karteringen kan även användas för att avhjälpa bristen på utpekade Natura 2000-områden samt prioritera insatser för att förbättra statusen för associerade arter.

Inom uppföljning av skyddade områden bidrog SLU Artdatabanken med löpande stöd till verksamheten.

SLU Artdatabanken har också deltagit vid möten inom projektet *En nationell strategi för natur- och kulturvårdande skötsel av skogar som förvaltas med naturvårdsmål*.

SKOGLIGA KONSEKVENSANALYSER 2022

I dialog med Naturvårdsverket föreslog SLU Artdatabanken att Skogsstyrelsens projektgrupp för Skogliga konsekvensanalyser 2022 skulle ta in synpunkter från naturvårdsbiologiska forskare. Detta resulterade i ett möte, vilket ledde vidare till en revision av delar av projektplanen.

BARENTSRÅDET

Inom Barentssamarbetet har informationsmaterial om de 50 mest problematiska invasiva främmande arterna (IAS) i regionen tagits fram. Informationen kommer att höja medvetandegraden om IAS och kan bidra till att samarbetet över gränserna underlättas och på sikt till minskad spridning av arterna.

ARKTISKA RÅDET

SLU Artdatabanken har också haft uppdrag om att ge Naturvårdsverket expertstöd i det internationella arbetet inom Arktiska rådet, avseende uppgifter inom arbetsgruppen om bevarande av biologisk mångfald (CAFF), däribland att inom expertgruppen för sötvatten ta fram en vetenskaplig rapport över ekologiska förändringar i arktiska sjöar.

8.3.4 Nationella marktäckedata

Nationella marktäckedata (NMD) är en satellitbaserad vegetations- och marktäckekartering av Sverige som har stor betydelse för bland annat kartering av ekosystemtjänster och det fortsatta arbetet med grön infrastruktur. Produktionen av NMD slutfördes 2019 och det finns rikstäckande produkter tillgängliga som öppna data. NMD har snabbt blivit ett uppskattat och välanvänt underlag hos flera organisationer. Användningsområdena är väldigt många till exempel analyser för grön infrastruktur, spridningsmodeller för arter, regional planering, rapportering, uppföljning och olika typer av riskanalyser. Exempel på användning inom olika verksamhetsområden finns samlade på Naturvårdsverkets hemsida.²⁰

Inom Naturvårdsverket har NMD under 2021 använts som underlag för de statistiska meddelandena *Skyddad natur*²¹ och *Formellt skyddad skogsmark, frivilliga avsättningar, hänsynsytor och improduktiv skogsmark*.²²

För att vidareutveckla NMD och etablera en långsiktig förvaltning arbetar Naturvårdsverket tillsammans med åtta andra myndigheter från 2020 till och med januari 2022 i projektet *Agenda för landskapet*, där Vinnova står för 50 % av finansieringen. De samverkande myndigheterna är överens om att fortsätta samarbetet och arbeta vidare med målet att Naturvårdsverket får ett formellt ansvar för NMD och att NMD etableras

²⁰ <https://www.naturvardsverket.se/verktyg-och-tjanster/kartor-och-karttjanster/nationella-marktackedata/exempel-pa-anvandning/>

²¹ Sveriges officiella statistik. SCB, Skyddad natur 2020-12-31 MI 41 2020A01

²² Sveriges officiella statistik. SCB, Formellt skyddad skogsmark, frivilliga avsättningar, hänsynsytor samt improduktiv skogsmark 2020 MI 41 2020A02

som nationella grunddata enligt det ramverk²³ som definieras av Myndigheten för digital förvaltning. Myndigheterna är också överens om att arbeta vidare för genomförandet av en nationell uppdatering av NMD med basåret 2023.

Tabell 56. Medel från 1:3-anslaget till Agenda för landskapet, 2019–2021 (tkr).

Agenda för landskapet	2019	2020	2021
Finansiering från 1:3-anslaget	1 000*	335**	500

* Under 2019 stod Naturvårdsverket för totalt 4,218 mnkr varav 1 mnkr från 1:3-anslaget, 1,45 mnkr från 1:2-anslaget och 1,768 mnkr från 1:14-anslaget.

** Under 2020 stod Naturvårdsverket för totalt 1 mnkr till projektet *Agenda för landskapet* varav 335 tkr från 1:3-anslaget, 335 tkr från 1:2-anslaget och 335 tkr från 1:14-anslaget.

8.3.5 NNK – Natura-naturtypskartering

Alla nya naturreservatsförslag, och även vissa redan bildade reservat, har karterats inom Natura-naturtypskarteringen (NNK-karteringen). Det rör sig om en grundkartering som görs genom analyser av olika underlag, bland annat satellitdata, flygbildstolkning, historiska kartor, geologiska data och artförekomster. Denna grundkartering görs sedan tillgänglig för länsstyrelserna som ges möjlighet att justera avgränsningar och naturtypsklassningar enligt deras kunskaper. Länsstyrelserna kompletterar ofta denna kartering efter fältbesök. Förutom den löpande grundkarteringen har det under 2021 till exempel gjorts specialkarteringar för sväm-naturtyper i nedre Dalälven och i Bästeträskområdet på Gotland.

8.3.6 Arktiska rådets arbetsgrupp för biologisk mångfald, CAFF

Inom Arktiska rådets arbetsgrupp för biologisk mångfald (CAFF) har Naturvårdsverket gett bidrag till det våtmarksprojekt som Sverige driver som en del i den globala klimatanpassningen, med fokus på samverkan mellan de arktiska staterna med avseende på nationella åtaganden. Projektet förväntas leda till en bredare förståelse för våtmarkers funktioner och nyttor och att staterna ska vidta nödvändiga åtgärder gällande restaurering, skydd och skötsel av arktiska våtmarker. Naturvårdsverket har även gett bidrag till det cirkumpolära övervakningsprogrammet *Circumpolar Biodiversity Monitoring Programme* (CBMP), ett nätverk av forskare, myndigheter med flera för att harmonisera arbetet med miljöövervakning avseende naturen i Arktis.

Sverige var genom Naturvårdsverket ordförande i CAFF under perioden 2019–2021.

8.3.7 Konventionen för biologisk mångfald, CBD

Under året har Naturvårdsverket gett bidrag till det globala ungdomsnätverket *Global Youth Biodiversity Network* som är aktiva i förhandlingsarbetet inom konventionen för biologisk mångfald (CBD). Naturvårdsverket har tidigare lämnat bidrag till organisationen för produktion och publicering av en uppdaterad upplaga

²³ https://www.digg.se/utveckling-av-digital-forvaltning/digital-infrastruktur/nationella-grunddata#nationellt_ramverk_for_grunddata5626

av deras lärobok *CBD in a Nutshell*. Det nya bidraget under 2021 avsåg översättning och publicering av volymen till flera FN-språk som ökar möjligheter för fler att få kännedom om och verktyg för arbetet med CBD.

Bidrag har även beviljats CBD-sekretariatet för att framställa en metodrapport om tillämpning av beslutskriterier för åtgärder mot invasiva främmande arter. Arbetet blir av direkt nytta både globalt och nationellt genom att ge beslutsstöd för vilken hantering (utrotning, begränsning av spridning med mera) som är mest effektiv för olika främmande arter. Utvecklingen är ett led i en pågående konventionsprocess som syftar till att förstärka och samordna parternas förebyggande- och åtgärdsarbete.

8.3.8 Bernkonventionen

Bernkonventionen är beroende av frivilliga bidrag för att genomföra sina båda arbetsprogram om invasiva främmande arter och klimat och biologisk mångfald som är av särskilt värde för Sverige. Det tillfälliga bidrag som Naturvårdsverket har kunnat stödja konventionen med under 2021 har varit en del av en samlad finansiering som har hjälpt till att genomföra de båda arbetsprogrammen.

8.4 Övrigt

8.4.1 Åtgärder mot översvämningsmygg

För att möjliggöra åtgärder mot översvämningsmygg har 1:3-medel fördelats, dels för bekämpning inom två län, dels för inventering av myggförekomst och kunskapsuppbyggnad kring bekämpningsåtgärder i ett tredje län.

Den högre kostnaden för år 2021 jämfört med åren innan beror till största del på ett extra bidrag om 6,4 mnkr som Länsstyrelsen i Gävleborgs län fått och betalat ut till Nedre Dalälvens Utvecklings AB för inköp av bekämpningsmedel. Då allt det lagerhållna bekämpningsmedlet använts under 2021 bedömdes att behov fanns för inköp av nytt medel i god tid inför säsongen 2022.

Tabell 57. Kostnader för åtgärder mot översvämningsmygg 2019–2021 (tkr).

	2019	2020	2021
Åtgärder mot översvämningsmygg	5 370	3 524	13 304

Källa: Se ärenden för respektive år; 2019: NV-00360-20 sammanställning, Länsstyrelsen i Värmlands län; 2020: NV-00614-20, NV-03975-20, 2021: NV-05200-21, NV-07804-21, Länsstyrelsen i Gävleborgs län; 2020: NV-03916-20, 2021: NV-04672-21, NV-05959-21, NV-07254-21, Länsstyrelsen i Gotlands län; 2021: NV-02365-21.

Länsstyrelsen i Gotlands län har i en inventering i samarbete med Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) visat att förekomsten av de tre myggarter som tidigare orsakat problem på Gotland, vårsvämmygga, ljusblandad kustmygga och mörkblandad kustmygga, finns etablerade på ön. Rapporten kommer att publiceras på Länsstyrelsen i Gotlands läns webbplats. SVA tillhandahöll också en digital utbildning för länsstyrelsen på Gotland och andra inbjudna länsstyrelser.

Länsstyrelsen i Gävleborgs län har redovisat att det i Nedre Dalälven utfördes två bekämpningsinsatser mot översvämningsmyggor mellan maj och augusti 2021. Den första bekämpningen omfattade 5 856 hektar och berodde på en kombination

av vårflood och lokala regn. Den andra bekämpningen utfördes efter påverkan av kraftiga regn och omfattade 643 hektar. Inga ytterligare översvämningar som motiverade bekämpning förekom under år 2021.

Länsstyrelsen i Värmlands län och Forshaga kommun redovisar att resultatet av bekämpningen 2021 blev en framgång och gjorde att invånarna i Forshaga kommun fick en sommar utan stickmyggor. Bekämpningen genomfördes den 1 juni och omfattade 272 hektar.

8.4.2 Projekt IT-utveckling länsstyrelserna

2021 gav Naturvårdsverket med hjälp av 1:3-anslaget ett bidrag på 5 440 000 kronor till länsstyrelserna förvaltningsområde natur för olika utvecklingsinsatser av naturrelaterade digitala verksamhetsstöd.

Bidraget har använts till följande insatser:

FÖRSTUDIE OM DATAFLÖDEN OCH FRAMTAGANDE AV BEVARANDEPLANER FÖR NATURA 2000-OMRÅDEN

Bevarandeplanen för ett Natura 2000-område är en slutprodukt som samlar bevarandemål, prioriteringar, skötselbehov, skyddsbehov med mera. Det finns behov av att enkelt sammanställa bevarandemål, skötselbehov, skyddsbehov etc., något som idag inte kan göras automatiskt. Under året har en förstudierapport, med målet att utveckla verksamhetsstödet för att göra bevarandeplaner, tagits fram. Rapporten lämnar förslag på hur utvecklingen av ett nytt stöd bör genomföras och vilka aktörer som gör vad. Med anledning av förstudierapportens resultat har FO Natur äskat medel under 2022 för fortsatt arbete.

SAMVERKAN OM INFORMATIONSHANTERING KRING VÅTMARKER

Miljödepartementet efterfrågar från länsstyrelserna årligen en samlad bild av areal och antal restaurerade eller nyanlagda våtmarker samt miljömålsrelaterade effekter av arbetet. Eftersom våtmarksarbetet finansieras från flera olika källor med olika krav på redovisning är det idag svårt att sammanställa denna bild. Ett exempel på de olika kraven är att det inte alltid är obligatoriskt att ange arealsuppgifter. Det orsakar stora utmaningar, eller rentav omöjliggör, att återrapportera en samlad bild av våtmarksarbetet. Naturvårdsverket har uppmärksammat problemen och initierat ett projekt med syftet att förbättra förmågan att rapportera våtmarksarbetet. Projektet startade juni 2021 och länsstyrelsen bjöds in i ett tidigt skede. Bidraget från 1:3-anslaget har möjliggjort att länsstyrelserna under året har varit en aktiv part i projektet.

Projektet har resulterat i en gemensam bild av nuläge och börläge och att sätta upp mål för projektet. Inom länsstyrelsens verksamhet har en behovsutredning genomförts. Att tillfredsställa behoven av att effektivisera rapportering och att harmonisera den data som redovisas kommer vara ett omfattande arbete som behöver göras tillsammans med andra myndigheter i olika etapper. Arbetet fortsätter under 2022.

INFORMATIONSHANtering INOM ARBETET MED GRÖN INFRASTRUKTUR

I arbetet med grön infrastruktur leder länsstyrelserna, finansierat av 1:3-anslaget, ett samverkansinitiativ om informationshantering inom ramen för Smart Miljöinformation. Arbetat fokuserar på att harmonisera informationen och göra den enklare utbytbar mellan berörda aktörer till exempel genom att enas om begrepp och ta fram dataproduktspecifikationer. I arbetet har stöd tagits av forskare som arbetar med grön infrastruktur. Begrepp och dataproduktspecifikationer för värde-trakter kommer fastställas 2022.

UPPDATERAD FÖRSTUDIE OM HANDLÄGGARSTÖD FÖR ARBETET MED INVASIVA FRÄMMANDE ARTER

Länsstyrelserna har sedan tidigare utvecklat verksamhetsstöd för rapportering av åtgärder mot invasiva främmande arter i Uppdragsportalen. Som ett steg i att stärka verksamhetsstödet ytterligare har den tidigare förstudien uppdaterats och är nu aktuell och relevant för kommande utvecklingsarbete.

FÖRBÄTTRAD PRESTANDA VERKSAMHETSSTÖDET JAKTADM

Ett av länsstyrelsernas större verksamhetsstöd för jakt- och viltfrågor är *JaktAdm*. Systemet har under en tid lidit av prestandaproblem som lett till problem för handläggarna. 1:3-anslaget har bidragit till att prestandahöjande åtgärder har genomförts. Dessa åtgärder har varit felrättning och förbättring av kartfunktionaliteten.

KRAVSTÄLLNING AV ARBETEN 2022

1:3-anslaget har också möjliggjort arbete med att kravställa utvecklingsinsatser som är planerade till 2022.

- Kronhjort statistik och rapportering
- Utvärdera populationsmål i älgförvaltning
- Älgbetesinventering till www.algdata.se

8.4.3 Informationshantering inom naturområdet

I arbetet med artinformationshantering har Naturvårdsverket med hjälp av 1:3-anslaget finansierat en verksamhetsarkitekt som i samverkan med flera organisationer tagit fram gemensamma strukturer och utbytesformat för art- och landskapsinformation. Det möjliggör effektiva informationsutbyten, maskinella funktioner för att höja informationskvalitet och gör det enklare att kombinera data från flera källor för analyser, beslutsunderlag och olika typer av rapportering. Arbetet har också gett ett konkret underlag för planering av informationsutbyten och i förlängningen långsiktiga och stabila digitala lösningar i samverkan med flera myndigheter.

Miljöinformationsförsörjning har stor betydelse i arbetet med återvätning, restaurering och nyanläggning av våtmarker. Under 2021 har berörda myndigheter under Naturvårdsverkets ledning fördjupat samverkan med mål att skapa synergier i utveckling av modeller och verktyg för informationsförsörjning. Gemensamma modeller för begrepp och informationsflöden är på plats, vilket kommer möjliggöra en ökad enhetlighet vad gäller utveckling av digitalt stöd för informationsförsörjning i verksamhet som omfattas av flera myndigheters ansvar. Arbetet har varit möjligt genom att 1:3-anslaget finansierat en projektledare och en verksamhetsanalytiker.

Naturvårdsverket har också med hjälp av 1:3-anslaget fortsatt finansiera en projektledare och verksamhetsarkitekt för samordning och utveckling av det digitala verksamhetsstödet för arbetet mot invasiva främmande arter (IAS). Under 2021 kompletterades tidigare arbete så att de operativa delarna av verksamhetsprocessen från upptäckt till genomförd åtgärd har nu digitalt stöd för informationsförsörjning. Några av dessa insatser beskrivs under rubriken 8.3.2 Fynddatahantering.

Naturvårdsverket har med medel från 1:3-anslaget genomfört en förstudie för utvecklat digitalt stöd för flera olika naturvårdsdirektivsrapporteringar. Förstudien har identifierat steg och aktiviteter för att Naturvårdsverkets data, analyser och andra kunskapsunderlag om miljön bättre ska möta våra målgruppers behov och vara enkla att hitta, förstå och använda. Det möjliggör också att på sikt kunna effektivisera och kontinuerligt arbeta med sammanställning, analys, dokumentation, versionshantering, rapportering och tillgängliggörande av bearbetade data för EU:s naturvårdsdirektiv.

1:3-anslaget har stärkt Naturvårdsverkets förmåga att samverka, samordna och kravställa tjänster och informationshantering kring artfynd genom att en kartläggning av förvaltningsmyndigheternas behov av hantering av information om artfynd genomförts. Tidigare analyser, egna intervjuer och workshops med användare från en bred samling organisationer och verksamheter har skapat grupperade beskrivningar av dessa behov, så kallade användarfall. Användarfallen har sedan analyserats för att beskriva gemensamma behov av olika typer av verksamhetsstöd. Genom en tydlig utgångspunkt i användarfallen säkerställs att kommande IT-lösningar och digitaliseringsaktiviteter löser reella problem.

Under året har Naturvårdsverket, med hjälp av samverkan inom Smart miljöinformation och finansiering från 1:3-anslaget, startat och hållit samman ett initiativ för att åstadkomma en nationell samsyn kring informationsklassning och skyddsåtgärder för information om artfynd. Syftet med initiativet är att bidra till att myndigheter samverkar digitalt, har effektiva verksamhetsprocesser och rättsäker informationshantering. Till exempel genom att säkerställa att relevant information om artfynd finns tillgängliga för de behöriga användarna, att missbruk förhindras och att förtroendet för hanteringen av känslig artinformation stärks. I arbetet deltar SLU, HaV, länsstyrelserna, SKS, Naturhistoriska riksmuseet med flera. Arbetet fortsätter under 2022.

Naturvårdsverket har, finansierat av 1:3-anslaget, deltagit med en informations- och verksamhetsarkitekt i länsstyrelsernas initiativ ”Informationshantering Grön infrastruktur” och tillsammans identifierat och definierat centrala begrepp inom verksamhetsområdet. Begreppen och definitionerna har förankrats i aktuell ekologisk forskning och en kartläggning av berörda aktörers informationsbehov har genomförts och dokumenterats. Arbetet skapar förutsättningar för ett standardiserat informationsutbyte, gemensam metodik i framtagandet av värdetraktsinformation, och ett gemensamt språk i handlingsplaner för grön infrastruktur. Nyttan finns i det korta perspektivet i kommunikationen mellan handläggare på länsstyrelserna och berörda aktörer i landskapet. I det längre perspektivet, skapas förutsättningar för långsiktigt hållbara lösningar genom att möjliggöra standardiserade informationsutbyten av värdetraktsinformation.

9 Tema rovdjur och annat vilt

Tabell 58. Användning av 1:3-medel inom Tema rovdjur och annat vilt, 2019–2021, ap 2 (tkr).

Tema rovdjur och annat vilt, ap 2	Total förbrukning 2019	Total förbrukning 2020	Total förbrukning 2021
Rovdjursförvaltning	15 848	26 060	26 784
Rovdjursinventering och övrig kunskap	65 667	73 639	74 788
Viltförvaltning kunskapsunderlag	6 535	7 696	9 342
Viltförvaltning	2 297	3 112	6 176
Summa	90 347	110 507	117 090

Källa: Del av tabell 18. Länsstyrelsernas förbrukning av bidrag och intäkter samt övriga utbetalda medel enligt Naturvårdsverkets huvudbok.

9.1 Rovdjursförvaltning

I rovdjursförvaltningen har det under 2021 fördelats medel till länsstyrelser, rovdjurscentren, samt eget arbete och åtgärder gällande genetisk förstärkning av vargstammen.

Rovdjursbidraget har fördelats till länsstyrelserna för åtgärder som syftar till att nå rovdjursförvaltningens långsiktiga och övergripande mål. Bidraget ska användas till åtgärder som inte har fått finansiellt stöd i form av inventeringsmedel eller viltskademedel. Under 2021 fördelades även extra medel jämnt fördelat till alla länsstyrelser (förutom Gotland) i syfte att förstärka arbetet med rovdjursförvaltningen. Rovdjurscentren har fått bidrag för sitt arbete med information om de stora rovdjuren i Sverige.

Medel för genetisk förstärkning av vargstammen används och delas ut för åtgärder som ska bidra till det långsiktiga målet att förbättra vargpopulationens inavelsgrad, det vill säga förstärka populationen genetiskt. Under 2021 har medel i huvudsak delats ut till en länsstyrelse och använts till egna insatser i arbetet med en handlingsplan för varg i renkötselområdet.

Bidrag har även utbetalats till de länsstyrelser som arbetar med förvaltningsverktyget för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen.

RESULTAT

Åtgärder och aktiviteter som genomförts av länsstyrelsen med stöd av rovdjursbidraget har på olika sätt kopplingar till delmålen i de nationella rovdjursförvaltningsplanerna; uppnå och bibehålla gynnsam bevarandestatus för de stora rovdjuren, minska skador orsakade av stora rovdjur, öka förtroendet för förvaltningen och motverka illegal jakt. Åtgärderna har även kopplingar till länens regionala rovdjursförvaltningsplaner.

Rovdjursbidraget har möjliggjort att länsstyrelsen kan hålla jourverksamhet för incidenter involverande stora rovdjur samt inköp och underhåll av akututrustning som erbjuds till tamdjursägare för att förebygga rovdjursangrepp. Möjligheten att

snabbt vara på plats med kunnig personal för att genomföra skadeförebyggande åtgärder, akuta åtgärder vid rovdjursangrepp samt hantering av rovdjur nära människor och bebyggelser är en viktig del i att minska konflikter med stora rovdjur. Länsstyrelsens insatser i fält och närvaro för att hjälpa och stödja de som lever nära rovdjur skapar bättre dialog. Relationsbyggande insatser innebär att ta sig tid för enskilda personer vid angrepp från stora rovdjur, eller vid rädsla och oro för att något ska hända. Det är kostsamt och resurskrävande men flera länsstyrelser ser att det leder till ett ökat förtroende för förvaltningen, en ökad vilja hos allmänheten att rapportera rovdjursobservationer samt ett generellt ökat intresse för förvaltningen.

Vidare medför rovdjursbidraget att länsstyrelsen kan utföra informations-, kommunikations- och utbildningsinsatser med olika aktörer och på olika nivåer inom rovdjursförvaltningen, både i förebyggande syfte och på förekommen anledning. Kompetensutveckling och förbättrad samverkan över de fysiska och organisatoriska gränserna har också finansierats med hjälp av rovdjursbidraget exempelvis i form av utökad samverkan mellan län, rovdjursförvaltningsområden, andra myndigheter samt externa organisationer. I flera län har rovdjursbidraget även använts till att arbeta med förebyggande åtgärder för att motverka illegal jakt.

På grund av coronapandemin har flera planerade fysiska möten förhindrats. Desto mer fokus har lagts på att kommunicera digitalt men även i form av mer riktade kommunikationsinsatser för att sprida information och öka allmänhetens kunskap om rovdjur och rovdjursförvaltning. Informations- och kommunikationsinsatser kring nyetablering av varg i län som tidigare haft få eller inga revir har tagit särskilt mycket tid. Information om rovdjur, om förebyggande åtgärder, och vad man kan få hjälp med leder till ökad trygghet och acceptans. Det är även av stor vikt för ökad kunskap och förståelse för rovdjur, rovdjursförvaltning, möjlighet till samexistens, samt behovet av geografisk spridning av de stora rovdjuren.

Extra bidrag gällande genetisk förstärkning av vargstammen har utbetalats till Länsstyrelsen i Uppsala län för utökade arbetsinsatser med anledning av förekomst av genetiskt värdefulla vargindivider i reviret Siggefora.

Under året har Naturvårdsverket fortsatt arbetet med att skapa långsiktiga förutsättningar för flytt av varg, om det skulle komma att bli nödvändigt för vargstammens genetiska status.

Bidrag gällande arbete med förvaltningsverktyget för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen har utbetalats till länsstyrelserna i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands, Västernorrland och Dalarnas län. Verksamhetens huvudsakliga processer omfattar samverkan, samordning och kunskapsfrämjande för utveckling och tillämpning av förvaltningsverktyget. På grund av coronapandemin har arbetet med förvaltningsverktyget försvårats. Pandemin och dess restriktioner har begränsat möjligheten till fysiska möten med samebyarna, vilket länsstyrelserna anser vara en viktig komponent i arbetet med förvaltningsverktyget. Länsstyrelserna har dock genom digital kommunikation med samebyarna hållit samråd om rovdjursituationen, problemområden och skadebilder samt verkat för att samebyarna i större utsträckning ska använda sig av förvaltningsverktyget. Flertalet interna möten med handläggare i renskötselområdet har genomförts för att diskutera och utveckla arbetet med förvaltningsverktyget. Vidare har länsstyrelserna fört en dialog med Sametinget och Naturvårdsverket i syfte att ge förslag på förbättringar för att öka förtroendet och bredda verktygets användningsområden.

Verktyget har använts som underlag i förvaltningsbeslut i de fall det funnits tillgängliga data. Exempelvis har förlustsiffror använts som beskrivning av skadors omfattning och som en faktor att beakta i bedömningen av allvarlig skada i skydds-jaktsbeslut. Medlen har även använts till test av förebyggande åtgärder och en mer omfattande studie för att samla in mer kunskap och öka förståelsen gällande örnpromatiken i fjällområden. Det har också påbörjats en sammanställning av kunskap om vargens förekomst och effekter i renskötselområdet från 1970-talet till år 2020. Slutligen har det inom Barentssamarbetet på nytt tagit upp idén om en studie kring tamren, vildren och varg i nordvästra Ryssland i syfte att vinna mer förståelse av hur relationen mellan varg och rennäring ser ut i Sverige.

De två rovdjurscentren har under flera år samverkat under namnet Rovdjurscentrum Sverige. Exempel på samverkan är en gemensam webbplats, ett gemensamt nyhetsbrev för spridning av kunskap, gemensamma fortbildningsträffar och ett gemensamt rovdjursråd. Förutsättningarna för verksamheten har varit mycket utmanande och speciella under 2021 då året präglades av pandemin, vilket har lett till att fokus lagts på utveckling av det digitala arbetet där informationsspridning har haft huvudfokus. Responsen från de externa aktörerna har varit positiv och många aktörer har efterfrågat Rovdjurscentrumens arrangemang. Webbssidorna www.de5stora.com och www.rovdjursskolan.se hade gemensamt över 250 000 unika besökare. Gemensamt har rovdjurscentrumen haft cirka 130 000 besökare på plats. En stor satsning på att starta upp en digital studio för sändning och genomförande av webinarier har gjorts och under 2021 genomfördes bland annat en webinarieriserie om illegal jakt och jaktsabotage. Totalt hade dessa aktiviteter över 1 000 medverkande och de inspelade avsnitten finns att se på Youtubekanalerna. Ett aktivt medverkande i biosfärsområde Voxnadalen med utgångspunkt i att människor och rovdjur ska kunna leva tillsammans, har lett till informationsmöten om rovdjur med syfte att minska rädslan för rovdjur som helhet. Verksamheterna har även arbetat med uppsökande informationsverksamhet och med rovdjursskolan för att öka kunskapen om de stora rovdjuren, rovdjursförvaltningen och hur man kan minska konflikter. Planering för en webbaserad kunskapsbank med syfte att underlätta kunskapsförmedling av bland annat viltforskning har fortsatt även under detta år. Vidare är rovdjurscentren en neutral mötesplats för att diskutera rovdjursfrågor, men samtal och diskussioner arrangeras även på andra platser i syfte att minska konflikter mellan olika intressegrupper. Samarbete och samverkan med organisationer och myndigheter har också skett under året.

9.2 Övrig viltförvaltning

Olika kommunikations- och vägledningsinsatser har genomförts exempelvis i form av den årliga viltkonferensen för länsstyrelser och andra aktörer inom viltförvaltningen. Medel från 1:3-anslaget har också använts till den internationella organisationen för migrerande våtmarksfåglar (*AEWA European Goose Management Platform*) vilket bidrar till en samordnad förvaltning av de gåspopulationer som berör Sverige, samt till framtagande av en internationell förvaltningsplan för ejder som också tas fram under AEWA. Vidare har anslaget finansierat överenskommelser med Sveriges Lantbruksuniversitet, SLU. Överenskommelserna gäller dels test av aktuella fångstredskap där effekten är att Naturvårdsverket sedermera kan fatta beslut i de ärenden som kopplar till detta, dels det årliga uppdraget till Viltskade-

center. Effekterna av överenskommelsen med Viltskadecenter omfattar mestadels stora rovdjur och stora fåglar och handlar i stora drag om samordning och kvalitets-säkring av inventering och populationsutveckling, att tillhandahålla utbildningar för länsstyrelsernas personal och andra aktörer inom svensk viltförvaltning, skade-förebyggande åtgärder samt att bistå med praktiskt stöd och service. Överenskom-melsen omfattar även kunskapsinsamling om viltskadestatistik och viltskador samt IT-stöd i förvaltningen.

9.3 Rovdjursinventering och annan kunskap

9.3.1 Inventeringar och metodutveckling

BJÖRN

Björn inventeras genom länsvisa spillningsinventeringar i ett rullande schema och därpå följande populationsberäkningar av björnstammen. Varje län med björnförekomst inventeras vart femte år. Under 2018 gjordes en nationell popula-tionsuppskattning av björnstammen baserad på länsvisa uppskattningar mellan 2014 och 2017. Under 2019 genomfördes björninventering i Västerbottens län, 2020 i Jämtlands och Västernorrlands län samt 2021 i Norrbottens län.

KUNGSÖRN

År 2019 färdigställdes nya inventeringsinstruktioner för kungsörn. 2020 var första året som inventeringsdata från kungsörnsinventeringen registrerades i databasen Rovbase. År 2021 reviderades metodiken och faktabladet. Vidare genomfördes en pilotstudie för att under 2021 ta reda på om s.k. ljudboxar kan vara en metod för att bekräfta lyckad häckning genom inspelning och analys av ljud från tiggande kungsörnsungar.

VARG

En utökad spillningsinventering genomfördes under inventeringsperioden 2019/2020 i 10 län i samverkan med Svenska Jägareförbundet. Under 2021 har instruktioner för inventeringsmetodiken förenklats i syfte att underlätta länsstyrelsernas arbete.

JÄRV

Under 2019 gjordes en särskild satsning i Gävleborgs, Dalarnas, Västernorrlands, Jämtlands och Västerbottens län för att öka möjligheterna att inventera järv i skogs-landet med hjälp av DNA. Resultaten visar på goda förutsättningar att inventera järv i skogslandet med hjälp av DNA i framtiden. Denna satsning utökades 2020 med att även omfatta Norrbottens och Värmlands län vilket även fortsatte under 2021. Under 2021 har instruktioner för inventeringsmetodiken förenklats i syfte att underlätta länsstyrelsernas arbete.

LODJUR

En vägledning togs fram under 2019 som behandlar praktisk användning av viltkamera vid inventering av lodjur. Vägledningen²⁴ bygger på erfarenheter från fältpersonal vid länsstyrelserna och forskningsprojektet SCANDCAM. Under 2021 har instruktioner för inventeringsmetodik förenklats i syfte att underlätta länsstyrelsernas arbete. Naturvårdsverket har även fortsatt att stödja pilotprojekt som syftar till att lyckas hitta, samla in och analysera DNA från lodjur, exempelvis i tassavtryck eller urin.

DNA-ANALYSER

DNA-analyser blir en allt viktigare del av rovdjursinventeringen. Resultaten används bland annat för populationsuppskattningar, art- och individidentifiering samt beräkning av släktskap och inavelsgrad. Naturvårdsverket har avtal med tre laboratorier. Naturhistoriska riksmuseet analyserar prover från björn, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU Grimsö) från varg samt Uppsala universitet från järv (t.o.m. 2019). Från 2020 analyseras järv- och lodjursprover av SLU i Umeå. Under 2019 färdigställde det av Naturvårdsverket och Miljødirektoratet (Norge) samfinansierade projektet Rovquant sin slutrapport.²⁵ Projektet har utvecklat nya modeller för att med hjälp av DNA-prover och döda individer fastställa populationernas storlek och fördelning i landskapet. Resultaten är mycket lovande och öppnar för ny DNA-baserad inventeringsmetodik för björn, järv och varg i framtiden. Under 2020 och 2021 intensifierade Naturvårdsverket och Sametinget ett samverkansprojekt i syfte att undersöka möjligheten att använda täthetskartor på samebynivå beräknade genom den metod som utvecklats inom Rovquant. Syftet är att beräkna rovdjursersättningar för björn och järv på ett alternativt sätt till dagens system som baseras på föryngringar/förekomst. Som ett led i det nordiska samarbetet har Naturvårdsverket fortsatt samarbetet med Finlands Naturresursinstitut (LUKE) med syfte att analysera DNA från finska vargar med svensk metodik. På så sätt ges större möjligheter att snabbt avgöra eventuella vargimmigranternas ursprung. Under 2020 har Naturvårdsverket kunnat fastställa att en av de vargar som identifierats i Norrbotten under året tidigare identifierats i Finland vid de finska myndigheternas inventering.

STATENS VETERINÄRMEDICINSKA ANSTALT (SVA)

Naturvårdsverket har under många år gett SVA i uppdrag att samla in data om de döda rovdjur eller delar av döda rovdjur som till exempel fälls vid jakt eller som på annat sätt påträffas. SVA genomför bland annat obduktioner, hanterar och lagrar prover samt levererar prover för DNA-analyser till ovan nämnda laboratorier. Data om döda rovdjur registreras i Rovbase. Dessa data är viktiga för bland annat populationsberäkningar, övervakning av sjukdomar och dödsorsaksstatistik.²⁶

²⁴ <http://www.naturvardsverket.se/Om-Naturvardsverket/Publikationer/ISBN/8800/978-91-620-8827-9/>

²⁵ https://static02.nmbu.no/mina/publikasjoner/mina_fagrapport/pdf/mif63.pdf

²⁶ https://www.sva.se/media/8d9f22f9cde29d9/rapport_stora-rovdjur_2020.pdf

INNOVATION

De innovationsprojekt som beviljades medel 2018 för att med innovativa lösningar utveckla och förenkla fältarbetet i rovdjursinventeringen är nu slutredovisade.²⁷ Syftet med utlysningen var att förutom utveckla genomförandet, även öka delaktigheten och samverkan i utvecklandet av nya arbetssätt. Under 2021 genomfördes en uppföljande analys av innovationsutlysningen och rapporten kommer att ligga till grund för nya innovationssatsningar inom viltområdet.

9.3.2 Resultat och rapporter

De senaste inventeringsresultaten finns sammanfattade på flera olika webbsidor och i publikationer.²⁸

9.3.3 Rapportering av observationer

Den norsk-svenska webbapplikationen Skandobs ger allmänheten möjlighet att rapportera sina rovdjursobservationer. Naturvårdsverket och Rovdata vid Norsk Institutt for Naturforskning arbetar löpande för att utveckla Skandobs vilket lett till att det blivit betydligt enklare för allmänheten att rapportera sina observationer. Miljødirektoratet och Naturvårdsverket utvecklar löpande databasen Rovbase samt en fortsatt vidareutveckling av den s.k. Feltappen som används av länsstyrelsernas personal för att samla data i fält.

Naturvårdsverket har ett avtal med Svenska Jägareförbundet gällande rovdjursinventering. Avtalet är förlängt ett år fram till 30 april 2023. Enligt avtalet ska Svenska Jägareförbundet bland annat bygga upp ett rapporteringssystem och främja rapportering via Skandobs samt medverka i områdes- och spillningsinventeringar.

9.3.4 Ökad rapportering från allmänheten

Allmänheten uppmanas att rapportera sina observationer av stora rovdjur och bidrar på så vis till inventeringsarbetet via länsstyrelserna som lägger ut information på sina hemsidor samt via sociala och lokala medier. För att visa värdet av att allmänheten rapporterar in observationer, och för att uppmuntra till fler rapporter, läggs stor vikt vid att återkoppla till de som rapporterar. Generellt syns en positiv trend vad gäller Skandobs då rapporterna ökar i flera län. Allmänheten har även gjorts delaktig vid spillningsinsamlingar (varg och björn), samt involverats när länsstyrelserna varit ute på olika typer av publika möten, mässor, informationsträffar etc. Under 2020 och 2021 har pandemin i princip omöjliggjort fysiska möten.

Så gott som samtliga län rapporterar att viltkameraanvändningen har ökat de tre senaste åren och några län anger att användning av viltkameror är helt avgörande för ett bra resultat i framför allt snöfattiga delar av landet. Men även i snörikare delar av landet har viltkameror och DNA-analyser varit viktiga. Sammantaget är användning av viltkameror ett viktigt komplement som underlättar inventerings-

²⁷ NV-0104018

²⁸ *Björn*: <https://www.naturvardsverket.se/data-och-statistik/vilt/bjorn-populationsutveckling>

Varg: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2757076>

Järv: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2789081>

Lodjur: <https://brage.nina.no/nina-xmlui/handle/11250/2758904>

Kungsörn: *Nationell kungsörnsrapport_2020.pdf* (nrm.se)

arbetet och flera län gör bedömningen att denna metod tillsammans med DNA-analyser kommer att vara den dominerande inventeringsmetoden i framtiden. Kamerorna används dessutom som hjälpmedel när det gäller förebyggande åtgärder av rovdjursangrepp på tamdjur och vilt i hägn. År 2018 kom en ny kameralongstiftning (Kamerabevakningslag (2018:1200)) vilket har gjort det lättare för privatpersoner att använda viltkameror och därmed vara mer delaktiga i inventeringsarbetet. Några län rapporterar att detta medfört att fler rapporter från allmänheten har kommit in. Ett fåtal län rapporterar dock att detta hittills inte fått någon omedelbar effekt på rapporteringsfrekvensen. Om kameraanvändningen medfört att inventeringen blivit kostnadseffektivare råder delade meningar.

För att underlätta användningen av viltkameror har Naturvårdsverket publicerat en vägledning för regelverk kring privata viltkameror.²⁹

9.3.5 Användning av inventeringsresultat

Länsstyrelserna redovisar att resultaten används som underlag vid framtagande av miniminivåer, förvaltningsnivåer och förvaltningsplaner, uppföljning av mål gällande gynnsam bevarandestatus för rovdjur, planering av skadeförebyggande åtgärder samt som underlag för beslut om skydds- och licensjakt. Inventeringsresultaten är även underlag för rapporteringen om rovdjur enligt artikel 17 i art- och habitatdirektivet. I renskötselområdet utgör inventeringsresultaten underlag för Sametingets beslut om ersättning till samebyar för rovdjursförekomst samt beslut om bidrag för skadeförebyggande åtgärder. De är även ett viktigt underlag för toleransnivåarbetet. Vid all dialog med allmänhet, tamdjursägare, jägare, intresseorganisationer, forskare med flera är inventeringsresultaten en nödvändig grund. De är även värdefull information för andra områden som berör länsstyrelsernas arbete, exempelvis vid etablering av vindkraftsparker eller vid avverkningsanmälningar. Sammanfattningsvis är en inventering av hög kvalitet mycket viktig för viltförvaltningen och för andra naturresursfrågor.

9.3.6 Viltförvaltning kunskapsunderlag

Inom ramen för viltstrategin har det under åren 2019–2021 tagits fram ett tjugotal kunskapsunderlag till stöd för viltförvaltningen. Exempel på underlag är beskattningsmodeller för varg, lodjur och järv med prognoser för de olika populationernas storlek vid olika beskattningsnivåer. Beräkningarna används som stöd inför länsstyrelsernas jaktbeslut. Vidare har det tagits fram underlag för fortsatt utredning kring ett eventuellt nytt inventerings- och ersättningssystem för järv och björn.³⁰ Flera underlag som har beställts under 2021 bidrar till arbetet med revideringen av förvaltningsplanen för stora rovdjur som kommer att gälla från 2022–2027.

Inom ramen för Viltskadecenters uppdrag så har de år 2020 publicerat en rapport om ”Förvaltning av tranor, gäss och svan i Europa – ersättningssystem, skadeförebyggande åtgärder och acceptansnivåer”³¹ som bland annat innehåller en sammanställning över hur skador på gröda besiktigas/inventeras och ersätts

²⁹ <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/jakt-och-vilt/viltkamera>

³⁰ Ärende NV-06882-21 och NV-06567-20

³¹ Kunskapssammanställning: Förvaltning av tranor, gäss och svan i Europa – ersättningssystem, skadeförebyggande åtgärder och acceptansnivåer (slu.se)

i andra länder samt hur konflikter hanteras gällande skadeförebyggande åtgärder och eventuella acceptansnivåer. Andra rapporter som Viltskadecenter har levererat är ”Situationer med stora rovdjur nära bebyggelse och människor”³² samt de årliga rapporterna över viltskadestatistik.³³

Grimsö forskningsstation (SLU) fick bland annat i uppdrag att ta fram en kunskapssammanställning gällande uppdatering av informationen om häcknings-, uppfödning- och flyttperioder för fåglar i Sverige. Kunskapssammanställningen som redovisades 2020 har varit underlag till Naturvårdsverkets översyn av och förslag till jakttider samt för Sveriges del av ”*Key Concepts Document on Period of Reproduction and Prenuptial Migration of Hunttable Bird Species in the EU*”.³⁴

Naturvårdsverket har inom ramen för arbetet med viltsjukdomar och i samråd med viltsjukdomsrådet fördelat medel till SVA för projekt som bland annat behandlar avmagringssjuka hos hjortdjur (CWD), afrikansk svinpest (ASF) samt undersökningar av förekomst och utveckling av diagnostik för en rad andra viltsjukdomar såsom salmonella hos vildsvin och rävens dvärgbandmask.

³² Situationer med stora rovdjur nära bebyggelse och människor 2020 (slu.se)

³³ Viltskadestatistik 2020 (slu.se)

³⁴ Se ärende NV-04624-19

10 Insatser som gynnar kulturarvet

Naturvårdsverkets arbete med kulturmiljöfrågor har i grunden ofta en koppling till biologisk mångfald. För att göra det tydligare vilken roll Naturvårdsverket har i att bevara och utveckla kulturvärden använder vi begreppet biologiskt kulturarv. Begreppet används uttalat och konsekvent som utgångspunkt för Naturvårdsverkets arbete med kulturmiljöfrågor, i såväl landskapet som helhet, som i skyddade områden. Vi använder begreppet bland annat kopplat till naturvård, hävdpräglade miljöer, miljöövervakning samt relevanta miljömål och friluftsmål.

För arbetet med värdefulla områden utgör det biologiska kulturarvet en naturlig och integrerad del av verksamheten. Dels generellt som en aspekt i såväl beslut om formellt skydd och skötselplaner, dels specifikt i form av såväl skydd och förvaltning av kulturhistoriskt värdefulla fastigheter och element som förvaltningen av världsarv och biosfärområden.

10.1 Skötselåtgärder som gynnar kulturarvet

Inom förvaltningen av skyddade områden läggs mycket resurser på bevarande av hävdberoende miljöer – där skötselåtgärderna bidrar till bevarande av både natur- och kulturarv. Samtliga förvaltningsorganisationer arbetar med sådana miljöer enligt verksamhetsberättelserna. Länsstyrelserna i Hallands län och i Västernorrlands län lyfter dessutom särskilt fram att det internt på respektive länsstyrelse finns ett gott samarbete med kulturmiljöfunktionen, vad gäller skötseln av fornlämningar och kulturlämningar i skyddade områden. Länsstyrelsen i Västernorrlands län har exempelvis fortsatt restaureringsarbetet av natur- och kulturmiljön i naturreservatet Gudmundstjärn. Reservatet omfattar en gammal gårdsmiljö från 1700-talets slut och kringliggande odlings- och skogslandskap. Gården Gudmundstjärn är länets sista självhushåll som övergavs så sent som på 40-talet. Under 2021 påbörjade länsstyrelsen bland annat arbete med restaurering av våtmarksslätter och restaurering av trägårdsgårdar för att på sikt återintroducera skogsbete i reservatet.

10.2 Världsarv

Naturvårdsverket har tillsammans med Riksantikvarieämbetet regeringens uppdrag att hantera frågor utifrån Världsarvskonventionen. Naturvårdsverket har ett särskilt ansvar för de två utpekade naturvärldsarven; Laponia och Höga Kusten, samt kulturvärldsarvet Ölands Södra Alvar som innehåller skyddad natur ingående i Natura 2000-nätverket. Under 2021 bidrog Naturvårdsverket med drygt 15 miljoner kronor ur 1:3-anslaget till förvaltningen av Sveriges världsarv inkluderande berörda naturum. Nämnade finansiering skapar förutsättningar för att bevara och utveckla världsarven.

Under 2021 har Naturvårdsverket beslutat att ställa sig bakom förslaget till handlingsplan för världsarvsstrategin vilken utarbetats av Riksantikvarieämbetet. Planen innehåller bland annat förslag till utvecklad kommunikation om världsarven.

Arbetet med en ny gemensam förvaltningsplan för Höga Kusten i Sverige och Kvarkens skärgård i Finland har påbörjats med förhoppningen att beslut om en gränsöverskridande förvaltningsplan kan fattas.

Arbetet med världsarven bidrar till att deras omistliga värden förvaltas för framtida generationer. Det fortsatt stora antalet besökare har inneburit särskilda utmaningar för berörda parter. Länsstyrelserna har i det sammanhanget varit en mycket viktig aktör som genom särskild finansiering från Naturvårdsverket fortsatt kunnat skapa förutsättningar för att bättre kunna möta utmaningen med ett stort antal besökare.

10.3 Biosfärområden

Biosfärarbetet handlar om att stötta långsiktiga lokala processer för hållbar utveckling som genom sina erfarenheter och resultat kan ge inspiration till andra delar av samhället. Arbetet är nära knutet till genomförandet av Agenda 2030 och ska ses som ett viktigt verktyg i arbetet med att nå dess mål. Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar utveckling. De ingår i Unescos *Man and the Biosphere programme* (MAB) som utgår från samspelet mellan människan och biosfären. Sverige fick 2020 ett nytt kandidat område till biosfärprogrammet, vilket gör att det nu finns sju svenska biosfärområden: Kristianstads Vattenrike, Vänerskärgården med Kinnekulle, Älvsjön, Vindelälven-Juhtatahka och ett kandidat område, Vombsösänkan. År 2021 användes 3 983 800 kronor av 1:3-anslaget till arbetet med biosfärområden.

Naturvårdsverket stödjer arbetet genom årliga ekonomiska bidrag till fem av områdena. Havs- och vattenmyndigheten ger stöd till de två övriga områdena. Naturvårdsverket ger även stöd till kandidatområdet Vombsösänkan. Genom att bidraget är villkorat med krav på lokal medfinansiering med minst 50 % (i praktiken ges oftast mycket mer) ger det en uppväxling av Naturvårdsverkets bidrag i det konkreta arbetet.

Naturvårdsverkets finansiering av en nationell koordinator bidrar till såväl biosfärprogrammets utveckling som utvecklingen av arbetet i enskilda biosfärområden. Den nationella koordinators roll som en sammanhållande nod är mycket viktig för att lyckas med det nationella biosfärarbetet. Koordinatören är också viktig för det internationella arbetet och genomförandet av projekt samt inhämtning av projektidéer. Naturvårdsverket har tillsammans med den nationella koordinatören initierat en kommunikationssatsning som även fortgår under 2022.

Det sedan tidigare genomförda uppdraget till SLU att utvärdera organisationen och bildandeprocesserna i biosfärområdena har gett värdefull kunskap om arbetets effekter som kan användas i det fortsatta arbetet både lokalt och nationellt. Utvärderingar av biosfärområdenas arbetssätt visar på flera positiva effekter av arbetet bland annat att det i flera av områdena bidragit till att människor börjat betrakta och förhålla sig till sin omgivning på nya sätt, samt att arbetssättet har bidragit till att lösa flera naturresursrelaterade konflikter.

Naturvårdsverket har på detta sätt ökat kunskapen hos och inspirerat fler myndigheter att använda biosfärområden som verktyg i sitt arbete med att genomföra Agenda 2030-målen. Som en förlängning av detta arbete har Naturvårdsverket internt genomfört en förstudie för att koppla fler verksamheter närmare biosfärområdena. Detta arbete har resulterat i ett flertal konkreta idéer som ska genomföras under 2022.

11 Naturnära jobb

Naturvårdsverket har under 2021 fortsatt arbetet med en satsning på naturnära jobb för personer som står långt ifrån arbetsmarknaden. Arbetet har bedrivits tillsammans med flera andra myndigheter, bland annat Skogsstyrelsen och länsstyrelserna. Enligt regeringsuppdraget ska Naturvårdsverket och de andra myndigheterna arbeta för enklare vägar till jobb för nyanlända och personer som varit utan arbete en längre tid samt verka för att tillvarata den jobbpotential som finns inom de gröna näringarna i landet.

Tabell 59. Medelsanvändning inom Tema naturnära jobb 2019–2021, ap 1 och ap 2, (tkr).

	2019	2020	2021
Tema naturnära jobb – anslagspost 2			
Bidrag till Skogsstyrelsen			18 000
Bidrag till Länsstyrelsen i Västerbottens län, kommunsatsning			5 700
Bidrag till SLU Centrum för naturvägledning			300
Summa	0	0	24 000
Anslagspost 1 – länsstyrelsernas disposition			
Naturnära jobb		13 000**	33 000*
Total summa på 1:3-anslaget till Naturnära jobb	0	13 000	57 000

* Inkluderar en särskild satsning på unga för 10 miljoner kronor.

Källa: Utdrag ur Naturvårdsverkets huvudbok.

** För 2020 anges tilldelat belopp och inte faktisk medelsförbrukning.

11.1 Resultat

Av de medel som Naturvårdsverket disponerade lämnades den största andelen som bidrag till Skogsstyrelsen för medfinansiering av arbetslagens kostnader. På grund av smittskyddsrestriktioner så uppnåddes inte den planerade kapaciteten, utan arbetsstyrkan i Skogsstyrelsens arbetslag var cirka 400 personer. Eftersom ett antal medarbetare börjat och slutat under årets lopp uppgick antalet anställda totalt till 570 personer varav 34 % var kvinnor. Skogsstyrelsens uppföljning visar att en tredjedel gick vidare till jobb eller utbildning efter avslutad anställning, Arbetsförmedlingens uppföljning visar på ett liknande resultat.

Enligt Skogsstyrelsens statistik genomförde arbetslagen 2 524 åtgärder under 2021. Den största uppdragsgivaren var länsstyrelserna som stod för 1 412 av åtgärderna. Gräsröjning, skötsel av friluftslivsanordningar och åtgärder mot invasiva främmande arter är vanligt förekommande åtgärder i statistiken. I Skötseldos finns 873 registrerade åtgärder genomförda av arbetslagen under 2021. Skötsel av friluftslivsanordningar, restaurering av naturtyper och betesdrift är de vanligaste åtgärdskategorierna.

Drygt hälften av länsstyrelserna bedömer att mer än 90 % av genomförda arbetsuppgifter har uppnått tillräckligt bra resultat, resterande länsstyrelser angav att 75–90 % har uppnått tillräckligt bra resultat. Siffrorna indikerar att länsstyrelserna generellt sett är nöjda med de genomförda åtgärderna.

Utöver Skogsstyrelsens arbetslag har ett antal kommuner bedrivit Naturnära jobbverksamhet i egen regi. Länsstyrelsen i Västerbottens län, med stöd av Naturvårdsverket, genomförde utlysning och fördelning av medel. I maj 2021 beslutades om bidrag på totalt drygt 10 miljoner³⁵ kronor till 16 kommuner. Ungefär hälften av tilldelade medel öronmärktes för att användas särskilt för unga (under 25 år).

Kommunernas arbetslag har omfattat totalt 160 personer, varav 88 unga. Arbetslagen har varierat i storlek där de största omfattade 28 personer och de minsta 3 personer. Bland de unga medarbetarna finns de som saknar godkända gymnasiebetyg och som ännu inte kommit in på arbetsmarknaden, några med hemmasittarproblematik. Kommunerna har erbjudit utbildningar, till exempel motor- och röjsågsutbildning, baskunskap i naturvård inklusive allemansrätt, djurskötsel och bekämpning av invasiva främmande arter.

Åtgärderna som de kommunala arbetslagen har genomfört liknar de som genomförts av Skogsstyrelsens arbetslag. Många insatser har genomförts kopplat till friluftsliv, till exempel längs vandrings- och motionsleder, på badplatser och grillplatser. Snickeriarbeten, till exempel underhåll av spänger, bord, vindskydd och liknande samt tillverkning av skyltar har genomförts. Etablering av ett antal hagmarker och bekämpningsinsatser mot invasiva främmande arter är andra exempel på genomförda åtgärder. Enligt kommunernas återrapporteringar har insatserna varit av stor vikt för naturvården och friluftslivsarbetet i kommunerna.

Kommunerna i satsningen har redovisat att de som medverkat i projektet har fått bättre motivation, blivit mer delaktiga och mer ansvarstagande. Flera medarbetare har också vittnat om bättre hälsa och nattsömn. Flera som inte har svenska som modersmål pratar och förstår språket bättre. Andra förbättringsfaktorer som redovisats är ökat självförtroende, bättre samarbete och ökad problemlösningsförmåga.

Naturvårdsverket har också finansierat en särskild utbildningsinsats om naturvägledning för nya svenskar riktad mot Skogsstyrelsens arbetslag. Under året har arbetslagen i Örebro, Västmanland och Kronoberg genomgått utbildningen, som planeras och genomförs av SLU Centrum för naturvägledning.

³⁵ 5,7 mnkr avser medel som Naturvårdsverket disponerade

12 Sysselsättningseffekter

Medlen som omsätts genom anslagen 1:14 och 1:3 genererar en del sysselsättningseffekter som kan uppskattas med hjälp av särskilda beräkningsmetoder. Naturvårdsverket har, på samma sätt som 2020, anlitat en konsultbyrå för att utföra sådana beräkningar 2021.

Som framgår av resultaten görs bedömningen att den del av anslaget 1:14 som används till ersättningar vid anspråk av mark inte leder till någon effekt på sysselsättningen. En kommentar till detta kan vara på sin plats här.

Ersättningar vid anspråk av mark är sådana medel som används till fastighetsförvärv eller liknande (intrångsersättningar eller naturvårdsavtal), och som inte leder till någon produktion av varor eller tjänster i vanlig bemärkelse. Denna form av anslagsanvändning kallar vi för finansiella transaktioner, och de finansiella transaktionerna har inte några reala effekter på sysselsättning, eftersom de inte utgör något reellt tillskott till ekonomin. Enkelt uttryckt kan sägas att en fastighetsägare har bytt en slags kapitaltillgång (markinnehav) mot en annan (likvida medel) med ett jämförbart värde.

Förvisso kan det ligga närmare till hands att både investera och konsumera om en person innehar likvida medel jämfört med bundet kapital (markinnehav), men det går inte att på förhand förutse, eller ens göra antaganden med stöd i evidens, i vilken omfattning och hur en aktör kommer att använda de likvida medel som erhållits.

Det är inte uteslutet att finansiella transaktioner leder till lokala eller regionala sysselsättningseffekter, men sådana effekter kan inte utvärderas annat än med lokala nedslag genom exempelvis fallstudier.

12.1 Bakgrund

Naturvårdsverket är i sitt regleringsbrev ålagt att redovisa vilka sysselsättningseffekter för kvinnor och män som användningen av anslagen för skydd och åtgärder för värdefull natur (1:14 och 1:3) ger upphov till. I sin återrapportering av medelsanvändning för skydd och åtgärder för värdefull natur 2018–2020 redovisar Naturvårdsverket att åtgärder som genomfördes under anslaget 1:3 år 2020 tog cirka 1 094 årsarbetskrafter i anspråk, medan åtgärder under anslaget 1:14 sysselsatte motsvarande ungefär 152 årsarbetskrafter.

Utöver dessa direkta sysselsättningseffekter gav anslagen även följdarbets-tillfällen i form av exempelvis underentreprenader vid ny- och ombyggnadsprojekt och i samband med juridiska tjänster vid värdering och försäljning av mark. Totalt år 2020 beräknades anslagen ge upphov till cirka 1 447 helårsarbetskrafter, varav 507 för kvinnor.³⁶

³⁶ Naturvårdsverket, 2021. Återrapportering av medelsanvändning och resultat för skydd och åtgärder för värdefull natur 2018–2020. Rapport 6980.

12.2 Sakanslagen

Skydd av värdefull natur, i form av förvärv, intrångsersättningar eller avtalslösningar för statens räkning av värdefulla naturområden, finansieras via anslag 1:14 *Skydd av värdefull natur*. Utfallet på anslag 1:14 var år 2021 cirka 1 665 miljoner kronor – en ökning med cirka 790 miljoner kronor jämfört med 2020. Flera poster under anslag 1:14 har ökat markant, särskilt posten ”intrångsersättning”, som har ökat med 570 miljoner kronor jämfört med tidigare år. Sammantaget har anslagen ökat från 1 933 miljoner kronor år 2020 till 3 453 miljoner konor 2021, vilket innebär en ökning med cirka 79 %.

De skyddade områdena kräver skötsel för att naturvärdena ska kunna upprätthållas och för att områdena ska kunna tillgängliggöras på ett tillfredsställande sätt. Det statliga åtagandet för att säkerställa detta finansieras via anslag 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*. Utfallet³⁷ på anslag 1:3 var år 2021 cirka 1 788 miljoner kronor – en ökning med 730 miljoner kronor jämfört med 2020. En stor del av denna ökning utgörs av posten ”Skötsel – Schablonbidrag”, som har ökat med cirka 340 miljoner kronor jämfört med föregående år.

12.3 Syfte

Föreliggande studie syftar till att uppskatta storleken på såväl de direkta som indirekta sysselsättningseffekter som följer av användningen av anslagen.

12.4 Metod

De vägledningsdokument som WSP tog fram år 2017 i samband med att nya sysselsättningsmultiplikatorer beräknades har, precis som föregående år, använts för beräkningarna.

12.5 Beräkningsresultat – hur har medlen använts år 2021?

Av det totala förbrukade anslagsbeloppet på cirka 3 453 miljoner kronor har cirka 870 miljoner kronor som använts för finansiella transaktioner (förvärv av mark, intrångsersättning, med mera) exkluderats från beräkningarna då de inte ger någon effekt på sysselsättningen.

Av sakanslag 1:3 har cirka 1 824 miljoner kronor (102 %)³⁸ använts för ändamål som haft effekter på sysselsättningen och för sakanslag 1:14 är motsvarande siffra 755 miljoner (45 %). I tabell 60 nedan visas anslagsförbrukningen och de beräknade sysselsättningseffekterna för år 2021. Totalt beräknas anslagen ge upphov till cirka 2 851 helårsarbetskrafter, vilket är 1 404 (eller 97 %) fler än föregående års resultat. 2021 års anslag var också 79 % större än föregående års samtidigt som en mindre

³⁷ Följande beräkningar baseras på de belopp som Naturvårdsverket utbetalat till länsstyrelserna och övriga enligt Naturvårdsverkets huvudbok, och inte den faktiska förbrukningen. Därför skiljer sig beloppen från redovisningen av medelsförbrukningen. Tidigare år har denna skillnad varit marginell, men för 2021 är skillnaden större. Detta leder till en överskattning av sysselsättningseffekten, uppskattningsvis cirka 18 % för högt beräknad sysselsättningseffekt för 2021.

³⁸ Man gick under året 40 050 547 kronor plus på finansiella transaktioner. Dessa medel används sedan i ändamål som påverkar sysselsättningen, vilket resulterar i att summan blir större än det ursprungliga utfallet på sakanslaget och uppgår till 102 %

andel av anslaget använts för finansiella transaktioner. Sammantaget gör detta att den sysselsättningsskapande andelen av anslagen gått från 1 254 miljoner kronor till 2 579 miljoner kronor jämfört med 2020 – en ökning med 106 %.

Tabell 60. Sakanslagsförbrukning år 2021 med de beräknade sysselsättningseffekterna.

	Sakanslag 1:3	Sakanslag 1:14
Anslagsförbrukning 2021	1 788,3 miljoner kr	1 664,7 miljoner kr
Medel som ger upphov till sysselsättning	1 824,1 miljoner kr	754,6 miljoner kr
Medel som inte ger reala effekter på ekonomin	–40,1 miljoner kr	910,1 miljoner kr
Medel som utbetalats till internationella organisationer	4,1 miljoner kr	-
Direkt sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	1 823	600
Indirekt och inducerad sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	246	181
Total sysselsättningseffekt för kvinnor, helårsarbetskrafter	642 (30 %)	379 (48 %)

12.6 Branschfördelning

I tabellen nedan visas en uppskattning av hur de utbetalda anslagen fördelats i olika branscher. Endast de medel som anses ge upphov till sysselsättning har inkluderats.

Liksom föregående år har majoriteten av beloppet för sakanslag 1:3 gått till skogsskötsel företag (73,7 %) och myndigheter (7,3 %). Medlen från sakanslag 1:14 har till största del gått till arbete för drift, utveckling och förvaltning av olika databaser (32,1 %), arbete på myndigheter (27,3 %) och ekonomisk konsultverksamhet – värdering av mark (16,2 %). I jämförelse med föregående år har medel för drift, utveckling och förvaltning av olika databaser ökat betydligt. Majoriteten av dessa medel har gått till poster med benämning *VIC Natur* som har ökat från 9,6 miljoner kronor till 29,7 miljoner kronor jämfört med 2020.

Tabell 61. Fördelning av sakanslag 1:3 och 1:14 över olika branscher år 2021.³⁹

Bransch	1:3	1:14
Viltvård; Inventering av rovdjur, mårhundsbekämpning etc.	4,8 %	0 %
Skogsskötsel och förvaltning	73,7 %	0 %
Tryckerier och produktion av material	0,1 %	0 %
Byggnation och ombyggnation av naturum, entréer, leder etc.	5,1 %	0 %
Arrangemang av mässor, konferenser m.m.	0 %	0 %
Drift, utveckling och förvaltning av olika databaser	0,9 %	32,1 %
Fastighetsförmedling	0 %	8,9 %
Juridisk konsultverksamhet	0 %	0,4 %
Ekonomisk konsultverksamhet – värdering av mark	0 %	16,2 %
Teknisk konsultverksamhet; karteringar etc.	1,3 %	14,6 %
Veterinärverksamhet	0,3 %	0 %
Myndigheter; Länsstyrelser, Lantmäteriet, Naturvårdsverket m.m.	7,3 %	27,3 %
Intresseorganisationers arbete	3,6 %	0 %
Vetenskaplig forskning	2,9 %	0 %
Totalt	100 %	100 %

³⁹ Siffrorna i tabellen är avrundade och summerar därför inte nödvändigtvis till 100 %

12.7 Regional fördelning

I tabell 62 nedan visas den uppskattade regionala fördelningen av sakanslag 1:3 och 1:14 för år 2021. En stor del (78 %) av medlen i sakanslag 1:3 har betalats ut till länsstyrelser och motsvarande fördelning har därför använts för att fördela det totala beloppet för sakanslag 1:3 på län. Sakanslag 1:14 har istället fördelats efter storleken (i kr) på de markersättningar som betalats ut till respektive län under året eftersom det saknats tillräckligt underlag för att redovisa länsvis fördelning för övriga poster.

Sakanslag 1:3 har fördelats relativt jämnt över länen och de flesta län har tilldelats mellan 3 och 7 % av de utbetalda medlen. Västra Götalands län är (precis som föregående år) det län som tilldelats störst del av beloppet, 9,7 % år 2021. 2020 var andelen 10,7 %.

Sakanslag 1:14 är något mer ojämnt fördelat över länen. Örebro län tilldelades störst del av beloppet, 11,7 %. Minst del av beloppet tilldelades till Västmanlands län (1,0 %).

Tabell 62. Länsvis fördelning av sakanslag 1:3 och 1:14 år 2021.⁴⁰

Län	1:3	1:14
Stockholms län	4,4 %	4,0 %
Uppsala län	3,5 %	3,5 %
Södermanlands län	4,2 %	1,6 %
Östergötlands län	5,9 %	10,5 %
Jönköpings län	4,2 %	2,4 %
Kronobergs län	2,4 %	4,1 %
Kalmar län	7,3 %	3,6 %
Gotlands län	4,4 %	2,1 %
Blekinge län	2,6 %	2,4 %
Skåne län	8,9 %	10,7 %
Hallands län	3,9 %	1,4 %
Västra Götalands län	9,7 %	6,1 %
Värmlands län	3,3 %	2,3 %
Örebro län	3,9 %	11,7 %
Västmanlands län	2,6 %	1,0 %
Dalarnas län	4,8 %	5,1 %
Gävleborgs län	4,1 %	1,9 %
Västernorrlands län	2,8 %	5,6 %
Jämtlands län	4,7 %	7,0 %
Västerbottens län	6,4 %	9,4 %
Norrbottnens län	5,9 %	3,6 %
Totalt	100 %	100 %

⁴⁰ Siffrorna i tabellen är avrundade och summerar därför inte nödvändigtvis till 100 %

12.8 Sysselsättningseffekter

Sysselsättningsstatistik utgår från befolkningen i arbetsför ålder (16 och äldre).⁴¹ I tabell 63 och 64 nedan visas den totala sysselsättningseffekten (direkt och indirekt) dels för sakanslag 1:3, dels för 1:14. Sysselsättningseffekten redovisas på bransch och länen har delats in i fyra kategorier: Stockholm, tjänstelän, tillverkningslän och län med blandad struktur. Samma indelning har använts vid beräkningar av sysselsättningseffekter för rapporteringarna år 2019–2020. Andelen kvinnor som arbetar i respektive bransch baseras på data för år 2020 från SCB.

Likt föregående år beräknas sakanslag 1:3 sysselsätta flest personer i län med blandad struktur följt av tillverkningslän, därefter följer tjänstelän och Stockholms län. Majoriteten av de sysselsatta arbetar inom skogsskötsel och förvaltning följt av arbete på myndigheter, intresseorganisationer och viltvård. Andelen kvinnor som beräknas sysselsättas genom medel från 1:3-anslaget är 30 % vilket är 2 procentenheter mindre än för 2020.

Tabell 63. Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:3 år 2021.⁴²

Bransch	1: Stockholm	2: Tjänstelän	3: Tillverknings- län	4: Län med blandad struktur	Totalt	Andel kvinnor
Viltvård; Inventering av rovdjur	5	20	50	45	120	24 %
Skogsskötsel och förvaltning	87	332	447	526	1 393	24 %
Boktryckerier och övriga tryckerier	0	0	0	0	1	29 %
Byggindustri – byggnation av naturum, leder, etc.	4	21	34	39	98	10 %
Hotell och restaurang	0	0	0	0	0	
Datakonsulter	1	4	7	6	17	43 %
Fastighetsförmedling	0	0	0	0	0	
Juridisk konsultverksamhet	0	0	0	0	0	
Ekonomisk konsult – värdering av mark	0	0	0	0	0	
Teknisk konsultverksamhet	1	5	10	9	24	43 %
Veterinärverksamhet	0	1	2	2	6	79 %
Arbete på myndigheter; länsstyrelser, m.m.	7	37	66	54	163	58 %
Vetenskaplig forskning	5	25	40	43	112	58 %
Intresseorganisationer	6	30	47	52	135	43 %
Total sysselsättningseffekt	116	475	702	776	2 069	30 %
varav direkt sysselsättningseffekt	101	411	625	687	1 823	
varav indirekt sysselsättningseffekt	16	64	77	89	246	

⁴¹ RAMS – registerbaserad arbetsmarknadsstatistik från SCB

⁴² Siffrorna i tabellen är avrundade och delarna summerar därför inte nödvändigtvis exakt till totalen

Medlen från sakanlag 1:14 beräknas sysselsätta flest personer i län med blandad struktur till följt av tillverkningslän. Medlen beräknas sysselsätta färre i tjänstelän och Stockholms län. Den största andelen av de sysselsatta arbetar som datakonsulter följt av arbete på myndighet och konsultverksamheter, vilket liknar fördelningen från föregående år. Av dem som sysselsätts beräknas 48 % vara kvinnor.

Tabell 64. Sysselsättningseffekter av sakanlag 1:14 år 2021.⁴³

Bransch	1: Stockholm	2: Tjänstelän	3: Tillverkningslän	4: Län med blandad struktur	Totalt	Andel kvinnor
Viltvård; Inventering av rovdjur	0	0	0	0	0	
Skogsskötsel och förvaltning	0	0	0	0	0	
Boktryckerier och övriga tryckerier	0	0	0	0	0	
Byggindustri – byggnation av naturum, leder, etc.	0	0	0	0	0	
Hotell och restaurang	0	0	0	0	0	
Datakonsulter	11	59	85	100	255	44 %
Fastighetsförmedling	1	7	10	12	29	40 %
Juridisk konsultverksamhet	0	1	1	1	4	44 %
Ekonomisk konsult – värdering av mark	5	30	43	51	128	44 %
Teknisk konsultverksamhet	5	27	38	46	115	44 %
Veterinärverksamhet	0	0	0	0	0	
Arbete på myndigheter; länsstyrelser, m.m.	9	62	85	93	250	59 %
Vetenskaplig forskning	0	0	0	0	0	
Intresseorganisationer	0	0	0	0	0	
Total sysselsättningseffekt	31	184	262	303	781	48 %
varav direkt sysselsättningseffekt	20	134	214	231	600	
varav indirekt sysselsättningseffekt	11	50	48	72	181	

⁴³ Siffrorna i tabellen är avrundade och delarna summerar därför inte nödvändigtvis exakt till totalen

12.9 Jämförelse över flera år

I tabell 65 och tabell 66 redovisas sakanslagens utfall de senaste tre åren.

År 2021 var både sakanslag 1:3 och sakanslag 1:14 större än vad de var år 2019 och 2020, vilket återspeglades även i antalet sysselsatta som medlen genererade. Medlen som ger upphov till sysselsättning har ökat mellan branscher och län varje år sedan 2019, vilket återspeglas i den totala sysselsättningseffekten för båda anslagen.

Andelen kvinnor som sysselsatts av medlen har minskat mellan år 2019–2021 för båda anslagen. Fördelningen kan delvis förklaras med att en mindre andel av de sysselsättningsskapande medlen har gått till branscher med en förhållandevis hög andel kvinnor.

Tabell 65. Sakanslag 1:3 Förbrukning och sysselsättningseffekter för år 2019–2021.

År	2019	2020	2021
Anslagsförbrukning	861,8 miljoner kr	1 058,3 miljoner kr	1 788,3 miljoner kr
Medel som ger upphov till sysselsättning	867,7 miljoner kr	1 081,6 miljoner kr	1 824,1 miljoner kr
Direkt sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	879	1 094	1 823
Indirekt och inducerad sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	132	160	246
Total sysselsättningseffekt	1 011	1 254	2 069
Andel kvinnor	34 %	32 %	30 %

Tabell 66. Sakanslag 1:14 Förbrukning och sysselsättningseffekter för år 2019–2021.

År	2019	2020	2021
Anslagsförbrukning	976,5 miljoner kr	873,6 miljoner kr	1 664,7 miljoner kr
Medel som ger upphov till sysselsättning	159,5 miljoner kr	172,5 miljoner kr	754,6 miljoner kr
Direkt sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	139	152	600
Indirekt och inducerad sysselsättningseffekt, helårsarbetskrafter	38	41	181
Total sysselsättningseffekt	177	192	781
Andel kvinnor	52 %	53 %	49 %

Referenser

Naturvårdsverket, 2021. Återrapportering av skydd och åtgärder för värdefull natur 2018–2020. Rapport 6980, Stockholm 2021.

RAMS – Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik från SCB. (I Arbetskraftsundersökningen, AKU, är åldersfördelningen 15–74 år).

Bilaga 1. Tabell- och figurförteckning

Tabell 1. Anslaget 1:14 för skydd av värdefull natur 2019–2021 (tkr).	11
Tabell 2. Budget och utfall för anslaget 1:14 åren 2019–2021 (mnkr samt procentandel av förbrukad summa).	12
Tabell 3. Genomförda åtgärder för 1:14-medel, till inventering m.m., arealer i hektar.	14
Tabell 4. Antal beslut och areal (hektar) för nybildade och utökade statliga naturreservat, 2019–2021.	17
Tabell 5. Antal beslut och areal (hektar) för nybildade och utökade kommunala naturreservat, 2019–2021.	18
Tabell 6. Totalt antal och areal (hektar) för nybildade och utökade statliga och kommunala naturreservat, 2019–2021.	19
Tabell 7. Antal beslut om statliga naturreservat samt areal för nybildade och utökade naturreservat (hektar), 2019–2021.	20
Tabell 8. Areal marktäcke i nybildade och utökade statliga naturreservat (hektar), 2019–2021.	20
Tabell 9. Areal marktäcke i nybildade och utökade kommunala naturreservat (hektar), 2019–2021.	20
Tabell 10. Antal beslut om statliga naturreservat där markåtkomsten är klar sedan minst 3 år tillbaka, 2019–2021.	21
Tabell 11. Antal årsarbetskrafter och öppna ärenden om bildande av naturreservat, 2019–2021.	23
Tabell 12. Antal naturvårdsavtal 2019–2021 fördelat på huvudsakliga objekt kategorier.	24
Tabell 13. Markersättningsslag, skyddad mark, landareal respektive areal produktiv skog, arealer i hektar, 2019–2021.	24
Tabell 14. Markersättningsslag, antal beslut/avtal och kostnad (mnkr), 2019–2021.	25
Tabell 15. Ersättningar till markägare fördelat på olika objekt kategorier av skyddade områden (mnkr), 2019–2021.	25
Tabell 16. Kringkostnader för områdesskyddet (tkr), 2019–2021.	26
Tabell 17. Anslaget 1:3 för åtgärder för värdefull natur 2019–2021 (tkr).	27
Tabell 18. Användning av 1:3-anslaget, ap 1 och 2, 2019–2021 (tkr).	28
Tabell 19. Summa och andel fördelat av 1:3-anslaget, ap1 och ap2, per länsstyrelse 2019–2021 (tkr).	29
Tabell 20. Användning av 1:3-medel inom Tema naturskötsel 2019–2021, ap 2 (tkr).	30
Tabell 21. Förbrukning av länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogens och Laponiatjuottjudus bidrag för skötsel av skyddade områden (tkr), 2019–2021.	31
Tabell 22. Kostnader för naturtypsskötsel i skyddade områden fördelat på åtgärder utifrån ekonomisk redovisning av skötselschablonbidrag (tkr).	32
Tabell 23. Area med olika typer av naturvårdsåtgärder 2019–2021 (area i hektar).	33

Tabell 24. Pågående LIFE-projekt 2021 som Naturvårdsverket medfinansierar från 1:3-anslaget.	37
Tabell 25. Utbetalda 1:3-medel till pågående LIFE-projekt 2019–2021 (tkr).	37
Tabell 26. Avslutade LIFE-projekt 2021 som Naturvårdsverket har medfinansierat.	38
Tabell 27. Förbrukade medel till inmätning av områdesskyddsgränser (tkr).	40
Tabell 28. Åtgärdsprogram för hotade arter och naturtyper 2019–2021.	41
Tabell 29. Länsstyrelsernas kostnader för arbetet med åtgärdsprogram (tkr).	42
Tabell 30. Förbrukade medel till arbete med invasiva främmande arter (tkr)	43
Tabell 31. Medelsanvändning för projekt inom ordinarie LONA 2019–2021 (tkr).	45
Tabell 32. Antal beviljade LONA projekt 2019–2021 (ordinarie LONA, ej våtmark- eller pollineringsprojekt), samt antal åtgärder och kommuner som ansökt om LONA medel.	46
Tabell 33. Antal beviljade åtgärder inom ordinarie LONA åren 2019–2021 fördelade på olika åtgärds-kategorier.	47
Tabell 34. Användning av 1:3-medel inom Tema våtmark, 2019–2021, ap 2 (tkr).	49
Tabell 35. Naturvårdsverkets beslutade medel till länsstyrelserna och länsstyrelsens beviljade projekt för LONA våtmarksprojekt (2019–2021) (tkr).	50
Tabell 36. Antal avslutade åtgärder i LONA våtmarksprojekt (2019–2021).	50
Tabell 37. Antal pågående åtgärder i LONA våtmarksprojekt (2019–2021). Bara åtgärder som genomfördes mer än 5 gånger visas.	51
Tabell 38. Fördelning av åtgärder i urval och resultat i hektar.	52
Tabell 39. Användning av 1:3-medel inom Tema pollinering, 2020–2021, ap 2 (tkr).	55
Tabell 40. Beviljade och avslutade projekt samt antal avslutade åtgärder inom LONA pollinering, 2020–2021.	56
Tabell 41. Kostnader för åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten 2021 (tkr).	57
Tabell 42. Arealer där åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten genomförts (hektar, utom för stängsling 2021 där meter redovisas).	57
Tabell 43. Jämförelse av kostnader för åtgärder och total åtgång 2020 och 2021 (tkr).	58
Tabell 44. Jämförelse av total areal där åtgärder för vilda pollinatörer inom ÅGP-verksamheten genomförts 2020 och 2021 (hektar).	58
Tabell 45. Användning av 1:3-medel inom Tema tillgänglighet till naturen 2019–2021, ap 2, (tkr).	59
Tabell 46. Länsstyrelsernas och Laponiatjuottjudus faktiska medelsanvändning för det statliga ledsystemet i fjällen, 2019–2021 (tkr).	64
Tabell 47. Genomförda upprustningsåtgärder statliga ledsystemet i fjällen 2015–2021.	65
Tabell 48. Medel till naturum 2019–2021.	67
Tabell 49. Antal besökare i naturum 2019–2021.	67
Tabell 50. Förbrukning av länsstyrelsernas, Stiftelsen Tyrestaskogens och föreningen Laponiatjuottjudus bidrag för skötsel av skyddade områden – friluftsliv, 2019–2021, (tkr).	68
Tabell 51. Andel statligt skyddade områden som det finns information för i öppna data.	72

Tabell 52. Antal besök i Sveriges nationalparker och på www.sverigesnationalparker.se 2019–2021.	73
Tabell 53. Användning av 1:3-medel inom Tema fastighetsförvaltning, 2019–2021, ap 2 (tkr).	75
Tabell 54. Användning av 1:3-medel inom Tema kunskapsstöd och uppföljning 2019–2021, ap 2 (tkr).	77
Tabell 55. Översikt över insatser 2019–2021 inom inventering och kunskapsstöd (tkr).	81
Tabell 56. Medel från 1:3-anslaget till Agenda för landskapet, 2019–2021 (tkr).	86
Tabell 57. Kostnader för åtgärder mot översvämningsmygg 2019–2021 (tkr).	87
Tabell 58. Användning av 1:3-medel inom Tema rovdjur och annat vilt, 2019–2021, ap 2 (tkr).	91
Tabell 59. Medelsanvändning inom Tema naturnära jobb 2019–2021, ap 1 och ap 2, (tkr).	101
Tabell 60. Sakanslagsförbrukning år 2021 med de beräknade sysselsättningseffekterna.	105
Tabell 61. Fördelning av sakanslag 1:3 och 1:14 över olika branscher år 2021.	105
Tabell 62. Länsvis fördelning av sakanslag 1:3 och 1:14 år 2021.	106
Tabell 63. Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:3 år 2021.	107
Tabell 64. Sysselsättningseffekter av sakanslag 1:14 år 2021.	108
Tabell 65. Sakanslag 1:3 Förbrukning och sysselsättningseffekter för år 2019–2021.	109
Tabell 66. Sakanslag 1:14 Förbrukning och sysselsättningseffekter för år 2019–2021.	109
Figur 1. Andel statligt skyddade områden där det genomförts friluftslivsåtgärder under 2020 och 2021. (Källa: Skötseldos, 2022-02-07. 2020 genomfördes en överlappsanalys, 2021 sammanställdes alla områden med kopplade åtgärder.)	70
Figur 2. Diagrammet visar den samverkan som länsstyrelserna gemensamt planerar eller genomför såväl lokalt (via kommunerna), regionalt och nationellt, med olika aktörer och inom olika friluftsmål 2021.	121

Bilaga 2. Nya naturreservat 2021

Län	Namn	Beslutsdatum (bildande)	Besluts- myndighet	Total Areal (hektar)	Landareal (hektar)	Sjöar och vattendrag (hektar)	Hav (hektar)
AB	Hagsätraskogen	2021-06-14	Kommun	31	30,95		
AB	Hållviksjön	2021-11-16	Länsstyrelse	31	30,25	0,82	
AB	Koffertberget	2021-06-02	Länsstyrelse	29	29,18		
AB	Rensättra	2021-02-01	Kommun	56	50,27	6,14	
AB	Väddö Prästgård	2021-02-22	Länsstyrelse	19	19,13		
C	Häcksören	2021-12-13	Länsstyrelse	76	44,53		31,59
C	Tångsåmurarna	2021-11-15	Länsstyrelse	203	184,23	18,7	
D	Stora Fjällsjön	2021-12-06	Länsstyrelse	211	205,93	5,56	
D	Sundsudde	2021-05-24	Länsstyrelse	15	15,16		
D	Väsbykogen	2021-10-04	Länsstyrelse	24	24,13		
E	Ekhammarviken	2021-03-08	Länsstyrelse	30	30,1		
E	Långdalsgölen	2021-11-24	Länsstyrelse	55	53,41	1,87	
E	Månhult	2021-03-08	Länsstyrelse	67	66,86		
E	Pjältån	2021-11-24	Länsstyrelse	10	10,14		
F	Alversjöskogen	2021-11-02	Länsstyrelse	295	264,98	30,39	
F	Hällarydskogen	2021-02-02	Länsstyrelse	27	21,29	5,63	
F	Hökesån Lampen	2021-11-26	Länsstyrelse	21	21,11		
G	Fridafors	2021-06-02	Länsstyrelse	47	44,87	2,17	
G	Horshaga fly	2021-05-19	Länsstyrelse	145	144,53	0,05	
G	Kinnanäs	2021-02-24	Länsstyrelse	50	21,71	28,17	
G	Ringshult	2021-03-10	Länsstyrelse	132	45,26	86,48	
G	Skälsnäs	2021-09-22	Länsstyrelse	404	72,47	331,49	
I	Stora Vede	2021-03-25	Länsstyrelse	204	203,8		
I	Västers myr	2021-01-26	Länsstyrelse	40	39,8		
K	Björkenabben	2021-12-20	Länsstyrelse	143	72,49	0,19	70,77
K	Mörrumsån Ebbamåla bruk	2021-05-11	Länsstyrelse	17	14,84	1,73	
M	Augustenborg	2021-12-02	Kommun	3	3,43		
M	Bjäret	2021-01-28	Länsstyrelse	71	70,52	0,02	
M	Grönhult	2021-01-28	Länsstyrelse	10	9,79		
M	Jällabjär	2021-03-30	Länsstyrelse	148	148,25		
M	Klåveröd	2021-09-09	Länsstyrelse	99	93,96	5,37	
M	Kyrkfuret	2021-12-02	Kommun	7	6,85	0,06	
M	Linnebjär	2021-12-02	Länsstyrelse	38	38,39		
M	Tursköpsskogen	2021-10-28	Länsstyrelse	31	31,21		
M	Ugnsmunnarna	2021-03-04	Länsstyrelse	32	10,62	20,92	
N	Smedjeån Skönhult	2021-03-16	Länsstyrelse	33	30,8	2,09	
N	Söderängarna	2021-05-06	Länsstyrelse	254	253,64		
O	Bäckedalen	2021-11-24	Länsstyrelse	8	7,51		
O	Greby-Kleva	2021-10-28	Länsstyrelse	56	48,12	0,03	7,89
O	Gullängen	2021-11-24	Länsstyrelse	53	52,9		
O	Kroppefjälls norra våtmarker	2021-12-07	Länsstyrelse	196	190,88	5,34	
O	Sollumsåns dalgång	2021-10-05	Länsstyrelse	31	29,66	1,41	
O	Sunds branter	2021-03-11	Länsstyrelse	20	19,49	0,03	

Län	Namn	Beslutsdatum (bildande)	Besluts- myndighet	Total Areal (hektar)	Landareal (hektar)	Sjöar och vattendrag (hektar)	Hav (hektar)
O	Svartekulla	2021-12-07	Länsstyrelse	14	13,7	0,51	
O	Väsmestorp	2021-06-28	Kommun	19	19,33		
S	Gatefjällsbranten	2021-02-01	Länsstyrelse	114	112,51	1,09	
S	Havsjöskogen	2021-06-21	Länsstyrelse	1 603	1 461,83	141,52	
S	Nybrännan	2021-05-03	Länsstyrelse	135	95,58	39,24	
S	Skålsåsen	2021-03-22	Länsstyrelse	22	22,06		
S	Storhöjden	2021-05-10	Länsstyrelse	93	92,56		
S	Tokil	2021-09-13	Länsstyrelse	56	53,97	2,38	
S	Visnums Stormosse	2021-08-30	Länsstyrelse	356	356,06		
S	Ölmans lövskogsraviner	2021-01-21	Kommun	147	135,78	11,6	
T	Glottrakärret	2021-11-29	Länsstyrelse	77	71,26	5,59	
T	Lejaskogen	2021-05-20	Länsstyrelse	81	81,11	0,05	
T	Lundby äng	2021-05-20	Länsstyrelse	49	34,09	14,72	
T	Skärjenöarna	2021-11-29	Länsstyrelse	69	28,24	40,71	
U	Boda	2021-12-16	Länsstyrelse	15	15,12		
U	Rörbosjön	2021-12-16	Länsstyrelse	189	156,87	31,69	
U	Södra Fläcksjön	2021-12-16	Länsstyrelse	248	125,86	122,11	
W	Bredvalla	2021-12-14	Länsstyrelse	142	141,96		
W	Lillfjätan	2021-05-25	Länsstyrelse	147	146,31	0,66	
W	Lusmyran	2021-09-29	Kommun	28	27,11	0,88	
W	Lövåsåtern	2021-05-07	Länsstyrelse	92	91,88		
W	Norr Skålö	2021-12-14	Länsstyrelse	37	36,71		
W	Slötjärnsbustan	2021-06-28	Länsstyrelse	1 787	1 754,37	32,66	
X	Dammjärn	2021-10-25	Länsstyrelse	129	123,95	4,82	
X	Klimparna	2021-12-06	Länsstyrelse	957	859,51	97,65	
X	Västerhällarna	2021-09-27	Länsstyrelse	248	247,34	0,22	
Y	Harråns naturreservat	2021-12-21	Länsstyrelse	175	167,9	7,44	
Z	Björnberget	2021-03-15	Länsstyrelse	266	265,78		
Z	Gröttingsberget	2021-06-14	Länsstyrelse	112	112,12		
Z	Kalkberget	2021-10-12	Länsstyrelse	71	70,68		
Z	Knätten	2021-05-31	Länsstyrelse	98	95,76	1,76	
Z	Kvarnån Utanede	2021-11-26	Länsstyrelse	13	12,36	0,36	
Z	Långtjärnen	2021-06-21	Länsstyrelse	435	427,25	7,78	
Z	Per-Johansabodarna	2021-12-13	Länsstyrelse	86	85,63		
Z	Svedjesjön	2021-11-15	Länsstyrelse	178	158,28	19,31	
Z	Sölvbacka strömmar	2021-05-17	Länsstyrelse	156	111,98	43,69	
AC	Granbergsmysran	2021-10-11	Länsstyrelse	46	45,72		
AC	Hornsmyran	2021-10-11	Länsstyrelse	68	67,64		
AC	Kinnbäcksfjärden	2021-06-10	Länsstyrelse	4 647	995,35	25,92	3 625,72
BD	Jalomaa	2021-11-18	Länsstyrelse	1 700	1 700,23		
BD	Junkön	2021-11-18	Länsstyrelse	228	178,95	0,14	49,13
BD	Kanibäcken	2021-11-18	Länsstyrelse	607	580,38	26,44	
BD	Låjssa	2021-10-06	Länsstyrelse	661	496,37	165,02	
BD	Njietjagårsså	2021-10-06	Länsstyrelse	1 070	1 066,76	3,02	
BD	Palolaki rengärde	2021-11-19	Länsstyrelse	175	174,62		
BD	Stor-Pällar	2021-03-23	Länsstyrelse	519	519,45		
BD	Särkitievat	2021-11-19	Länsstyrelse	3 300	3 202,38	97,84	
BD	Vastakielisenvuoma	2021-10-06	Länsstyrelse	694	682,68	11,42	
				25 629	20 330,78	1 512,9	3 785,1

Bilaga 3. Naturvårdsverkets regleringsbrev för 2021

Nedanstående är hämtat från det sista ändringsbeslutet för år 2021, daterat 2021-12-09.⁴⁴

1:3 Åtgärder för värdefull natur (Ramanslag)

<i>Disponeras av Naturvårdsverket</i>	1 844 035
ap.2 Kostnader för skötsel av skyddade områden, artbevarande, friluftsliv m.m. (ram)	1 844 035
<i>Disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län</i>	128 000
ap.1 Åtgärder för värdefull natur – del till länsstyrelsen i Örebro (ram)	128 000

Villkor för anslag 1:3

ap.1 Åtgärder för värdefull natur – del till länsstyrelsen i Örebro

1. Anslagsposten disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län och ska fördelas ut till samtliga länsstyrelser. Länsstyrelsen i Örebro län ska redovisa anslagspostens användning till Naturvårdsverket.
2. Anslagsposten får användas för kostnader vid länsstyrelserna för arbete och åtgärder som avser friluftsliv, regionala handlingsplaner för grön infrastruktur, invasiva främmande arter, pollinatörer och våtmarker. Medlen ska fördelas enligt beslutad fördelningsnyckel.
3. Högst 33 000 000 kronor får användas för kostnader och arbete som avser naturnära jobb, varav 10 000 000 kronor avser en särskild satsning på naturnära jobb riktade mot unga.

ap.2 Kostnader för skötsel av skyddade områden, artbevarande, friluftsliv m.m.

1. Anslagsposten får användas för kostnader samt visst arbete vid länsstyrelserna som avser skötsel, fastighetsförvaltning, byggnadsinvesteringar, samt uppföljning och övervakning av nationalparker, naturreservat, områden som ingår i eller föreslås ingå i nätverket Natura 2000, andra områden med områdesskydd, Kungliga nationalstadsparken, världsarv och Ramsarområden. Anslagsposten får även användas för kostnader för arbete med biosfärområden inklusive bidrag till kommuner och Stockholms universitet.
2. Anslagsposten får användas för kostnader som avser arbete med artbevarande, artskydd, grön infrastruktur, inklusive regionala handlingsplaner, vilt- och rovdjursförvaltning, strategin för svensk viltförvaltning, rovdjursinformation

⁴⁴ <https://www.esv.se/Statsliggaren/Regleringsbrev?rbid=22701>

inklusive bidrag till Rovdjurscentrum Sverige, inventering och kunskapsstöd vad gäller arter och naturtyper samt annan övervakning. Anslagsposten får även användas för visst arbete vid länsstyrelserna och för arbete vid Sveriges lantbruksuniversitet, bl.a. Artdatabanken inklusive Artportalen, samt för visst arbete med rovdjursinventeringar hos berörda samebyar. Anslagsposten får även användas för bidrag till de länsstyrelser, kommuner och stiftelser som är huvudmän för naturum och för verksamhet i naturum.

3. Anslagsposten får användas för arbetet med att förebygga och förhindra introduktion och spridning av invasiva främmande arter, där en särskild satsning ska göras på högst 50 000 000 kronor.
4. Anslagsposten får användas för kostnader samt visst arbete vid länsstyrelserna som avser friluftsliv, inklusive att samordna och leda arbetet med att förverkliga regeringens friluftslivspolitik och allemansrätt samt kommunikation och utbildning inom naturvårdsområdet. Anslagsposten får även användas för bidrag till ideella organisationer som arbetar med natur-, miljö- eller friluftslivfrågor för att sprida information om allemansrätten och utveckla arbetet med friluftsliv.
5. Anslagsposten får användas för kostnader för det statliga ledsystemet i fjällen, där en särskild satsning ska göras på högst 20 000 000 kronor, etablering och drift av ett lavinprognosprogram för den svenska fjällkedjan, verksamhet inom ramen för Fjällsäkerhetsrådet och Nationella snöskoterrådet samt för samebyarnas arbete att ta fram och genomföra terrängkörningsplaner. Anslagsposten får även användas för visst arbete vid länsstyrelserna avseende samma ändamål. Anslagsposten får även användas för bidrag till lokala fjällsäkerhetskommittéer för fjällsäkerhetsarbete.
6. Anslagsposten får användas för statsbidrag till naturvårdsprojekt enligt 1 § 1–6 förordningen (2003:598) om statliga bidrag till lokala naturvårdsprojekt. Högst 31 000 000 kronor får användas som en särskild satsning för att förstärka förutsättningar för vilda pollinatörer. Anslagsposten får även användas som bidrag till länsstyrelserna för att förstärka förutsättningar för vilda pollinatörer. Anslagsposten får även användas för visst arbete vid länsstyrelserna och Naturvårdsverket avseende samma ändamål.
7. Inom anslagsposten får högst 295 000 000 kronor användas för statsbidrag till naturvårdsprojekt för att restaurera och anlägga våtmarker, inklusive förberedelsearbete, enligt samma förordning eller som bidrag till länsstyrelserna för att restaurera och anlägga våtmarker. Skogsstyrelsen får från anslagsposten rekvirera högst 50 000 000 kronor för genomförande av uppdrag att genomföra åtgärder för att återväta utdikade våtmarker i skog. Vidare får högst 5 000 000 kronor av anslagsposten användas för bidrag till Skogsstyrelsen för rådgivningen till skogsägare vad gäller att återväta tidigare dikade eller torrlagda våtmarker. Anslagsposten får även användas för visst arbete vid länsstyrelserna, Naturvårdsverket, SGU och SMHI.
8. Anslagsposten får användas för bidrag till Statens veterinärmedicinska anstalt för eventuella akuta åtgärder – utförda efter samråd med Naturvårdsverket – i arbetet med att följa och analysera utvecklingen av sjukdomstillstånd hos vilda djurpopulationer.

9. Anslagsposten får användas för bidrag till Centrum för biologisk mångfald för arbete som avser lokal och traditionell kunskap. Till Sametinget får utbetalas 1 000 000 kronor för uppdraget som fokuspunkt för traditionell kunskap enligt konventionen för biologisk mångfald (CBD).
10. Anslagsposten får användas för bidrag till föreningen Laponiatjuottjudus för förvaltningen av världsarvet Laponia enligt Laponiaförordningen (2011:840) och för bidrag till Stiftelsen Tyrestaskogen för förvaltning av Tyresta nationalpark enligt nationalparksförordningen (1987:938).
11. Anslagsposten får användas för arbetet med åtgärdsprogram för hotade arter, särskilt insatser för att genomföra programmen. Anslagsposten får även användas för visst arbete vid länsstyrelserna avseende samma ändamål. Anslagsposten får även användas för bidrag till de organisationer som bidrar till att genomföra programmen.
12. Intäkter från fastighetsuthyrning, arrenden, naturvårdsskötsel m.m. får användas i verksamheten under anslaget.
13. Anslagsposten får användas som bidrag till länsstyrelser, kommuner och Statens veterinärmedicinska anstalt för att finansiera åtgärder för begränsning av massförekomst av översvämningsmyggor.
14. Anslagsposten får även användas för utgifter för medlemsavgifter och stöd till internationella organisationer som främjar arbetet med biologisk mångfald. Anslagsposten får även användas för bidrag till utländska myndigheter eller organisationer som genomför arbete som gagnar det svenska arbetet med biologisk mångfald, rovdjur eller fjällsäkerhet.
15. Högst 24 000 000 kronor av anslagsposten får användas för åtgärder inom naturvård, biologisk mångfald och friluftsliv som skapar gröna jobb.
16. Av anslagsposten får högst 5 000 000 kronor användas för regeringsuppdrag om att göra en fördjupad bedömning av vissa områdens betydelse för bevarandet av fåglar enligt fågeldirektivet (dnr M2021/01160).

1:14 Skydd av värdefull natur (Ramanslag)

<i>Disponeras av Naturvårdsverket</i>		<i>1 680 700</i>
ap.1	Skydd värdefull natur – till NV (ram)	580 700
ap.3	Skydd värdefull natur – till NV – RRF (ram)	1 100 000
<i>Disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län</i>		<i>4 800</i>
ap.2	Skydd värdefull natur – till Länsstyrelsen i Örebro (ram)	4 800

Villkor för anslag 1:14

ap.1 Skydd värdefull natur – till NV

1. Anslagsposten får användas för ersättningar enligt 31 kap. miljöbalken inom Naturvårdsverkets ansvarsområde.
2. Anslagsposten får användas för kostnader som avser förvärv och avtalslösningar för statens räkning av värdefulla naturområden, särskilt skogar och marina områden.
3. Anslagsposten får användas för statsbidrag till kommuner och kommunala stiftelser för skydd av värdefulla naturområden.
4. Anslagsposten får användas för kostnader som avser värdering, förhandling och förrättning efter prövning i varje enskilt fall i samband med skydd av värdefulla naturområden enligt miljöbalken, kostnader för arbete, utredningar och inventeringar som ger underlag för detta skydd, förslag till utpekande till nätverket Natura 2000 (inklusive arbete med bevarandeplaner) samt sådana övriga kostnader och kostnader för visst arbete vid länsstyrelserna som hör samman med skydd av värdefulla naturområden.
5. Anslagsposten får användas för bidrag till länsstyrelserna för en tillfällig insats för att slutföra ärenden och fatta beslut om naturreservat i syfte att minska länsstyrelsernas ärendebalanser vad avser skydd av värdefulla naturområden, särskilt för de ärenden där markersättningen är helt löst.
6. Intäkter från försäljning av fastigheter ska tillföras anslaget.

ap.2 Skydd värdefull natur – till Länsstyrelsen i Örebro

Anslagsposten disponeras av Länsstyrelsen i Örebro län och ska fördelas ut till länsstyrelserna i Stockholms, Västra Götalands och Skåne län för att genomföra programmen för skydd av tätortsnära natur. Medlen ska fördelas enligt beslutad fördelningsnyckel.

ap.3 Skydd av värdefull natur – till NV – RRF

För anslagsposten gäller de villkor som anges i punkterna 1 och 2 för anslagspost

1. Införandet av anslagspost 3 innebär att utgifter redovisade mot anslagspost 1 i stället ska redovisas mot denna anslagspost upp till den tilldelade nivån. Redovisningen syftar till att särskilja användning av medel hänförlig till EU:s facilitet för återhämtning och resiliens (RRF).

Bilaga 4.

Friluftslivssamordning

Redovisning av länsstyrelsernas uppdrag att samordna och leda det regionala friluftslivsarbetet, budgetåret 2021

Naturvårdsverket har i uppdrag att bevara och utveckla förutsättningarna för friluftslivet i Sverige, samordna arbetet och samverka med andra aktörer. Genom att anordna regelbundna samordningsträffar, kompetensutvecklingsinsatser, referensgrupper och kommunikationsinsatser skapas förutsättningar för erfarenhets- och informationsutbyte mellan länsstyrelser, med aktörer, kommuner, organisationer och andra myndigheter.

Länsstyrelsernas uppdrag

För åttonde året har länsstyrelserna i uppdrag att samordna och leda det regionala arbetet med att förverkliga regeringens friluftspolitik samt stärka arbetet med tätortsnära natur. Sedan 2015 finansieras uppdraget delvis av medel från anslaget 1:3 *Åtgärder för värdefull natur*. Naturvårdsverket tillhandahåller instruktioner och verktyg för återrapporteringen av uppdraget och sammanställer en samlad rapport.

SAMORDNA OCH LEDA

I det uppdrag som länsstyrelsen har är en viktig del att jobba inom verksamheten och integrera friluftsmålen i länsstyrelsens övriga uppdrag. Den andra delen är att nå ut till organisationer, kommuner, näringslivet och andra myndigheter.

I arbetet med att samordna och leda det regionala friluftslivsarbetet har 90 % av länsstyrelserna valt att tillsätta en tjänst med ansvar för att genomföra uppdraget. Motsvarande siffra för 2020 var 86 %. Som stöd i sin samverkansroll har flera länsstyrelser inrättat en intern samordningsgrupp, andra har valt att placera friluftslivssamordnare på en enhet som arbetar med strategiska frågor. En tredjedel av länsstyrelserna anger att den interna samordningen på länsstyrelsen fungerar väl och cirka två tredjedelar anser att samordningen med andra verksamhetsområden kan utvecklas. Det är i stort sett samma siffror som 2020. Den interna samordningen av friluftslivsfrågor sker exempelvis via informationsmöten, dialogmöten och i olika grupper som består av representanter från avdelningar som har koppling till uppdragets huvudinriktningar för friluftsliv (landsbygdsutveckling, samhällsplanering och naturvård). För år 2021 redovisas att den interna samverkan har i högre grad än 2020 (95 % jämfört med 81 %) bidragit till vilka åtgärder som ska genomföras inom friluftslivsuppdraget. Flera länsstyrelser har utformat uppdragsbeskrivning och arbetar med att ta fram interna handlingsplaner för friluftslivet.

Samarbetet med kommunerna har förstärkts genom fler initiativ och ökad efterfrågan från kommunerna om samarbete via regelbundna träffar. Genom stärkt samverkan internt på länsstyrelsen kan fler kommunala verksamheter nås med information och vägledning. Länsstyrelsernas samordnare redovisar att de fortsatt har haft en god samverkan med kommunernas tjänstemän men har haft svårare att nå de kommunala politikerna för dialog om utmaningarna i arbetet med att skapa förutsättningar för friluftsutövande. Landshövdingestafetten, där landshövdingen genomförde aktiviteter under Friluftslivets År, har dock bidragit till att nå beslutsfattare på kommunal och regional nivå.

Länsstyrelserna har under 2021 haft stort fokus på att samordna Friluftslivets År. De särskilda förutsättningarna under året har delvis bidragit till ett ökat intresse för friluftslivsfrågorna i stort och för aktiviteter inom ramen för Friluftslivets År 2021.

Under 2021 har friluftsliv varit mer synligt i länsstyrelsens kommunikationsarbete, bland annat till följd av ökad naturvistelse på grund av pandemin och Friluftslivets År. Exempelvis har information om allemansrätten lyfts fram, liksom information om naturreservat att besöka och friluftslivets värden men också aktiviteter i form av friluftsbingo och friluftsdagar. Samtliga länsstyrelser har tagit fram informationsmaterial på webben om friluftsliv och sociala medier har nyttjats för att sprida filmer om både besöksmål och allemansrätt.

Pandemin har påverkat möjligheterna att genomföra uppdraget även under 2021. I vilken omfattning det har påverkat uppdraget har inte analyserats.

Även 2021 har länsstyrelsernas samverkan varit väl utvecklad med lokala aktörer som kommunernas olika förvaltningar samt föreningslivet. Under 2021 har samverkan med framför allt regionerna ökat, vilket kan bero på att frågorna om hälsa och regional utveckling genom bland annat naturturism har fått ökad uppmärksamhet. Samverkan med nationella myndigheter med ansvar för friluftslivsfrågor har fortfarande möjlighet till utveckling, liksom varit fallet de senaste åren.

Många länsstyrelser redovisar att man upplever att friluftslivsfrågan under år 2021 har fått ett förändrat utrymme i den regionala samhällsdebatten. 62 % menar att friluftslivsfrågan fått ett ökat utrymme medan 29 % menar att det är oförändrat. Huruvida detta är på grund av pandemin, Friluftslivets År eller länsstyrelsernas samlade insatser går inte att avgöra utifrån återrapporteringen.

Samordningsinsatser med konkreta exempel

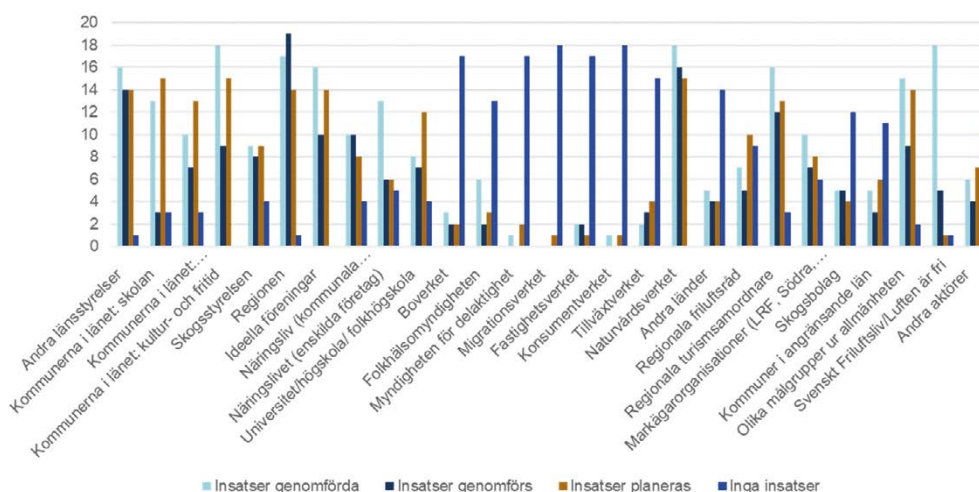
Flera länsstyrelser har tagit fram regionala strategier för arbetet med friluftsliv (33 %) och flera har uppdaterat befintliga strategier.

Under 2021 har 12 länsstyrelser genomfört regional konferens om friluftsliv vilket är 2 fler än 2020. Länsstyrelserna har lyft friluftslivets värden i en mängd olika sammanhang för att visa på friluftslivets bidrag till långsiktigt hållbar samhällsutveckling och en god livskvalitet för människor.

15 länsstyrelser har bildat nätverk för friluftsliv med kommuner, näringsliv, ideella aktörer med flera. Samtliga 21 länsstyrelser har deltagit i olika befintliga nätverk och forum för samverkan; bland annat har 15 länsstyrelser deltagit i turismnätverk under 2021 vilket är en ökning med 2 från 2020.

7 länsstyrelser har tagit fram en långsiktig strategi för arbetet med friluftsliv. 14 länsstyrelser har tagit fram goda exempel och förmedlat dessa bland annat via regional tankesmedja, nyhetsbrev och intern utbildning och alla länsstyrelser har arbetat med information på webbplatserna, vilket är en ökning från 2020 (86 %).

2 länsstyrelser har tagit fram regionala mål för friluftslivet.

Figur 2. Diagrammet visar den samverkan som länsstyrelserna gemensamt planerar eller genomför såväl lokalt (via kommunerna), regionalt och nationellt, med olika aktörer och inom olika friluftsmål 2021.

INSATSOMRÅDEN 2021

Det regionala samordningsuppdraget har haft tre insatsområden, *samhällsplanering*, *utvecklings- och tillväxtarbete* samt *naturvård*. Under året har en rad åtgärder genomförts för att öka förutsättningarna för fler människor att utöva friluftsliv. Åtgärder för att stärka arbetet med tätortsnära natur återkommer under alla insatsområden. I insatsområdet samhällsplanering inkluderas åtgärder om planeringsunderlag och stöd till kommunerna i samhällsplaneringen samt hållbara transporter. I insatsområdet utvecklings- och tillväxtarbete ingår landsbygdsutveckling, Friluftslivets År och arbetet mot nya målgrupper, folkhälsa samt landsbygdsutveckling och besöksnäring. I området naturvård lyfts främst tillgänglighet, samverkan samt hållbarhetsåtgärder. Nedan redovisas ett urval av genomförda åtgärder 2021 och de förväntade effekterna inom de tre nämnda insatsområdena.

Samhällsplanering

Länsstyrelsen har gjort insatser för friluftsmålen genomslag i samhällsplaneringen genom:

Åtgärd: Kartläggningar av naturområden värdefulla för friluftsliv på lokal och regional nivå, stöttat kommunerna i deras kartläggningar och tagit fram regionala handlingsplaner för friluftslivet. Stöttat kommuner genom samprojektet Grönstråk för hållbarhet, tagit fram regionala friluftsplåner vilket sker i samverkan med kommuner, föreningar, regionen och markägare. I början av arbetet genomfördes dialogmöten för att berätta om processen, men även inspirera kommunerna att kartlägga lokala områden samt fånga upp områden som är värdefulla för friluftslivet.

Webbseminarium om friluftsplåner och samhällsplanering har genomförts. Regionala kartor har tagits fram som kan användas av kommuner, länsstyrelsen, Skogsstyrelsen med flera i samhällsplaneringsarbetet och utvecklingen av friluftslivet.

LONA-bidrag har beviljats av 17 länsstyrelser för att ta fram underlag om tätortsnära natur.

Effekt: Ökad kunskap hos kommunerna, både hos de som arbetar med friluftsliv och de som arbetar med översiktsplanering, samt erfarenhetsutbyte mellan kommuner. Effekterna är även ökad medvetenhet hos kommunerna om vikten av tillgång till natur för friluftsliv, folkhälsa och social hållbarhet, vilket stimulerar framtagandet av relevanta planeringsunderlag för friluftsliv och att kommunerna börjar arbeta med utvecklingsplaner för friluftsliv och ekosystemtjänster. Allt fler kommuner vill satsa på framtagande av kommunala friluftsplaner, vilket skulle kunna vara en effekt av regionala handlingsplaner, men även en effekt av LONA-bidrag. Exempelvis kan den skånska friluftslivsplanen öka kunskapen och insikten kring friluftslivets infrastruktur (områden och leder) samt möjliggöra analyser för att belysa vilka utvecklingsbehov som finns. Den kommer även att utgöra ett viktigt underlag och komplettera regionplanen för Skåne som är under framtagande.

Åtgärd: Utveckla möjligheten att åka med kollektivtrafik till naturen. Samverkat med regionens kollektivtrafiknämnd i projekt som ska pröva ett antal nya linjer och turer. Deltagit i Vinnovaprojektet Hållbart resande till naturen vilket är en samverkan mellan Västtrafik, Västkoststiftelsen och länsstyrelsen för att hitta lösningar på resande till naturen som inte innefattar bil. Förstudien klaggjorde tänkbara arbetsätt som projektparterna vill utveckla och genomföra i fas 2, som förväntas starta juni 2022.

Effekt: Kollektivtrafiken ger möjlighet till hållbart resande. Den underlättar också för personer som saknar bil att ta sig till länets friluftsområden vilket gynnar såväl invånare som besökare och besöksnäring.

Utvecklings- och tillväxtarbete

Länsstyrelsen har gjort insatser för friluftsmålen genomslag i utvecklings- och tillväxtarbete genom:

Åtgärd: Friluftslivets År. Alla länsstyrelser har deltagit, samordnat och arrangerat aktiviteter under Friluftslivets År. 40 av totalt 63 rapporterade insatser i regeringsuppdraget om friluftsliv hade helt eller delvis koppling till Friluftslivets År.⁴⁵ Utöver Landshövdingestafetten där alla landshövdingar och län deltog (se nedan), har man också arrangerat friluftsdagar, lyft fram möjligheter att utöva friluftsliv för alla på olika sätt, arrangerat guidningar i naturreservat och via naturum, skapat pedagogiskt friluftsnätverk och utbildning för pedagoger, samordnat och stöttat kommunernas friluftslivsarbete, kommunicerat via sociala media, deltagit i Vandringens dag och Skogens dag, gjort en extra satsning inom målet Ett rikt friluftsliv i skolan, medverkat i nationella grupper och webinarium om friluftsliv som arrangerats av projektet Friluftslivets År, tagit fram friluftsbingo, krysslister, och filmer om allemansrätten.

Effekt: Allmänheten har fått högre medvetenhet om friluftsliv och dess möjligheter bland annat genom externa kommunikationsinsatser och aktiviteter. Fler nya och ovana besökare har testat på friluftsliv. Sänkta trösklar för att ta sig ut i naturen och ökad kunskap om allemansrätten förväntas. Ett ökat antal besök till naturreservat och leder kan bero på pandemin, men Friluftslivets År har säkerligen bidragit också.

⁴⁵ NV-08911-21

Åtgärd: Landshövdingestafetten⁴⁶ arrangerades i alla län. Syftet med landshövdingestafetten var att nå beslutsfattare och andra målgrupper, visa upp en variation av natur- och kulturområden i Sverige och lyfta fram det enkla friluftslivet. Landshövdingarna genomförde aktiviteter i sina län och nådde tillsammans cirka 330 beslutsfattare på lokal och regional nivå. Dessutom deltog cirka 220 organisationer och över 1 400 kilometer avverkades på varierande sätt genom bland annat vandring, paddling, skridskor, skidor, simning och cykling. Nedan redovisas några av länens olika upplägg av stafetten:

- Landshövdingestafetten i Uppsala län: Uppmärksamma och uppmuntra viktig föreningsverksamhet i Uppsala län som bidrar till god fysisk, mental och social hälsa. Särskilt för grupper som av olika anledningar inte är ute i naturen i samma utsträckning som andra. Tydliggöra att staten och länsledningen ser detta som en viktig samhällsfråga. Landshövdingen deltog i utomhusaktiviteter tillsammans med föreningar i länet som verkar för uppfyllelse av friluftsmålen och vars verksamhet riktar sig mot målgrupper som är underrepresenterade i nyttjandet av friluftsliv. Landshövdingen tog även med sig regionledningen samt Upplandsstiftelsens ledning på flera av aktiviteterna. Exempel på genomförda aktiviteter: nattorientering med en orienteringsklubb, naturskoleaktivitet med en femteklass, höstpromenad med invandrarföreningar, svampvandring med flerspråkiga naturvägledare, tipspromenad om allemansrätten med barnfamiljer samt utomhusgymna med träffpunkt för äldre.
- Landshövdingen träffade kommunernas, och regionens politiker och tjänstemän i syfte att öka kunskapen om friluftslivets värden och lyfta friluftsliv som en strategisk fråga. Önskade effekter är ett ökat antal friluftsutövare samt mer kunskap om allemansrätt och friluftsliv. Önskan har varit att nå fler kommunala beslutsfattare.
- Landshövdingens friluftsbesök i kommunerna syftade till att öka kommunala beslutsfattares medvetenhet om kommunernas centrala roll i friluftspolitik. Landshövdingen gjorde ett friluftsbesök tillsammans med kommunstyrelsen i varje kommun. Kommunala beslutsfattare (politiker och högre tjänstemän) och landshövdingen fick under en halvdag se ett axplock av kommunens friluftsverksamhet.

Effekt: Beslutsfattarna fick en bättre förståelse för friluftsliv och dess betydelse för medborgare och kommunens verksamheter. Behovet av kommunens friluftsr resurser och betydelsen av att stötta dessa verksamheter lyftes. Landshövdingen kunde visa på kommunens viktiga roll för att bidra till och förverkliga friluftsmålen. Beslutsfattarna fick ökad kunskap om olika verksamheter och personalen i olika verksamhetsområden (fritidsförvaltning, destinationsutvecklare, naturskola) fick en direkt diskussion med kommunledningen. Ett ökat engagemang har skapats samt intresse av att ordna och delta i friluftsanslag på lokal nivå. Detta för att i sin tur öka möjligheterna för olika grupper att upptäcka, och få förståelse för värdet av, ett rikt friluftsliv.

⁴⁶ Landshövdingestafetten FINAL – YouTube

Åtgärd: Samverkan med och information till naturturismföretagare.

Deltagande och föredrag i webinarium ordnat av regionalt turismutvecklingsbolag. Länsstyrelserna har också på ett enkelt sätt förklarat regler, särskilt i skyddad natur, för företagare.

Rualid/Vandringslyftet Dalarna. Ett vandringsprojekt med målet att utveckla attraktiva vandringsleder för boende och turister i Dalarna har genomförts i samarbete med Visit Dalarna samt länets förvaltare för vandringsleder. Arbetet har inriktats på att höja kunskap, skapa möjligheter att förbättra leder och följa de nationella kriterier som nyligen tagits fram. Några fokusleder har valts ut för vägledande utveckling.

Regional tankesmedja som fokuserat på hur friluftsliv och naturturism kan stärka den regionala och lokala attraktionskraften samtidigt som den bidrar till en hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling har arrangerats. Målsättningen med tankesmedjan har varit att den både ska ha gett inspiration och visat på nya möjligheter att utveckla länets förutsättningar för friluftsliv och naturturism.

Med anledning av det höga besöksstrycket 2020 bjöd Landshövdingen tillsammans med Tourism in Skåne in till fem frukostmöten med olika aktörer (flera olika kommuner, föreningar, markägare och Stiftelsen Skånska Landskap för att diskutera hur vi tillsammans kan skapa hållbara besök. De olika frukostmötena fokuserade bland annat på infrastruktur och kommunikation både på plats och innan besökaren når sin destination. Tillsammans med länets aktörer har länsstyrelsen ökat och tydliggjort bemanningen i naturen genom naturvårdare, tillsynspersonal, väktare, volontärer, förvaltare samt naturumpersonal och delat erfarenheter. En gemensam besökskarta har visat på alternativa områden att besöka för att minska på trycket på de mest besökta områdena. I det gemensamma innovationsprojektet Uppdrag fotspår har utmaningarna belyst från ett nytt perspektiv för att hitta nya vägar att skapa en relation till naturen. I sociala medier har besöksintressanta naturreservat och leder presenterats och inspel kring allemansrätten och kampanjen ”Var rädd om naturen och varandra” har publicerats (totalt cirka 140 inlägg på Facebook).

Effekt: Lättare för naturturismföretagare att göra rätt vid aktiviteter i skyddad natur och i övriga naturområden. Ökad samverkan och utveckling av nätverk när olika aktörer från hela länet fick träffas och samtala om gemensamma utvecklingsfrågor. Effekter av åtgärder och samverkan är att närboende, kommuner och föreningar, men även vår egen personal är mycket mer nöjda med årets säsong. Länsstyrelsen har sett en större spridning av besökarna mellan olika områden och mindre slitage. Besökarna har varit nöjda. Samarbeten och samverkansprojekt har utvecklats och vi har fortsatt med digitala möten under året. Ett regionalt friluftsråd kommer att inrättas under 2022 för att fortsätta den goda dialogen.

Åtgärd: Flera länsstyrelser har lyft folkhälsoperspektivet som drivkraft i arbetet. En länsstyrelse har arrangerat en folkhälsodag med olika föreläsare och med bred inbjudan i syfte att motivera och skapa förutsättningar till ökad rörelseglädje. En länsstyrelse har tillsammans med region och kommun tagit fram tre promenadslingor med olika distanser i tätortsnära naturmiljöer där olika naturtyper och kulturmiljöer kan besökas på ett enkelt sätt även med rullstol. Slingorna kan underlätta för besökare, personal och närboende till Länssjukhuset i Kalmar att komma ut i närnatur. En annan länsstyrelse har inventerat, kartlagt och gjort svårighetsgradering av 4–5 promenadslingor i fyra pilotkommuner i länet. Detta ska resultera i ett material bestående av karta, bilder och en beskrivande text som

i första hand legitimerad vårdpersonal som förskriver fysisk aktivitet på recept (FaR), ska kunna dela med sig av till sina patienter. Materialet ska också kunna användas av allmänheten, skolor, arbetsplatser med flera.

Effekt: Bred uppslutning av cirka 200 deltagare på folkhälsodagen. Genom hälso-slingan, promenadslingor, har man underlättat för tillfälliga eller mer långvariga besökare till Länssjukhuset i Kalmar att komma ut på hälsofrämjande promenader och upptäcka besöksvärda natur- och kulturmiljöer. Även boende och personal i anslutning till sjukhuset stimuleras till vardagsmotion och att upptäcka nya miljöer. Att arbeta med material om promenadslingor, som kan lämnas ut tillsammans med FaR, kan bidra till bättre hälsa och underlätta och återaktualisera fysisk aktivitet på recept. Genom arbetet har man också nått nya målgrupper för friluftslivet, och skapat förutsättningar för ett enkelt och nära friluftsliv med låga trösklar.

Åtgärd: Naturen och hälsa. Många länsstyrelser redovisar att man arrangerat webinarier, regionala tankesmedjor för friluftsliv och kompetensutvecklings-dagar för att stötta kommunerna i deras arbete med att ta fram underlag om friluftsliv, öka kompetensen om vikten av tillgång till tillgänglig natur och dess bidrag till folkhälsa och landsbygdsutveckling.

I Norrbotten syftar projektet Naturaktivitet på recept till bättre folkhälsa i länet; tillgängliggöra naturen för fler och ta vara på naturens läkande kraft; att materialet nyttjas i vården inom FaR, vilket redovisades i åtgärden ovan. Det som kan tilläggas här är att projektet kopplades ihop med Friluftslivets År och en aktivitet genomfördes där ett antal personer fick provgå en av slingorna och samtidigt göra en självskattning av sin sinnesstämning före och efter promenaden. Flera hälsocentraler i berörda kommuner har redan visat ett stort intresse för materialet. Det har också varit inslag i media om projektet, både i tidningar och i radio. De personer som var med vid aktiviteten tyckte det var ett bra projekt. Regionen har avsatt medel för att projektet ska kunna utökas till fler kommuner 2022.

Effekt: Ökad medvetenhet hos kommuner och regioner om vikten av tillgång till natur för friluftsliv, folkhälsa och social hållbarhet så att kommuner tar fram relevanta planeringsunderlag för friluftsliv och börjar arbeta med utvecklingsplaner för friluftsliv och ekosystemtjänster. Fler inom vården använder FaR i naturen och flera efterfrågar stöd och material för att föreskriva natur på recept.

Naturvård

Länsstyrelserna har planerat och genomfört insatser för friluftsmålens genomslag i naturvårdsarbetet genom:

Åtgärd: Tillgänglig natur för alla, både fysisk tillgänglighet samt informativt är aktuella frågor. Många länsstyrelser har intensifierat arbetet med att fysiskt och informativt tillgängliggöra naturen för olika målgrupper. Några har genomfört informationsarbete kring tillgängligheten i skyddade områden, basinventering av naturreservat som kan förväntas få besökare samt åtgärder där brister har upptäckts. Målet har varit att öka tillgängligheten i utvalda skyddade områden samt utöka informationen om tillgängligheten i alla skyddade områden.

En länsstyrelse redovisar att webbsidor om naturreservat har uppdaterats och det har genomförts en inventering av vad som saknas i reservaten för att besökare ska få en bra helhetsupplevelse. På vissa ställen har anläggningar, exempelvis nya dass beställts, och skyltning har förbättrats. Detta är ett stort projekt som spänner över flera år.

Tillgänglighetsarbete och besöksklassning av naturreservat har genomförts av flera länsstyrelser. Klass och önskad klass har bedömts för samtliga reservat som länsstyrelsen förvaltar. Nuläges- och målbilder har tagits fram samt gemensamma prioriteringar. En länsstyrelse har tillsammans med en tillgänglighetskonsult besökt tio reservat och analyserat nuläge och bedömt möjliga åtgärder. Målet är ökad tillgänglighet för fler människor och bättre information till allmänheten.

En länsstyrelse rapporterar strategiskt arbete för ökad tillgänglighet till skyddad natur för länets medborgare, besökare och verksamheter genom exempelvis följande åtgärder: kommunikation till besökare i skyddad natur om fler platser för att sprida besöksstrycket samt kommunikation om allemansrätt och naturvett; förstärkt förvaltning på platser och under tider med extra behov; anläggning av parkeringsplatser; spänger med flera friluftsanordningar där det har funnits särskilt behov; implementering av strategi för besöksräkning; slutförande och invigning av Lapplandsleden; färdigställande av led genom fjällnära urskog; många nya anordningar för friluftsliv, bland annat nio leder, fem parkeringar och två stugor; bildat ett större naturreservat för område viktigt för friluftsliv och reviderar löpande skötselplaner för befintliga reservat.

Effekt: En ökad mängd besökare i de skyddade områdena jämfört med 2020 och tidigare år redovisas. Besökarna har genom åtgärderna fått ett rikt friluftsliv, men även kunskap om och upplevelse av biologisk mångfald. Ökad medvetenhet hos allmänheten om hur de gör i naturen, kunskap om besöksmönster i länet för adaptiv förvaltning av anläggningar för friluftsliv är värdefullt för att få minskade problem kopplade till besök i skyddad natur.

Åtgärd: Hållbara besök i naturen. Det ökande antalet besökare har lett till ett behov av långsiktigt arbete med besöksförvaltning och en större beredskap för att ta emot besökare i naturreservaten och andra områden med värden för friluftslivet. En rad olika åtgärder redovisas, exempelvis samverkan, informationskampanjer samt konkreta projekt.

Samverkan med många aktörer rapporteras av flera länsstyrelser. Några som kan nämnas är en länsstyrelses samverkan för hållbara naturbesök. I Skåne har landshövdingen tillsammans med *Tourism in Skåne* bjudit in till fem frukostmöten med olika aktörer och fokuserat på bland annat infrastruktur och kommunikation. Vidare redovisas projektet ”Ett renare Jämtland” där det skapas en arena för erfarenhetsutbyte och dialog för alla aktörer som arbetar med besöksnäring/friluftsliv kopplat till renhållnings- och skräpfrågor.

Temadagar och konferenser om hållbart friluftsliv har ordnats av minst två länsstyrelser. Dessa fokuserade på att hitta lösningar för att minska de utmaningar som det ökade besöksstrycket innebär.

Informationskampanjer om allemansrätt, hur man ska bete sig i naturen och regler i skyddade områden riktat mot både besökare och turismföretagare redovisas av flera länsstyrelser. Exempelvis skyltning på 17 platser runt om Västra Jämtlandsfjällen om rennäringen och den hänsyn som behöver iakttas för besökare.

En länsstyrelse har genomfört en besöksundersökning i skyddade områden för att öka kunskapen och förståelse för friluftslivsutövares upplevelser och efterfrågan vid besök i skyddad natur. Kunskapsunderlaget bidrar till hjälp att planera och förvalta för friluftsliv för ett hållbart utövande samt skapa överblick och öka samverkan av friluftslivsfrågor i länet. I förlängningen handlar det om ett hållbart nyttjande av naturområden och erbjuda rekreationsmöjligheter av hög kvalitet som vidare leder till förståelse för naturen, en god folkhälsa och regional utveckling.

Effekt: Samverkan mellan aktörer kan leda till förbättrad långsiktig planering för en framtida hållbar besöksförvaltning och att gemensamt och konstruktivt möta utmaningarna. Effekterna av att ta hänsyn till platsens förutsättningar och andra aktörer kan leda till färre konflikter och att såväl friluftsliv- som naturvärden kan bibehållas. Ur friluftslivsutövarens perspektiv är effekterna goda möjligheter till friluftslivsupplevelser och rekreativsmöjligheter som kan bidra till bland annat god folkhälsa och naturförståelse.

Effekter av informationskampanjerna är ökad kunskap och förståelse hos besökare och lättare att göra rätt vilket kan leda till färre intressekonflikter, mindre skräp i naturen och minskat slitage.

Bilaga 5. Länsstyrelsernas arbete med vilda pollinatörer

Länsstyrelsernas redovisningar av arbete för vilda pollinatörer, ap 1 anslag 1:3 budgetåret 2021

Stockholms län

Inom ramen för uppdraget att arbeta för att stärka förutsättningar för vilda pollinatörer i landskapet har vi under året arbetat med information, kompetensutveckling och praktiska åtgärder i och utanför skyddade områden.

Fyra tematiska skyltar om pollinatörer har tagits fram. Vi har ordnat kompetensutveckling för länets naturförvaltarnätverk om vildbin samt om pollinatörer i staden och uppdaterat vår webbsida med mer och bättre information.

En större sandrestaurering har genomförts i anslutning till ett naturreservat där en stor sydvänd slänt som tidigare varit sandtag har röjts fram. I flera reservat har mindre åtgärder genomförts, till exempel har bon för vildbin skapats, skyltar har satts upp och en demonstrationsyta med åtgärder för pollinatörer har skapats i Tullgarns naturreservat. I samarbete med naturnära jobb har bryn restaurerats och bihotell satts upp. Ytterligare åtgärder har planerats och kommer att genomföras 2022. Bidrag till åtgärder som främjar pollinatörer har även beviljats till flera aktörer som förvaltar värdefull natur i länet.

En stor satsning har riktats till länets lantbrukare och tillsammans med Lantbrukarnas Riksförbund har vi ordnat föreläsningar och delat ut bidrag till fröer för blommande åkerremсор. Bidrag har också beviljats till Hushållningssällskapets projekt ”Hela Sverige blommar” för att så blommande ytor på åkermark. Två artiklar har också skrivits i den tidning som länsstyrelsen skickar ut till alla länets lantbrukare.

Arbetet med den interna pollineringsgruppen har fortsatt liksom dialogen med länets övriga naturförvaltare. Fältvandringar har planerats men inte kunnat genomföras på grund av pandemin.

Uppsala län

I Uppsala län har pollineringsuppdraget bidragit till att finansiera en samordnare för pollineringsuppdraget. Tid har lagts på att ge stöd till det nationella arbetet med att ta fram planeringsunderlag för vildbin (sandiga boplatser och örtrika gräsmarker). Regionalt har medel använts för att kommunicera pollinering och bra åtgärder för dem. Några sådana insatser har varit att uppmärksamma vildbin som lever på säl, att poängtera den allvarliga situationen för några av våra mest hotade dagfjärilar, hur man konstruerar en humleholk och att bidra till en artikel om pollinatörer i skogen i SkogsEko.

Sandiga marker har inventerats med avseende på steklar norr om Marma och för några hotade pollinatörer som är upptagna i åtgärdsprogramarbetet för hotade arter. Några sådana åtgärdsprogramarter är svartfläckig blåvinge, vildbin och småfjärilar på torräng och klöversobermal. Projektet har även beställt uppodling av plantor (väddklint, åkervädd, getväppling och käringtand) genom företaget Pratensis, som har planterats

ut där de har bedömts göra störst nytta. Vi har även gett stöd för åtgärder i skyddade områden och Natura 2000-områden för artanpassad skötsel (på Marma och vid Hjälstaviken).

I odlingslandskapet har 53 lantbrukare fått stöd till att anlägga blomremсор genom Hushållningssällskapet. Dialogen om att göra kommunala åtgärder för pollinering har främst skett genom LONA-pollineringsarbetet. År 2021 har ett nytt projekt antagits och tre slutredovisats med goda resultat. Pollineringsarbetet har även stöttat det regionala ”färdplansarbetet”, som innebär att uppmuntra aktörer i länet att anta så kallade hållbarhetslöften för biologisk mångfald. Detta innebär att aktörer gör åtaganden på fyra år som leder till en stärkt biologisk mångfald i länet. I det här arbetet har pollineringsuppdraget särskilt uppmärksammat golfbanor och grustäksentreprenörer. Kommunerna är redan med. Projektet har även tagit fram ett förslag till åtgärds- och skötselplan för Friiberghs golfbana.

Södermanlands län

Under 2021 har Länsstyrelsen i Södermanlands län rekryterat en projektledande biolog som samordnare för regeringsuppdraget. Länsstyrelsen har genom detta kunnat ge både kommuner och allmänheten råd om insatser för att gynna vilda pollinatörer.

På grund av pandemin har uppdraget till stora delar fått skötas med digitala hjälpmedel, men konkreta åtgärder har även diskuterats på plats hos markägare.

Som exempel på publika åtgärder kan nämnas fortsatt arbete med demonstrationsområdet ”Artriket” i Stendörrens naturreservat där vi ger exempel på, och information om, åtgärder som gynnar vilda pollinatörer.

Länsstyrelsen har även ett fortsatt samarbete med Hushållningssällskapet kring vilda pollinatörer i odlingslandskapet där hittills 30 odlare fått blomsterfröblandning och sammanlagt odlat 15 hektar blommande areal.

Störst projekt både räknat i yta, antal åtgärder och målgrupp är ”Landskap för en rikare mångfald” där hittills fyra markägare med en sammanhängande areal av över 3 000 hektar engagerats för att utföra pollineringsåtgärder, agera demonstrationsområde samt sprida information via bland annat skyltar, visningar och web. Detta arbete kommer fortsätta under 2022.

Samverkan har också skett internt mellan avdelningar och enheter på länsstyrelsen samt mellan länsstyrelser, med bland annat studiebesök på Gotland och i Skåne för att på bästa sätt lära av varandras arbete.

Östergötlands län

Länsstyrelsen i Östergötlands län har lång erfarenhet av naturvårdsarbete med vildbin och god kunskap om var värdefulla områden finns, samt behovet av naturvårdsåtgärder på dessa. Länsstyrelsens arbete med vilda pollinatörer har under 2021 därför fokuserat på skötsel- och restaureringsåtgärder.

Länsstyrelsen erhöll 1,2 miljoner kronor för arbete med vilda pollinatörer. Av dessa medel har cirka 35 % använts till skötselåtgärder, inventeringar och resor, samt ett bidrag på 50 000 kronor till Hushållningssällskapets projekt ”Hela Sverige Blommar”. I övrigt har bidraget finansierat kostnader för personaltid. Denna tid har till viss del använts till planering, kontakter och administration för skötselåtgärder som genomförts via andra medel. Till dessa medel hör VIP-projektet via ÅGP och den ordinarie ÅGP-verksamheten.

Skötsel- och restaureringsåtgärder för vilda pollinatörer har genomförts på totalt över 50 platser i länet under 2021, med tonvikt på kalktorrängar och sandmarker i slättbygd och blomrika torrängsmiljöer i skogsbygderna. Det handlar om såväl traditionella skötselåtgärder (röjning, slätter, stängsling för att möjliggöra bete, naturvårdsbränning), som mer okonventionella metoder (schaktning, utläggning av sandbäddar, utplantering av ängsväxter). Stora insatser har också gjorts för att bekämpa invasiva främmande arter som blomsterlupin, kanadensiskt gullris och jättebalsamin.

Det har även genomförts inventeringar och informationsinsatser. Inventeringarna har visat på en mycket snabb positiv respons från hotade vildbin på de åtgärder som genomförts. Nya förekomstlokaler har också upptäckts för guldsandbi, silvergökbi och stortapetserarbi. Arten svartpälsbi har eftersökts, men ej påträffats. Informationsinsatserna har bland annat bestått av medverkan i media och föredrag. Som ett exempel kan nämnas ett inlägg i SVT Öst om hur invasiva främmande arter missgynnar vilda pollinatörer, vilket också visades i nationell media. Ett annat exempel är föreläsningen ”Vildbin – viktiga, men hotade” i Utbildningsradions programserie UR Samtiden.

Jönköpings län

Landenheten på Länsstyrelsen i Jönköpings län har samordnat pollineringsuppdraget och samverkat med kollegor inom ÅGP, landsbygd, kulturmiljöenheten och grön infrastruktur.

Länsstyrelsen har upphandlat inventeringar av vilda pollinatörer inom regional miljöövervakning, på Linköpings stifts mark och på de tre demonstrationsängarna som har anlagts i länet. I uppdraget har det även ingått att skriva informationstexter om några av arterna som har inventerats samt att ta foton som länsstyrelsen kan använda vid framtagande av informationsmaterial och vid fältvandringar. Resultaten visar på fynd av flera intressanta arter, varav några naturvårdsintressanta och rödlistade, till exempel alvarsandbi (nytt fynd för länet), nyponsandbi, bryngökbi och silversandbi. Andra intressanta fynd från inventeringarna är gräsblomflugan (nytt fynd för Småland), rallarbi, korgsidenbi, vägbi, cyanmärgbi, bålgeting, ängssmygare, vialsandbi, blåklockshumla, sydlig tapetsargeting, slättergräsfjäril, ängsmetallvinge, sotkindad brynblomfluga, bandfältblomfluga, våddsandbi, sexfläckig bastardsvärmare, pärlgräsfjäril, svävflugsvärmare, mindre blåvinge, mindre bastardsvärmare, strimsporebagge. Utöver detta har det genomförts fladdermusinventeringar på demonstrationsängarna. Det resulterade bland annat i fynd av två av de fyra bilaga 2-arter på en ny lokal för de östra delarna av länet: barbastell och större musöra.

Ett tidigare samarbete med Svenska kraftnät har tagit ny fart i en kraftledningsgata där ett antal ytor tidigare har skrapats fram. Ytorna har återinventerats och besökts tillsammans med Svenska kraftnät för att diskutera framtida skötsel. Genom samverkan med länsstyrelsens kulturmiljöenhet har det genomförts en analys som visar lämpligheten för sandlevande gaddsteklar i ett antal fornvårdsområden i länet. Ett urval av områdena ska inventeras på vilda pollinatörer och sedan ska skötseln anpassas.

Länsstyrelsen har skickat ut en folder, som visar hur man kan gynna vilda pollinatörer på golfbanor, till samtliga golfklubbar i länet. Länsstyrelsen hade planer på bygdeträffar, fältvandringar och kurser i gräsbränning på de tre demonstrationsområdena. På grund av covid-19 genomfördes det enbart gräsbränning

i egen regi medan det genomfördes tre digitala kurser i gräsbränning i samverkan med landsbygdsavdelningen. Informationsskyltar har satts upp vid de åtgärdade ytorna och vid boplatserna på demonstrationsängarna. Lantbruksrådgivarna har anordnat en digital kurs om vilda pollinatörer riktad till lantbrukare i länet och även publicerat tre artiklar i Förvetet, en om gräsbränning och två om några av våra pollinatörer. Regionen har fått rådgivning kring skötsel som gynnar vilda pollinatörer. Länsstyrelsen bidrog med att sprida information och fröpåsar med svenska ängsfröer i samband med Folkets bios visning av ”Earth muted”. Lantbruksrådgivarna delar ut ängsfröer vid sina rådgivningar.

Kronobergs län

Under 2021 har Länsstyrelsen i Kronobergs län genomfört åtgärder, samverkat och gjort informationsinsatser för att stärka förutsättningarna för vilda pollinatörer. Länsstyrelsen har planerat och förberett en regional annonskampanj i tryckta och digitala kanaler som kommer att genomföras 2022 i syfte att få biologisk mångfald på allas läppar och lyfta möjligheten att alla kan bidra med något.

Genom Naturvårdsverkets samordnarnätverk tog vi del av foldern *Biologisk mångfald på golfbanan* vilken skickades ut till samtliga golföreningar i länet. Under hösten 2021 påbörjades arbetet med att göra om 800 kvadratmeter till blommande äng med bra boplatser för pollinatörer på en golfbana. Ängsblandningen som kommer att sås under våren är av lokal proveniens och skräddarsydd för de arter som finns inrapporterade i Artportalen.

Länsstyrelsen har under flera event tillhandahållit material och utrustning för tillverkning av insektshotell samt informationsmaterial till allmänheten. Detta har mottagits mycket väl och intresset är stort. På detta sätt har vi distribuerat ut många nya boplatser för vilda pollinatörer i länets trädgårdar.

Tillsammans med flera kommuner har vi gjort upp planer för hur områden ska skötas för att ge vilda pollinatörer de bästa förutsättningarna. Länsstyrelsen har gått in med medel, bland annat till slyröjning, sådd och skrapning av strategiska ytor.

Föreningen Refarm Linné har fått stöd av länsstyrelsen för att ta fram pedagogiskt undervisningsmaterial till förskolor, med fokus på våra vilda pollinatörer. I samband med detta engageras såväl pedagoger, rektorer och fastighetsförvaltare i arbetet med att främja vilda pollinatörer i bebyggda områden. Syftet med insatsen är att ta fram en modell som kan återanvändas nationellt.

Kalmar län

Den största delen av anslaget till vilda pollinatörer har finansierat två heltidstjänster som arbetat med samordning av Länsstyrelsens i Kalmar läns arbete med pollinatörer. Detta arbete har resulterat i följande åtgärder:

- Produktion av två av totalt fem kortfilmer om vilda pollinatörer till länsstyrelsens webb.
- Guidningar för allmänheten i demonstrationsområdet Algutsrum.
- Framtagande av informationsskyltar till en pollinerings slinga för naturum Ottenby och Trollskogen.
- Broschyr: Växtguide – Bra växter för pollinatörer i din trädgård.
- Bidrag till projektet Hela Sverige Blommar.

- Rådgivning med åtgärdsförslag till Mörbylånga kommun.
- Inventering av gaddsteklar i ett urval av områden i länet.

Deltagande i handläggning av ansökningar, rådgivning till kommuner, upprättande av åtgärdsförslag.

Åtgärder har utförts inom de utpekade hotspot-områdena Östra Ölands sandfält, Ölands nordvästra sandfält, Nybroåsen och Övre Emådalen. Dessa åtgärder har tillsammans kostat knappt 3 miljoner som ÅGP-VIP har finansierat. De marker som omfattades bestod av bland annat skogsmark, åkermark, betesmark, vägkanter, kraftledningar och före detta grustäcker. Åtgärderna syftade till att skapa rikare blomning genom t.ex. insådd och plantering av ängsväxter och återinförsel av bete, avverkning och röjning av igenväxningsvegetation och avbaning för att blotta sand. Åtgärderna har skett i samarbete med E.ON, Trafikverket, länets kommuner, Ekerum resort, Svenska kyrkan, Algutsrums hembygdsförening och privata markägare. Detta arbete redovisas i separat redogörelse.

Åtgärder för hotade pollinatörer har genomförts i reservaten:

- Rälla-Ekerum (statligt).

Nya reservat under året där pollinatörer utgör en viktig del av bildandet:

- Bildande av Rälla-Ekerums naturreservat.
- Utökning av Slagdala naturreservat.

Gräsmarkernas infrastruktur – Genomförande av samverkansmöten inom Projekt Region syd – Småland med Trafikverket, E.ON, Svenska kraftnät, länsstyrelserna i Jönköpings och Kronobergs län, SLU Artdatabanken och SLU Institutionen för ekologi.

Gotlands län

Länsstyrelsen har tidigare under regeringsuppdraget identifierat vart i landskapet fynd av rödlistade pollinatörer finns. I och med ytterligare inventeringar 2020 och 2021 inom ramen för ordinarie åtgärdsprogram för hotade arter har bilden klarnat ytterligare var fokus bör ligga för att förstärka och skapa konnektivitet mellan förmodade delpopulationer av rödlistade pollinatörer.

Flertalet av fokusarterna gräver bon i sandiga avlagringar. Sandiga miljöer har därför restaurerats och nyskapats i stor skala, främst i ledningsgator. Dessa miljöer kan fungera både som habitat och viktiga ledlinjer och spridningsvägar i landskapet, för bland annat vildbin och fjärilar. Stor vikt har lagts på att substratet skall ligga i varmt mikroklimat, och om möjligt i trakter där det rörliga friluftslivet kan etablera en gynnsam störningsregim. Skapande av sandiga stigar och vägar in i de åtgärdade ytorna skall ytterligare bjuda in till detta. Sandåtgärder har även utförts i täkter, vägkanter samt i friluftsområden och på golfbanor.

Flera av de mest hotade arterna bland solitära bin samlar pollen på en eller ett fåtal blomväxter. Inte sällan är just tillgången på nektar och pollen den begränsande faktorn. Något som blivit extra tydligt under de senaste årens torra somrar. Insatser för att förbättra situationen för vildbin som är oligolektiska på blåklockor har därför utförts. Detta genom odling av liten och stor blåklocka med gotländskt ursprung, som sedan har planterats ut på strategiska platser. En av planteringarna var för fröproduktion på friland, strategiskt belägen i VIP-området. Åtgärder för att skapa blomrika ytor genom markstörningar har även gjorts.

Att återuppta beteshävd och slåtter har även varit i fokus. Røjning av igenväxning, samt stängsling respektive restaurerings slåtter har gjorts i en lövängsrest och i ett änge. En betesmark har även stängslogs för extensivt hästbete.

Blekinge län

Länsstyrelsen har haft en person anställd som samordnat uppdraget.

I april bidrog Länsstyrelsen i Blekinge län ekonomiskt till anläggning av en bibädd på Aspö i Karlskronas skärgård. I anslutning till bibädden finns en slåtteräng som slås med lie varje år.

Länsstyrelsen anordnade i maj tre webinarier om vilda pollinatörer för tre olika målgrupper. De olika målgrupperna var vägföreningar, bostadsbolag och kommuner. Varje webinarium var anpassat till målgruppen. Föreläsningarna avhandlade vildbins ekologi och biologi, naturhistoria, hävdgynnad flora, invasiva arter och tips på åtgärder för att gynna vilda pollinatörer. Vägföreningarnas och kommunernas webinarier innehöll även föreläsningar om ängar och skötsel av vägkanter. Under bostadsbolagens webinarium föreläste en forskare från Högskolan i Gävle om hållbar stadsutveckling.

I maj anordnades ett föreläsningstillfälle om vilda pollinatörer för länets åtta golfklubbar, uppdraget genomfördes av upphandlad konsult. Sju av åtta golfklubbar deltog. I augusti genomförde samma konsult rådgivningsbesök på sju av klubbarna, där de tillsammans med medlemmar utforskade möjligheter att gynna pollinatörer på golfbanan. Föreläsningen och rådgivningsbesöket var mycket uppskattat och har mynnat ut i flertalet åtgärder.

Länsstyrelsen har köpt in illustrationer till två skyltar som ska informera om hotade arter i sandiga miljöer.

I september bidrog länsstyrelsen ekonomiskt till anläggning av en blommande gräsmark på en bostadsrättsförenings gräsmatta i Karlshamn. Grässvålen grävdes bort och fröer från Skåne användes för sådd. Gräsmarken kommer att slås med lie en gång om året av medlemmar i bostadsrättsföreningen.

I december utfördes åtgärder av Olofströms kommun i ett område med en igenväxande sandslänt. I slänten skrapades sly och vegetation bort. Sly togs även från en blommande gräsmark i anslutning till slänten. Asfalt bröts upp och ersattes med mager jord som ska sås in 2022. Högstubbar och en faunadepå anlades och gullris grävdes bort.

Under året har även informationsspridning och rådgivning varit en viktig del. I våra sociala medier publicerades information om vilda pollinatörer i samband med pollineringsveckan. Rådgivning har efterfrågats av privatpersoner och Svenska kyrkan.

Skåne län

Länsstyrelsen i Skåne län har drivit arbetet för att gynna vild pollinatörer (enligt dispositionsrätten, Örebro län Ref.nr. 511-8787-2020) som internt projekt tillsammans med GI, LONA, ÅGP, naturvård och landsbygd. En extern referensgrupp har formats. Dialogmöten har genomförts med olika regionala aktörer (se nedan). Länsstyrelsen i Skåne län har även medverkat i de nationella samordningsmötena samt suttit som länsstyrelsernas representant i myndighetsnätverket inom pollineringsuppdraget och bland annat bidragit till en nationell vägledning som Naturvårdsverket tar fram.

Intresset från media har varit fortsatt stort. Länsstyrelsen har upprepat lyft frågan om vikten av att använda lokalt växtmaterial med känt ursprung för utsättning (utsådd/plantor).

Samverkan med Lunds universitet har fortsatt under 2021 (se nedan). Sammanlagt sju regionala dialogmöten har genomförts med Skogsstyrelsen, Trafikverket, E.ON, Svenska kraftnät, Statens fastighetsverk (jordegendomar), Fortifikationsverket och Försvarsmakten. Flera möten samordnas med det regionala arbetet med grön infrastruktur, där vi även samarbetat med Länsstyrelsen i Örebro län runt pilotprojekt om habitatmodellering för vilda pollinatörer. Samarbete med LONA-pollinering runt bidragsbeslut. Samverkan med ideella naturvårdsorganisationer (NF Skåne, LBF, SkOF, Puggehatten, Studieförbundet) runt konferens om biologisk mångfald med tema vilda pollinatörer. Stöttning av Hushållningssällskapets projekt ”Hela Skåne blommar”. Dessutom sker löpande dialog med andra länsstyrelser.

Under 2021 har riktade åtgärder för hotade vildbin genomförts inom VIP-ÅGP där sammanlagt 22 åtgärder omfattande drygt 13 hektar har genomförts i 11 områden inom fem ”hotspots” för hotade vildbin.

Ny kunskap om aktuell forskning har förmedlats i samverkan med Lunds universitet genom en läges- och statusrapport samt en seminariereserie. En regional tvådagarskonferens anordnades tillsammans med ideella naturvårdsorganisationer på temat vilda pollinatörer och information har även spridits via Naturvårdsverkets webinarium om odlingslandskapet, på miljömålsdagarna, samt till Jordbruksverket, Samrådsgruppen för naturvård i Skåne, till kontrollanter och internt. Under pollineringsveckan invigdes en utställning om vilda pollinatörer på Stenshuvuds nationalpark och information gavs på plats.

Framtagning samt spridning av fyra foldrar (allmän samt tematiska till kyrkogårdsförvaltningar, golfbanor och hästgårdar), bok om Skånes humlor, vykort med budskap ”blomning hela säsongen”, 3 kortfilmer om miljöer för vilda pollinatörer och en skylt om vildbin. Information har delats via fem olika nyhetsbrev till kommuner och lantbrukare samt på hemsidan och sociala medier.

Riktade rådgivningar till kyrkogårdsförvaltningar, hästgårdar, golfbanor och lantbrukare samt en kurs om fröodling av vilda växter.

Hallands län

- Samverkan med kulturmiljö där skötsel av fornminnen gynnas av arbetet med pollinatörer och utveckling av åtgärdsarbete i fornlämningsområden.
- Samverkan och utveckling av adaptiv förvaltning med syfte att gynna pollinere i skyddade områden har skett internt på länsstyrelsen inom Hävdgruppen.
- Rådgivning och åtgärdsplanering vid förfrågningar från allmänhet och andra aktörer, exempelvis Fortifikationsverket/militären, Falkenbergs kommun, Halmstad kommun, Trafikverket och kyrkogårdsförvaltning. Flera av de planerade åtgärderna har genomförts.
- Vid framtagande av nya skötselplaner för skyddade området, har vid remissförfarande betydelsen av områden som kan utvecklas för att gynna vilda pollinatörer lyfts så som hävd av vägkanter i reservaten, brynmiljöer, etc.
- Planeringen av riktade åtgärder inom VIP-projektet kring Veinge och Väröhalvön, där den biologiska mångfalden är hög och där åtgärder bedömts ge stor effekt, har utförts inom arbetet med vilda pollinatörer.

- Bidragit i arbetet med LONA-pollinering.
- Anställning av samordnare med fokus på informationsspridning och LONA-handläggning sen november.
- Förberedelser för informationskampanjer under 2022 med fokus på golfbanor, väkantsskötsel och kyrkogårdsförvaltning.
- Planering för ett genomförande av webinarium kring skötsel för att gynna biologisk mångfald på golfbanor i samverkan med aktuellt LONA-projekt.
- Bidragit ekonomiskt till Hushållningssällskapet projekt Hela Halland blommar.

Västra Götalands län

Under 2021 har vi satsat mycket på information, kommunikation och vägledning till både externa aktörer samt internt på länsstyrelsen. Som exempel kan nämnas följande; webinarium för större markägare och kommuner, vägledning på plats till 13 golfklubbar, föreläsningar på grönyte- och trädgårdsutbildningar, internutbildningar för länsstyrelsens handläggare på samhällsbyggnad, miljöskydd, områdesskydd och naturärenden, digitala frukostfikan med kommunerna samt kurs och artikel om ängsfröodling för lantbrukare/odlare. Vi har gjort utskick med tips om åtgärder för pollinatörer till bland annat motorklubbar, bostadsbolag, hembygdsföreningar, kyrkoförvaltningar och kommuner i länet, och i samband med det skänkt svenska ängsfröer till sammanlagt cirka 8 000 kvm äng. Vi har uppdaterat hemsidan och tagit fram informationsblad om åtgärder för pollinatörer i grönytor, tätorter, villaområden och sandiga marker. I tryckt form har vi exempelvis tagit fram en folder om biologisk mångfald på golfbanor och nio olika skyltar om miljöer för pollinatörer som ska sättas upp som bi- och fjärilsstigar på 13 ställen i länet, främst i naturreservat. Nya upplagan av vår bok *Fjärilar i Västsverige* har tryckts upp i stort antal och spridits i olika sammanhang. En större broschyr om vildbin är på gång och tillsammans med konsult har vi tagit fram både texter och bilder till den, som trycks under februari 2022. Inventering av ÅGP-bin och rödlistade samt naturvårdsintressanta pollinatörer har genomförts i flera områden i länet och fortsätter nästa år. Vi har också lämnat bidrag till projektet Hela Västra Götaland blommar, som drivs av Hushållningssällskapet, inför säsongen 2022. Målet är minst 100 deltagande lantbruk som alla ska så blommande fältkanter och trädor. Dessutom har vi handlagt och beviljat 18 LONA-projekt inom satsningen LONA-pollinering.

Värmlands län

Länsstyrelsen har inom regeringsuppdraget med att stärka förutsättningarna för vilda pollinatörer arbetat i väsentlig grad med nedanstående åtgärder inom rubricerade huvudsakliga kategorier av åtgärder. Därutöver har förts en kontinuerlig dialog och samverkan med andra aktörer/verksamheter både externt och internt på länsstyrelsen. Länsstyrelsens kontakt och samordnare har deltagit i de månatliga samordnarmötena med Naturvårdsverket. Fyra medarbetare har arbetat i mer eller mindre hög grad med uppdraget.

Information och evenemang: 1) Skrivande och publicering av färgglad broschyr om åtgärder för att gynna vilda pollinatörer i jordbrukslandskap; 2) Reportage i P4 Värmland om vilda pollinatörer med tonvikt på hotade fjärilar i allmänhet och brun gräsfjäril i synnerhet; 3) Föreläsning om bland annat vilda pollinatörer för kurs i Faunistik och floristik vid Karlstads universitet.

Rådgivning: 1) Skrivande av plan med förslag på naturvårdsanpassad efterbehandling av en artrik grus- och bergtäkt väster om N. Fjöle i Arvika kn, för att gynna vilda pollinatörer; 2) Bistå LONA-handläggare med att granska inkomna LONA-ansökningar avseende vilda pollinatörer; 3) Samverkan med Karlstads kommun om åtgärder för att friställa grova sälgar och efterträdare inom ett artrikt område vid St. Vänsberg; 5) Rådgivning till markägare om fortsatt öppethållande av artrik skogsäng med bl.a. brun gräsfjäril norr om Vallargärdet, Karlstads kommun; 6) Samråd med markägare och specialist för bevarande av det starkt hotade humlepälsbiet vid en lagårdsvägg N om Sillerud, som utgör den första återfunna populationen av arten i Värmland sedan 1950-talet.

Restaurering och nyskapande av livsmiljöer: Anvisa grävmaskin för att skapa boplatser för bland annat solitära bin i form av dels större sandtytor i sydläge, dels solexponerad död tallved, genom att fälla träd för att skapa rotvälta samt bryta toppar för att skapa högstubbar, inom cirka 20 hektar av tidigare alltför skuggig sandtallskog inom tre naturvårdsavtal i Brattforshedens naturvårdsområde.

Skötsel: 1) Skrivande av relevanta delar av skötselplan för kulturreseptatet Brattfors flygfält (Krigsflygfält 16) för att gynna bl.a. vilda pollinatörer genom anpassad slåtter inom en cirka 100 hektar stor sandig torräng; 2) Røjning av alltför skuggande cirka 10–20-årig tall- och björksly inom totalt cirka 20 hektar av tre naturvårdsavtal inom Brattforshedens naturvårdsområde, för att bl.a. gynna blommande ljung, lingon och blåbär och deras många pollinatörer; 3) Planering inför fortsatt bete och slåtter för att gynna bl.a. guldsandbi inom den gamla gården Finntorp i Årjängs kommun.

Populationsförstärkande åtgärd: Fröinsamling och sådd av gynnsamma pollenblommor med begränsad spridningskapacitet, från lokala bestånd inom länet, till tre större avslutade grustäcker med stor nutida och framtida potential för många arter av vilda pollinatörer (Sörmon NV om Smedbergsände respektive Hynboholm N och Ö om flygplatsen).

Uppföljning av åtgärder: Räkning av bobyggande bin på skapade stora sandkullar i den före detta grustäcken på Sörmon, Karlstads kommun, som planeras bli naturreservat.

Örebro län

Inom regeringsuppdraget för att gynna vilda pollinatörer har länsstyrelsen tagit fram broschyren *Hjälp våra vilda bin*. Den har skickats ut till intresserade via en anmälningssida på vår webb, delats ut genom länets bibliotek och till länsstyrelsens personal. Broschyren har även använts ihop med foldern *Biologisk mångfald på golfbanan*, vid rådgivning till golfbanor för att väcka intresse för praktiska åtgärder.

Inom projektet Hela Sverige Blommar har Hushållningssällskapet fått bidrag för att dela ut fröpåsar till lantbrukare i länet för att så åkerkanter och trädor med blommande växter för att gynna pollinatörer. 18 lantbrukare har varit intresserade och deltagit i projektet.

Inom två fokusområden för vilda pollinatörer har länsstyrelsen under 2021 fortsatt ha kontakt med markägare och verksamhetsutövare om åtgärder i deras grustäcker. Det fanns ett stort intresse och fem markägare har under året gått vidare med åtgärder som ska gynna värme- och sandberoende insekter.

I Nittälvens naturreservat har länsstyrelsen inventerat gamla igenvuxna gräsmarker för att få underlag inför kommande restaureringar. Målet är att gynna

blomrika marker och förstärka landskapets konnektivitet, det vill säga möjligheten för arter att sprida sig till nya lämpliga områden. Arbetet utfördes i samverkan med reservatsförvaltarna, åtgärdsprogram för hotade arter och våtmarkssatsningen. Länsstyrelsen fick även ett bidrag till ett pilotprojekt för grön infrastruktur "Planera för pollinatörer i Örebro och Skåne län". I projektet testas den praktiska användningen av resultaten från Naturvårdsverkets pågående projekt "Habitatmodellering och nätverksanalys för pollinerare" som handlar om att visa på landskapets förutsättningar för marklevande solitärbin med behov av sandiga bomiljöer och blomrika födosöksmiljöer.

För andra året fanns även möjlighet att söka bidrag inom LONA pollinering för att gynna vilda pollinatörer. Sju kommuner fick bidrag till elva pollineringsprojekt på en total summa av 1,3 miljoner kronor.

Västmanlands län

- Södra Björnö (Västerås kommun): Området hyser många vildbiarter och en insats där bedömdes vara till stor nytta. Åtgärd: Storskaligt borttagande av grässvål och matjord för att blottlägga den underliggande sanden. Tio ytor om 10 kvadratmeter plus en yta om 300 kvadratmeter. Tanken är att nya 10 kvadratmeter blottor skall grävas vartefter de gamla växer igen för att få en succession. 300 kvadratmeters-ytan skall skrapas ren efter hand den växer igen. Åtgärden har utförts i samarbete med Västerås stad.
- Före detta grustag vid Lågbolund (Sala kommun): Grustäktens slänter skrapades rena och mindre träd och buskar togs bort 2020. Under 2021 "harvades" några hundra kvadratmeter av täktbotten varpå en ängsfröblandning med svenska ängsblommor av svensk proveniens, speciellt framtagen för bar sand/grus, såddes in. Tanken är att utvärdera vilka av arterna som etablerar sig för att sedan modifiera fröblandningen efter det.
- Sala golfklubb: I samarbete med golfklubben anlades cirka 2 000 kvadratmeter äng i högruffen. Lerjorden byttes ut mot ängsjord. Sådd och plantering av pluggplantor sker 2022. Ett skyltmaterial håller också på att tas fram.
- Naturskolan vid Asköviken (Västerås kommun): En pedagogisk äng på cirka 150 kvadratmeter anlades i direkt anslutning till skolan. Svenskt vildängsfrö såddes in och cirka 500 pluggplantor av blandade vildängsväxter planterades. I bakkant på ängen lades en sandbädd upp och stabiliserande örter planterades på toppen av den. Pedagogiska skyltar planeras.
- Åtgärder för guldsandbi vid sjön Lien (Skinnskattebergs kommun): Guldsandbi registrerades som ny för Västmanlands län under 2021. För att stärka populationen planterades 400 pluggplantor av åkervädd. Fler åtgärder planeras i området.
- Samverkansarbete initierades med Riksförbundet enskilda vägar samt med Naturskyddsföreningen (inom ramen för deras projekt "Världens längsta blomsteräng").

Dalarnas län

Följande har gjorts inom uppdraget att arbeta med vilda pollinatörer:

- Inventering av gaddsteklar inom sju stråk 2020–2021. Viktiga lokaler har identifierats och flera nya fynd för länet har rapporterats. Slutrapport väntas vara klar i mars 2022.
- Halvdags inspirationsträff för kommunekologer om vilda pollinatörer samt info om inventeringen. Kommuner delade med sig av exempel till varandra. Information har spridits till kommunerna under året vilket har resulterat i flera LONA-ansökningar.
- Pilotprojekt för grön infrastruktur i odlingslandskapet. Förträning av inventering med riktat sök. Nya arter för länet funna. Resultatet samlas i samma rapport som för gaddstekelinventeringen.
- Inlett ett samarbetsprojekt med Hela Sverige blommar. Syftar till att få mer nektarrika växter i jordbrukslandskapet för att gynna vilda pollinatörer.
- Rådgivning för skötsel av reservat med vilda pollinatörer.
- Slätter på blomrika ängsmarker samt röjning i nedlagt sandtag för att gynna vilda sandlevande pollinatörer.
- Föredrag ”Vildbin i norra Sverige” för länsstyrelserna i de nordliga länen.
- Föredrag om vilda pollinatörer på naturum Fulufjället för Utbildningsradion.
- Utskick av brev samt folder till länets 21 golfanläggningar.
- Deltagande på Stabergs trädgårdsmässa med infotält samt två kortare föreläsningar.
- Artikel i tidskriften Landsbygdsnytt ”Pollinering – livsviktigt för oss alla”.

Gävleborgs län

De medel som tilldelats Länsstyrelsen i Gävleborgs län till projektet Vilda pollinatörer för verksamhetsåret 2021 har till största delen använts till att genomföra en större länstäckande inventering. Totalt har 22 lokaler inventerats med färgskålar. I och med inventeringen har bland annat svartpälsbi upptäckts på en lokal. Fyndet av svartpälsbi utgör en ny art för länet och utgör det nordligaste fyndet av arten i Sverige.

Medel har även gått till att ta fram åtgärdsförslag för att gynna vilda pollinatörer vid Fjärilsvägen, söder om Gävle, samt att medverka vid framtagandet av en utställning utomhus vid naturum där blombäddar och bihotell är en primär komponent i utställningens utformning. Enligt plan ska utställningen ska stå färdig i början av 2022 för att därefter kunna användas i naturums verksamhet framgent.

Tillsammans med naturum har vi under en vecka i samband med Biologiska mångfaldens dag haft konsulter som har svarat på frågor från allmänheten om artbestämningsfrågor, bland annat gällande gaddsteklar med mera.

Under 2021 har det även varit några möten vid Gävle slott med Statens fastighetsverk kring hur det går att gynna vilda pollinatörer i slottets trädgård.

En del medel har använts till löner inkl. OH, för att bland annat delta i samordningsmöten och att vara stöd och bedöma ansökningars lämplighet för uppdrag inom LONA-pollinering.

Västernorrlands län

Under 2021 genomfördes en inventering med färgskålar inom uppdraget att gynna vilda pollinatörer. Inventeringen med färgskålar kombinerades med inventering med malaisefällor som ett led i att utveckla miljöövervakningen av vilda pollinatörer inom EU. Färgskålarna placerades ut på ett 40-tal platser i länet och fokus var blomrika marker och sandmarker. Resultatet från inventeringen kommer 2022 och kommer bidra med värdefull kunskap om länets artsammansättning.

Under hösten 2020 påbörjades ett samarbete mellan länsstyrelsernas samordnare för friluftsliv, grön infrastruktur och pollineringsuppdraget, samt handläggare på samhällsbyggnadsenheten, för att tillsammans stötta länets kommuner i processen med uppdatering av översiktsplan. Arbetet med workshopskonceptet fortsatte under 2021 och inför 2022 har fler av länets kommuner visat intresse för konceptet.

För att sprida information om vilda pollinatörer och biologisk mångfald har länsstyrelsen genomfört några insatser som fallit väl ut. Under pollineringsveckan vecka 20 anordnades digitala inspirationsföreläsningar om hur man som trädgårdsägare och småbrukare kan gynna biologisk mångfald i allmänhet och vilda pollinatörer i synnerhet. Insatsen genomfördes som ett samarbete mellan medarbetare som arbetar med åtgärdsprogram för hotade arter, livsmedelsstrategin och vilda pollinatörer. Antalet deltagare per kväll var cirka 20. Vi hoppas kunna upprepa insatsen även 2022.

Jämtlands län

Här redovisas de åtgärder som genomförts i Jämtlands län under 2021 och som direkt kan kopplas till pollineringsuppdraget. Vilda pollinatörer har även gynnats genom länsstyrelsens arbete inom andra verksamheter t.ex. ÅGP. Även inom t.ex. LONA, IAS, och GI gynnas pollinatörer i varierande omfattning, vilket inte tas med i denna redovisning.

Länsstyrelsen har deltagit i regelbundna samordnarmöten för pollineringsuppdraget anordnade av Naturvårdsverket samt samverkat med länsstyrelserna i de övriga Norrlandslänen vid regelbundna möten under 2021. Nedan redovisas resultat av årets arbete i uppdraget.

Ett informationsblad om åtgärder för att gynna klöverhumla och andra pollinerande insekter har producerats och spridits via länsstyrelsen nyhetsbrev till lantbrukare i länet samt publicerats på externa webben.⁴⁷ Lokalt anpassade informationsskyltar har tagits fram till insektshotell som är under produktion av ”naturnära jobb”.

Samverkansmöten och golfbanevandringar har genomförts på Frösö golfbana gemensamt med klubben och flera verksamheter på länsstyrelsen. Resultatet är en preliminär plan för gynnande av biologisk mångfald i och kring golfbanan. Under 2022 planeras t.ex. en gräsmarksbränning för att gynna blommande växter och vidare pollinerande insekter. Länsstyrelsen har vid flera tillfällen under året bistått med rådgivning till aktörer gällande gynnande av vilda pollinatörer. Samverkansprojekten ”Jämtkrogens fjärlslandskap”, ”Fåssjödals mosippeskog” samt i Jämtkrafts projekt, (tidigare ”gröna ledningsgator”) har fortsatt under 2021. Åtgärder som gynnar vilda pollinatörer planeras och genomförs löpande i projekten och länsstyrelsen deltar i huvudsak med rådgivning och samverkan kring planerade åtgärder.

⁴⁷ https://www.lansstyrelsen.se/jamtland/om-oss/vara-tjanster/publikationer/visning-av-publikation.html#esc_entry=1&esc_context=35&esc_org=lss%3Acounty%2FZ

Under 2021 placerades malaisefällor ut på fem platser centralt i länet. Fällorna placerades i varierande miljöer så som rikkärr, hävdad gräsmark, brynmiljöer och intill vatten. Syftet var att starta en långsiktig övervakning av insekter som en del i ett nytt miljöövervakningsprojekt omfattande flera av norrlandslänen. Ännu har inget miljöövervakningsprogram tagits fram och projektets fortsättning är oklar. Fällfångsten från två av våra undersökningsområden har skickats till Station Linné för molekylär bestämning. Resultat väntas under 2022.

Västerbottens län

Under våren 2021 genomfördes i samband med ”pollinatörsveckan” ett digitalt frukostseminarium med inbjudna fastighetsbolag från länet. Temat var hur man kan gynna pollinatörer i närområdet kring sina fastigheter. Dessutom publicerades en artikel i tidningen Norrbruk som går ut till alla aktiva bönder i Västerbotten och Norrbotten om hur vägkantsslätter kan gynna vilda pollinatörer.

Det har även förts en dialog med Statens fastighetsverk om vilka åtgärder som kan göras i Residensträdgården för att gynna pollinatörer och visa upp möjliga åtgärder för allmänheten.

Under året har en samverkansgrupp startat kring området Bygdeträsket. Bygdeträsket i Skellefteå kommun är ett äldre jordbrukslandskap och målet är att tillsammans med markägarna utveckla Bygdeträskets gräsmarker och bevara de värden som finns där. Som en inledning ordnades en kurs om slätter med lie i somras för att öka intresset för att hävda gräsmarkerna. Vi har även inventerat de vilda pollinatörerna i området med hjälp av färgskålar. Skellefteå Kraft har även dragit igång ett LONA-projekt för att anlägga en cykelstig i en av sina kraftledningsgator. Förutom att stärka upp friluftslivet ska cykelstigen även fungera som en grön korridor för ängsarter och pollinatörer i landskapet. Det håller även på att tas fram en så kallad ”storymap” för området som finansieras helt med ”Grön infrastruktur-projektmedel”.

Som ett kunskapsunderlag har Metria i uppdrag att ta fram en GIS-analys över var pollinatörer och deras födosöksområden finns i länet. Analysen är en förenklad version av den analys som Naturvårdsverket tagit fram i tre exempellän i Sverige.

Medlen har även gått till lön för personal för samordning.

Norrbottens län

Länsstyrelsen i Norrbottens län har under året fortsatt med inventeringsinsatserna där flera fällor varit utplacerade på kalvfjäll, i fjällbjörkskog, olika barrskogar samt flera slätterrängar/odlingsmarker.

I samverkan med åtgärdsprogram för hotade arter (ÅGP) har länsstyrelsen genomfört inventering i lokaler med äldre skog. Förutom flertalet hotade arter påträffades även flera arter nya för länet och till och med nya för landet.

Vi har medfinansierat projektet *Hela Sverige blommar i Norr- och Västerbotten*, med Hushållningssällskapet Norrbotten-Västerbotten som projektledare, där syftet är att jordbrukare ska anlägga blomremсор i jordbrukslandskapet.

Under 2021 har vi i samarbete med ÅGP genomfört inventering av havsmurarbi i Luleå skärgård, dock utan att påträffa arten.

Vi har medverkat i Norrbottens museums projekt ”Bygg bostad till bina”, riktat mot skolbarn, ett samarbete med biblioteken i Norrbotten.

Länsstyrelsen i Norrbottens län har genomfört kommunikationsinsatser via inlägg på sociala medier, där vi bland annat informerat om pollineringsveckan och relevansen av sälg i landskapet. Vi har även, tillsammans med Länsstyrelsen i Västerbottens län, publicerat artikel i tidningen Norrbruk, om vägkantsslåtter för att gynna pollinatörer. Norrbruk är en tidning för aktiva inom lantbruk och landsbygd.

Vi har påbörjat samverkan med Sametinget angående renskötselns potentiella, positiva effekter på vilda pollinatörer.

Kontinuerliga samverkansmöten med länsstyrelserna i Norrbotten, Västerbotten, Jämtland, Västernorrland, Dalarna, Gävleborg och Värmland har genomförts, där vi löpande diskuterat aktuella gemensamma frågeställningar och olika samverkansprojekt.

Gemensamt med Lunds universitet anordnade vi ett digitalt informationsmöte om fjärilar och dagfjärilsövervakning.

Återrapportering av medelsanvändning och resultat för skydd och åtgärder för värdefull natur 2019–2021

Redovisning av ett regeringsuppdrag (RB2022)

I Naturvårdsverkets regleringsbrev för budgetåret 2022 anges att myndigheten senast den 31 mars 2022 ska redovisa medelsanvändning och resultat för naturvård och biologisk mångfald avseende arbetet med skydd av och åtgärder för värdefull natur, statistik om naturreservatsärenden och sysselsättningseffekter samt arbetet med genomförandeplanen för nationalparker.

Rapporteringen bygger på länsstyrelsernas redovisning, Naturvårdsverkets underlag samt data från VIC Natur och andra databaser. På uppdrag av Naturvårdsverket har en studie utförts om sysselsättningseffekter av anslagsanvändningen, och den återfinns i kapitel 12 i rapporten.